UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

VESNA LABAN

RAZVIDNOST VIROV INFORMACIJ V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH

Magistrsko delo

LJUBLJANA, 2004

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

VESNA LABAN

Mentorica: doc. dr. MELITA POLER KOVAČIČ

Somentorica: doc. dr. MONIKA KALIN GOLOB

RAZVIDNOST VIROV INFORMACIJ V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH

Magistrsko delo

LJUBLJANA, 2004

ISKRENA HVALA

Mentorici in somentorici, ki sta mi nesebično pomagali, mi dajali upanje in verjeli vame;
Moji družini, ki mi vedno stoji ob strani in me spodbuja;
Mojim dragim prijateljem in kolegom na Televiziji Slovenija, ob katerih sem spoznavala čare televizije ter se učila potrpežljivosti, spoštovanja in zaupanja;
Oliju za razumevanje, neskončne pogovore in resnično ljubezen.

KAZALO

1. UVOD 6

2. METODOLOŠKI OKVIR 10

2.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA 10

2.2 HIPOTEZE IN OBRAZLOŽITEV 11

2.3 METODOLOGIJA (PRISTOP IN METODE ANALIZE) 14
2.3.1 Analiza besedil 14
2.3.2 Etnografske študije 15
2.3.3 Jezikovna stilistika 16

3. NOVINARSKI SPOROČANJSKI PROCES 17

3.1 ZBIRANJE INFORMACIJ 18

3.2 IZBOR DOGODKOV IN DEJSTEV 20
3.2.1 Dejavniki objavne vrednosti 21

3.3 OBLIKOVANJE NOVINARSKEGA SPOROČILA 23

3.4 POSEBNOSTI TELEVIZIJSKEGA NOVINARSKEGA SPOROČANJA 24
3.4.1 Posebne značilnosti javnega zavoda RTV Slovenija 27

4. VIRI INFORMACIJ V SODOBNEM NOVINARSTVU 29

4.1 RAZDELITEV VIROV INFORMACIJ 30
4.1.1 Uradni viri 30
4.1.2 Službe in predstavniki za odnose z javnostmi 33
4.1.3 Tiskovne agencije in drugi množični mediji 37
4.1.4 Neuradni viri 40
4.1.5 Novinar na kraju dogodka 41

4.2 PROBLEM RUTINIZIRANOSTI ZBIRANJA INFORMACIJ 42
4.2.1 Službe za odnose z javnostmi – neusahljiv in priročen vir informacij 46

4.3 PROBLEM NERAZVIDNOSTI VIROV INFORMACIJ 48
4.3.1 Spoštovanje zaupnosti vira informacij 50

5. VIRI INFORMACIJ V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH.. 52

5.1 ANALIZA RAZVIDNOSTI VIROV INFORMACIJ 52

5.2 OSNOVNE STATISTIKE....56

5.3 REZULTATI ANALIZE 61

5.4 RAZPRAVA 68

6. JEZIKOVNA SREDSTVA SKLICEVALNOSTI V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH....72

6.1 SKLADENJSKI VZORCI SKLICEVALNIH AVTOMATIZMOV 74
6.1.1 Sklicevalni avtomatizem kot glavni stavek....78
6.1.1.1 Sklicevalni avtomatizem z glagolom v 1. osebi množine 78
6.1.1.2 Sklicevalni avtomatizem z glagolom v 3. osebi ednine/množine 81
6.1.2 Sklicevalni avtomatizem kot spremni stavek....84
6.1.3 Sklicevalni avtomatizem kot odvisni stavek 89
6.1.4 Sklicevalni avtomatizem kot medstava....90
6.1.5 Sklicevalni avtomatizem kot predložna zveza 93

6.2 SKLICEVALNI AVTOMATIZMI GLEDE NA NEZANESLJIVOST O DOGODKU 96
6.2.1 Morfemsko izražanje nezanesljivosti 96
6.2.1.1 Morfemsko izražanje domneve....97
6.2.1.2 Morfemsko izražanje neuradnosti (nepotrjenosti) 99
6.2.1.3 Morfemsko izražanje nedokazanosti.... 101
6.2.2 Besedno izražanje nezanesljivosti....102

6.3 NAVEZOVALNA SKLICEVALNOST 104

6.4 POVZETEK....107

7. SKLEP 110

8. VIRI IN LITERATURA 114

1. UVOD

Kakovostna novinarska besedila so odločilen dejavnik sodobnega demokratičnega družbenega razvoja. "Sleherna demokracija mora vsakemu državljanu zagotoviti udeležbo v javnih zadevah, kar pa je nemogoče, če državljani in ustanove nimajo možnosti, da se javno izražajo in dobijo ustrezno informacijo," pravi Encabo Nuñez (1996: 63). Množični mediji tudi v sodobnem demokratičnem svetu ostajajo primarni vir informacij o družbi in politiki, zato kot pravi Bennett (2003: 1), brez prostega pretoka pravočasnih in točnih informacij ljudje ne morejo učinkovito ščititi svojih vrednot ter delovati v skladu s svojimi interesi in potrebami.

Viri so ključni za novinarsko konstrukcijo realnosti, ker oblikujejo in strukturirajo novinarski diskurz (Van Dijk, 1988; Bell, 1991). Ker je vsaka informacija nujno tudi interpretacija in celo reinterpretacija, so viri vselej tudi določevalci pomenov. Novice so, ugotavlja Tuchmanova (1978), konceptualizacija realnosti, zato je toliko bolj pomembno vedeti, kako je novinar prišel do določenih informacij in kdo so njegovi viri – vse to namreč ne določa le, katera informacija bo dosegla občinstvo, ampak tudi kakšna podoba družbe bo v njej predstavljena (Soloski, 1989: 864). Novinarjeva dolžnost informiranja z različnih pozicij oziroma upovedovanja pogledov in ocen mnogih virov informacij tako zagotavlja tudi "pluralnost interpretacijskih podob realnosti – ne le s svojo količino in pisanostjo, temveč tudi z mozaično strukturo pomenov, ki so (re)producirani znotraj posameznega občila" (Košir, 2003: 93).

Novinar s prepisovanjem in nenavajanjem vira informacij pristaja na definicijo novinarskega dogodka, kot mu jo posredujejo drugi. Interpretacija enega vira informacije – navadno najbolj institucionalno organiziranega – tako postane dogodek, ki je javnosti predstavljen ne kot en sam pogled, ampak kot novinarsko besedilo, obdelano skladno s pravili novinarske profesije, kar pomeni, da naj bi upovedovalo različne strani in poglede. Kot opozarja Lutharjeva (1998: 24), lahko pri taki redukciji novinarske vloge "skupine pritiska, stranke in korporacije (in njihove že visoko sprofesionalizirane službe za stike z

javnostmi) definirajo, kaj bo percipirano v javni debati kot pomembno, kaj bo zamolčano, kakšne bodo dominantne interpretacije dogodkov, ki bodo krožile v javnosti, in kakšne interpretacije bodo odsotne oziroma interpretirane kot nelegitimne".

Razvidnost vira informacije je eden izmed ključnih kriterijev kakovosti novinarskega besedila (Erjavec, 1999; Fröhlich, 1992; Schröter, 1992; Mencher, 1991). Pod tem pojmom avtorji razumejo predvsem jasno navajanje povodov za sporočanje in virov informacij, kot so ime in drugi podatki, ki so neizogibni za popolno identifikacijo in avtentičnost vira, udeležencev dogodkov ter njihovih informacij in mnenj, predvsem pa jasno označevanje vrednostnih sodb, tako novinarjevih kot njegovih sporočanjskih partnerjev. Iz novinarskega besedila mora biti takoj razvidno, da določena informacija ni novinarjevo védenje, mnenje ali interpretacija. Tudi v Kodeksu slovenskih novinarjev (2002: 4. člen) je zapisano, da ima "javnost pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost".[1]

Kljub zahtevam po razvidnosti pa številni medijski strokovnjaki zadnja desetletja opozarjajo, da razvidnost virov v novinarskih besedilih upada in da je to eden ključnih problemov sodobnega novinarstva (Fröhlich, 1992; Schröter, 1992; Hansen, 1991; Basil, 1990; Berkowitz in Adams, 1990; Soloski, 1989). "Analiza sporočil za javnost v nemškem tisku je pokazala, da so tiskani mediji objavili nespremenjena sporočila za javnost in pri tem "pozabili" navesti vire informacij," pravi Fröhlich (1992: 46) in zato zahteva preglednost in točnost pri navajanju virov informacij. Tudi Schröter (1992: 147) ugotavlja, da so sporočila za javnost v časopisih neprepoznavna. Nekritična uporaba gradiva, ki ga pripravljajo službe za odnose z javnostmi in ki ga novinarji občinstvu predstavljajo kot svoje, novinarsko obdelano, verodostojno novinarsko sporočilo, je, pravi Poler-Kovačičeva (2002: 767), vse pogostejša praksa sodobnega novinarstva.

Kako je z razvidnostjo virov v slovenskih medijih? Erjavčeva in Poler-Kovačičeva (2004) sta ugotovili, da je v zadnjem desetletju narasla uporaba virov služb za odnose z javnostmi in drugih institucionaliziranih virov, zlasti v osrednjem slovenskem dnevniku Delo; novinarsko sporočanje leta 2000 večinoma temelji na psevdo- in rutinskih dogodkih,

[1] Obstajajo seveda tudi redke upravičene izjeme, več o tem bo govor v nadaljevanju.

aktivno novinarsko delovanje pa v primerjavi z letom 1990 upada. Ta raziskava je tudi pokazala, da se je v zadnjem desetletju močno povečal delež nerazvidnega navajanja virov informacij. Raziskava o odnosih med novinarji in viri informacij, ki jo je Ines Drame (1994: 306) opravila v enem izmed slovenskih lokalnih časopisov, isti novinarji pa so ustvarjali tudi lokalni radijski program, je razkrila, da se vsaj četrtina uradnih virov informacij v novinarskih besedilih pojavlja prikrito – s svojo informacijo, definicijo, interpretacijo, ne pa tudi z navedbo imena.

Drametova (1994: 302–303) je tudi ugotovila, da v večini primerov novinar ni primarni iniciator komuniciranja, ki sproži definiranje novinarskega dogodka kot takega in oblikovanje novinarskega sporočila: "Novinarjeve stike z viri informacij je v povprečju v skoraj 70 odstotkih zakrivil nekdo drug – ne novinar sam. Novinar torej v številnih primerih pristaja na definicijo novinarskega dogodka, kot mu jo posredujejo drugi." Primož Knez (2000: 49) pa je v analizi virov informacij novinarjev časnika Dnevnik ugotovil, da je bralec lahko le v dveh odstotkih prispevkov razbral, da je novinar za vir informacij uporabil bodisi novinarsko konferenco,[2] tiskovno agencijo ali sporočilo za javnost.

V nadaljevanju bo najprej opredeljen raziskovalni problem, predstavili in obrazložili bomo ključne hipoteze, metodološki okvir raziskave in metode analize, na katerih bo temeljila naša raziskava in s katerimi bomo skušali pojasniti ključne mehanizme, ki pojasnjujejo sodobno novinarsko prakso.

Tretje poglavje bo namenjeno novinarskemu sporočanjskemu procesu in opredelitvi značilnosti njegovih treh stopenj (zbiranja informacij, izbora dogodkov in dejstev ter upovedovanja oziroma oblikovanja novinarskega sporočila). Predstavljene bodo ključne posledice različnih vplivov, pod katerimi se klasični model novinarskega sporočanja vse bolj spreminja v tržnega, kar se kaže na vseh treh stopnjah sporočanjskega procesa, novinar pa pri tem izgublja mesto subjekta. Posebna pozornost bo namenjena značilnostim

[2] Kljub v literaturi pogosto uporabljanemu poimenovanju *tiskovna konferenca*, ki izvira iz dobesednega prevoda angleškega izraza *press conference*, bomo v magistrskem delu uporabljali poimenovanje *novinarska konferenca*, ki je po našem mnenju edino ustrezno poimenovanje, saj se tovrstnih konferenc že dolgo ne udeležujejo več le novinarji tiskanih medijev, ampak tudi radijskega in televizijskega medija. Edina izjema bodo citati, ki jih bomo navedli dobesedno in poimenovanj zato ne bomo spreminjali.

televizijskega novinarskega sporočanja in posebnostim edine javne televizije pri nas – RTV Slovenija.

Četrto poglavje bo vzpostavilo tipologijo virov informacij v novinarskih besedilih. Posebej bodo izpostavljeni uradni viri ter službe in predstavniki za odnose z javnostmi, ki so v literaturi pogosto navajani kot ključni in najbolj problematični viri informacij v sodobnem novinarstvu. S pomočjo tradicije sociologije virov bosta problematizirani dve pomembni značilnosti sodobnega novinarstva – rutiniziranost (i)zbiranja informacij in pogosta uporaba nerazvidnih virov informacij, ki vodita v vse večjo uniformnost medijskih vsebin.

V petem poglavju bo podrobno predstavljena multidisciplinarna analiza razvidnosti virov informacij v slovenskih televizijskih novinarskih besedilih, kjer uporaba virov informacij doslej še ni bila raziskana. Prikazali bomo rezultate in poglavitne zaključke analize ter jih skušali v razpravi umestiti v širši kontekst vzrokov in posledic spreminjanja sodobnega novinarskega sporočanjskega procesa.

Raziskavo televizijskih poročevalskih besedil bomo v šestem poglavju dopolnili še z razčlenitvijo jezikovnih sredstev sklicevalnosti v slovenskem televizijskem poročevalstvu in prvim tovrstnim popisom uporabljenih sklicevalnih avtomatizmov v televizijskih informativnih žanrih.

V sklepnem delu bomo povzeli poglavitne zaključke magistrskega dela. Skušali bomo poiskati vzročno-posledične povezave med ugotovljenimi pojavi v opravljenih raziskavah in nakazati najbolj verjetne ključne smernice nadaljnjega razvoja sodobnega novinarskega diskurza.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Raziskave, ki so bile doslej narejene na območju Slovenije in katerih ključne ugotovitve smo predstavili v uvodu, so se osredotočile na vire informacij v tiskanih medijih in delno tudi na radiu, opravljene pa so bile le deskriptivne analize. Naša raziskava se bo osredotočila na televizijo (Televizija Slovenija[3]), kjer uporaba virov informacij še ni bila podrobno raziskana, predvsem pa se bomo lotili multidisciplinarne analize celotnega novinarskega sporočanjskega procesa – zbiranja informacij, izbora dogodkov in dejstev ter upovedovanja oziroma oblikovanja novinarskega sporočila.

Na osnovi teoretskih predpostavk, ki jih bomo obširno predstavili v naslednjih poglavjih, lahko izpeljemo sodbe o odnosih med teoretskimi pojmi. Domnevamo, da bo analiza pokazala statistično značilno povezanost med razvidnostjo vira informacij v televizijskih novinarskih besedilih, uradnostjo vira, pripisano pomembnostjo vira in kanali zbiranja informacij (glej Shemo 2.1.1).

[3] Tu bo seveda treba upoštevati specifične značilnosti in posebnosti edine javne televizije v Sloveniji, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju.

Shema 2.1.1: Teoretski model

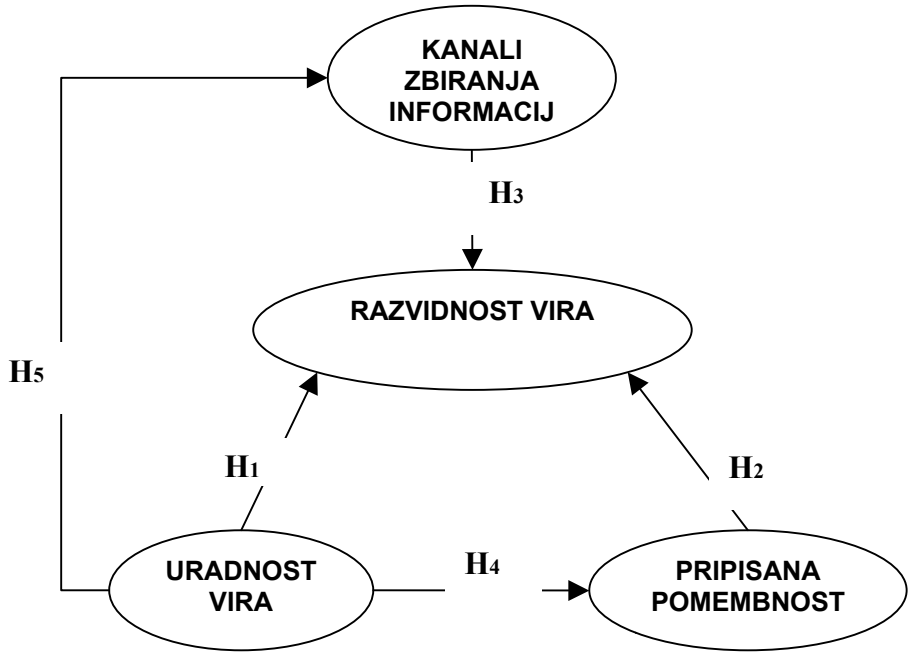

2.2 HIPOTEZE IN OBRAZLOŽITEV

Novinar s pravilnim navajanjem vira pridobi zaupanje bralca, tudi njegovemu besedilu se verodostojnost poveča, saj s tem, da novinar jasno navede in označi svoj vir, bralcu pove, da je vir tudi dovolj kredibilen in kompetenten. Prav *kompetentnost virov informacij* je tisto, čemur naj bi bralec pri novinarskem besedilu zaupal (Košir, 2003: 97–98). Novinarji navajajo različne vire tudi zato, da poročilu zagotovijo "resničnost", navedek pa jim omogoča predstaviti novinarsko besedilo kot neproblematično dejstvo (Tuchman, 1978: 95–97). S preglednim sklicevanjem na uradne vire, ki jih javnost pozna in ceni kot kredibilne, kompetentne in legitimne, tudi novinar pridobiva zaupanje v očeh občinstva. Hipoteza se zato glasi:

H1: *Razvidnost vira informacij v novinarskem besedilu je odvisna od uradnosti vira.*

Odnos novinarja do različnih virov informacij vpliva tudi na razvidnost vira v novinarskem besedilu. Neuradni viri imajo (v nasprotju z uradnimi, elitnimi viri) ponavadi le omejen dostop do medijev in ne morejo oblikovati medijskega diskurza; novinarji jih ponavadi ne iščejo, dokler s svojimi dejanji ne povzročijo družbenih ali moralnih prekrškov (Poler, 2004), s tem pa navadno postanejo le še bolj marginalni v medijskem diskurzu. Predstavniki za odnose z javnostmi so posredniki med odločevalci in novinarji, ki s svojim delom pospešujejo pretok informacij med enimi in drugimi (Verčič in drugi, 2002: 108). A novinarji jih obravnavajo kot vir informacij z nizko stopnjo verodostojnosti in jih na splošno ne spoštujejo (Ryan in Martinson, 1988: 131–132). Elite z močjo v družbi pa so najpomembnejši viri novic ne samo zato, ker njihove dejavnosti ustrezajo konvencijam v zvezi z zbiranjem novic, ampak tudi zato, ker so najučinkovitejši viri novic (Gans, 1980: 281). "Novinarji eksplicitno citirajo vir, kadar želijo poudariti, da gre za uradno informacijo, kadar visoko pozitivno ocenjen vir citiranje predstavi v pozitivni luči in kadar zelo negativno ocenjen vir citiranje predstavi v negativni luči," je ugotovila Drametova (1994: 306). Hipoteza je zato naslednja:

H2: *Pripisana pomembnost vira informacij povečuje razvidnost vira v novinarskem besedilu.*

Po Bennettu (2003: 162) je večina novic rezultat rutinskega novinarstva, torej skupka standardiziranih dejavnosti ter po vzorcu narejenih, ponavljajočih se postopkov in oblik, ki jih novinarji uporabljajo pri svojem delu. Novinar odgovore na vprašanja išče pri tistih virih, pri katerih naj bi dobil najbolj kompetentno, točno in v tehničnem smislu novinarskega poklica najbolj popolno informacijo, s katero bo imel v fazi oblikovanja novinarskega sporočila najmanj dela. "V pomanjkanju časa, obilici dela in odločitvi na temelju rutine in zaupanja dobesedno prepiše del izjave, izloči podatke o viru ter sporočilo objavi kot lasten tekst" (Drame, 1994: 299). Hipoteza se tako glasi:

H3: *Rutinskost kanalov zbiranja informacij zmanjšuje razvidnost vira v novinarskem besedilu.*

Obstaja hierarhija virov informacij in z njimi povezanih stopenj zanesljivosti. Elitni viri imajo večjo novičarsko vrednost in so obravnavani kot bolj zanesljivi opazovalci in oblikovalci mnenj; zdi se, da je družbena hierarhija reproducirana v retorično hierarhijo verodostojnosti in zanesljivosti (Van Dijk, 1988: 87). Poleg tega, da so uradni, predvsem vladni viri zaradi svojega statusa dolžni biti vedno na voljo za novinarska vprašanja, jim dajejo novinarji prednost, ker so vplivni in imajo zato večjo novičarsko vrednost; ker so ti viri zaradi svojega reprezentativnega statusa legitimni v očeh novinarjev in/ali zato, ker zaradi svojega znanja in poznavanja določenega področja veljajo za kredibilno in objektivno avtoriteto (Hall v Manning, 2001: 15). Hipoteza je zato naslednja:

H4: *Uradnost vira informacij povečuje njegovo pripisano pomembnost.*

Elite potrebujejo medije kot sredstvo za izvrševanje ali legitimiranje svoje moči, saj lahko prek medijskega diskurza najbolj vplivajo na javno mnenje ali ideologije. Njihov dostop do medijskega diskurza omogoča tudi dnevna rutina zbiranja novic (Van Dijk, 1995: 33). Uradni viri, predvsem vladajoče organizacije, so tako postali najbolj zanesljiv in vedno prisoten vir informacij, na katerega se novinarji in uredniki obračajo rutinsko in največkrat tudi nevprašljivo sprejmejo njegovo definicijo dogodkov (Fishman, 1980: 51–52). Stabilni odnosi z zunanjimi institucijami in akterji, na katere se je možno zanesti, da bodo vsak dan zagotavljali informacije, ki jih novinarji zlahka oblikujejo v novice, namreč v novinarski sporočanjski proces vnašajo gotovost, ki je v novinarski praksi vse bolj zaželena (Manning, 2001: 55–56). Hipoteza se tako glasi:

H5: *Uradnost vira informacij povečuje rutinskost kanalov zbiranja informacij.*

2.3 METODOLOGIJA (PRISTOP IN METODE ANALIZE)

Zaradi kompleksnosti in večplastnosti zastavljenih hipotez bomo izbrano tematiko preučevali interdisciplinarno. Televizijska novinarska besedila, ki jih pripravljajo v dnevnoinformativnem uredništvu Televizije Slovenija, bomo analizirali tako kvantitativno kot kvalitativno, in sicer na treh ravneh:

2.3.1 Analiza besedil

O metodi analize besedil (*content analysis*) lahko govorimo tedaj, kadar gre za "objektivirano in sistematično identifikacijo, razčlenjevanje in merjenje jezikovnih lastnosti besedilnih enot, da bi iz njih lahko sklepali o lastnostih zunajjezikovnih pojavov" (Splichal, 1990: 26). Analiza besedil je torej raziskovalna metoda za preučevanje družbenih značilnosti, o katerih je mogoče sklepati iz besedil.

Pomembno pri tem je zavedanje, da v družboslovju dejansko ni možna analiza v pomenu prizadevanja za objektivno (vendar pa objektivirano, sistematično in ekplicitno) pojasnjevanje sporočil, ki ne bi hkrati vključevala tudi analize kot govora, ki ga izjavlja sam analitik. Po Levyju (v Splichal, 1990: 5–6) bi bilo zato smiselno govoriti o analizi diskurza, saj gre tudi za "analitikovo produkcijo diskurza o diskurzu, ki ga obravnava. Analitik je torej hkrati govorec, akter; analiza je proces v času; umeščena je v zgodovino; prispeva k razvoju jezika, drugače rečeno, bogati in preoblikuje lingvistični kod; implicira druge akterje, ne samo analitika".

Pogosta definicija analize besedil pravi, da "z njeno pomočjo iz značilnosti besedil sklepamo o vrednostih nejezikovnih spremenljivk, s katerimi je mogoče definirati osnovne nebesedilne člene komunikacijskega dejanja – komunikatorja, medij in recipienta – ter odnose med njimi" (Splichal, 1990: 31). Kot opozarja Splichal (1990: 31), pa to nikakor ne pomeni, da je z analizo besedil mogoče rekonstruirati komunikacijski proces; ta metoda

nam omogoča le, da na podlagi ugotovljenih značilnosti besedil sklepamo vsaj o nekaterih nebesedilnih pojavih.

Ker želimo v raziskavi priti do nekaterih ugotovitev, odnosov in vzročno-posledičnih povezav v specifičnem komunikacijskem procesu, bomo metodo analize besedil, ki jo bomo uporabili za analizo informacij, ki jih novinarji dobijo od drugih, in novinarskih besedil, ki so predstavljena javnosti, kombinirali z etnografskimi študijami, hkrati pa se ne moremo izogniti jezikoslovnim vidikom, zato bo vključena tudi jezikovnostilistična analiza.

2.3.2 Etnografske študije

Najboljša metoda za temeljito preučevanje ustvarjanja novinarskih besedil so vsekakor etnografske študije. Zaradi specifične zahteve po sistematični navzočnosti raziskovalca v preučevanem okolju so s to metodo pridobljene dragocene informacije o različnih trenutkih družbene prakse, v našem primeru celotnega procesa tvorjenja novinarskih besedil – poleg najrazličnejših družbenih odnosov in procesov se raziskovalcu razkrijejo tudi vrednote, prepričanja in želje sodelujočih v teh procesih. Etnografija lahko tako pričara mnogo vidikov družbene prakse in neprecenljiv kontekst, v katerem lahko bolje in lažje razumemo številne družbene pojave današnjega in preteklega časa. Uporabnost te metode se je že pokazala v številnih študijah tvorbe novic (glej npr. Schlesinger, 1987).

Ker imam v izbran medij in izbrano uredništvo kot stalna sodelavka in soustvarjalka dnevnoinformativnega programa neposreden in neomejen dostop,[4] je smiselnost te metode vsekakor še večja. Z opazovanjem z udeležbo tam, kjer tvorjenje televizijskih besedil dejansko poteka, bomo poskušali ugotoviti vzročne povezave, ki so v ozadju problema nerazvidnosti virov informacij v sodobnem novinarskem diskurzu.

[4] Od leta 1999 kot novinarka in turnusna urednica redaktorka sodelujem z notranjepolitično redakcijo dnevnoinformativnega programa Televizije Slovenija, in sicer pri ustvarjanju jutranjih in popoldanskih poročil ter Dnevnika in Odmevov, občasno pa objavljam tudi avtorske prispevke.

2.3.3 Jezikovna stilistika

Stilna analiza vedno izhaja iz besedila, stil kot rezultat izbora se kaže le v njem. Z izbiro jezikovnih sredstev se kaže tudi avtorjev namen, vsako sporočanje je rezultat namernega, k cilju usmerjenega izbora med sredstvi jezikovnega sestava. Izbira med možnostmi je povezana z avtorjevim hotenjem in okoliščinami sporočanja, tistim torej, kar stilistika šteje k subjektivnim in objektivnim stilotvornim dejavnikom.

Stilistika slovenskega poročevalstva razpolaga s popisom sredstev sklicevalnosti v dnevnem časopisnem poročevalstvu (Korošec, 1998; Kalin Golob, 2003), ni pa bila opravljena raziskava, ki bi te avtomatizme razčlenjevala v televizijskih informativnih žanrih. S popisom uporabljenih sklicevalnih avtomatizmov v obravnavanih besedilih bomo tako smiselno dopolnili naše vedenje o delovanju jezika v televizijskih poročevalskih besedilih, hkrati pa bomo analizo besedil obogatili z jezikovnostilističnim vidikom, ki je nujen pri razlaganju uporabljenih jezikovnih sredstev. Vedeti namreč moramo, katera sredstva so v besedilu običajna, pričakovana, torej nezaznamovana, katera pa kažejo izbiro, ki je posledica drugih (ne jezikovnih) dejavnikov. Jezikovna analiza bo tako primerno dopolnila raziskavo televizijskih poročevalskih besedil.

Naš cilj je združiti zgoraj opisane metode v multidimenzionalni pristop preučevanja, kako nastajajo televizijska novinarska besedila, s posebnim poudarkom na virih informacij in iskanju vzrokov za njihovo (ne)razvidnost v novinarskih besedilih. Le s pomočjo takega pristopa lahko namreč analiziramo tako zgradbo kot procese in upoštevamo tvorjenje, interpretacijo in besedilo kot med seboj povezane in odvisne “trenutke” v komunikacijskem procesu.

3. NOVINARSKI SPOROČANJSKI PROCES

Če želimo razumeti, kaj novica je in kaj pomeni, moramo najprej razumeti, kako novica nastaja. (Sigal, 1973: 2)

Novinarstvo je "družbena dejavnost, za katero so značilna zbiranje, selekcioniranje, oblikovanje in posredovanje informacij o dejstvih in mnenjih. Je prenos od drugih k drugim, od različnih virov informacij k številnemu oz. številnim občinstvom." (Košir, 2003: 72). Novinarsko dejavnost označuje "zbiranje, pisanje, urejanje, razširjanje informacij in siceršnje (predvsem duhovno) prispevanje k dnevnemu in drugemu periodičnemu tisku, radijskim in televizijskim programom ter "online" časnikom na medmrežju" (Splichal, 2000: 48).

Informacijski proces postaja vse bolj zapleten, saj so vse bolj zapletene tudi vse njegove faze. Encabo Nuñez (1996: 64) poudarja, da "izjemen tok informacij in sporočil sili občila k izboru in povzemanju, to je k prilagajanju informacije tako, da ustrezajo svoji lastni naravi, to pa spet pomeni, da dobi končni porabnik informacijo šele potem, ko se je v različnih občilih (…) odvila vrsta zapletenih postopkov proizvodnje, prenosa in širjenja", in dodaja, da pri tem ne smemo pozabiti na najpomembnejše – vsebino informacije ali sporočila.

Novinarsko sporočanje namreč ni zgolj posredovanje obstoječe realnosti, temveč reakcija, družbeni proces reprezentacije oziroma "družbeni proces predstavitve, ustvarjanja smisla znotraj označevalnega sistema, ki je na voljo" (Luthar, 1992: 22–23). Kot pravi Bašićeva (1990: 6–7), medijska resničnost "ni samo izkrivljena podoba realne realnosti, ampak je to proces oblikovanja in posredovanja določenih segmentov sveta, ki v primeru, da zavzamejo pozicijo podobe realnosti, vplivajo na našo percepcijo sveta". Sleherno novinarsko sporočanje je torej vpeto v proces oblikovanja sporočila, ki pa je za občinstvo množičnih medijev največkrat neviden.

3.1 ZBIRANJE INFORMACIJ

Novinarjevo glavno orodje so po mnenju Koširjeve (2003: 72–73) vprašanja v imenu javnosti, njegovo temeljno opravilo pa spraševanje mnogih, različnih in drugačnih akterjev in očividcev dogajanja ter iskanje odgovorov za javnost: "Novinar bo svoja vprašanja naslovil na različne vire informacij, da bo tako zmogel zabeležiti izjave različnih členov aparata za ustvaranje slike sveta." Prav odkrivanje dogodkov in zgodb ter preiskovanje in zbiranje informacij so najbolj pomembna novinarjeva opravila, pravi McManus (1994: 95), saj so od tega odvisne vse nadaljnje faze novinarskega sporočanjskega procesa.

A Koširjeva (2003: 121) ugotavlja, da v fazi iskanja in preverjanja informacij novinarsko vprašanje izginja; za objavo zainteresirani subjekti novinarjem informacije enostavno dostavijo, ti pa jih javnosti posredujejo kot samoumevnost, ki je ni treba preverjati in analizirati. Še več, številni sodobni teoretiki novinarstva vidijo v poplavi nenovinarskih izdelkov v množičnih medijih začetek zatona tradicionalnih, kakovostnih medijev. Meje novinarstva, odnosov z javnostmi in oglaševanja so vse bolj zabrisane, novinarsko prakso pa oblikujejo predvsem norme tržno zasnovane ekonomije (glej npr. Dennis, 1989: 59–78). Posledice so po Hardtu (1996: 22) nov sistem zbiranja in posredovanja informacij ter nova avtoriteta določanja narave in tipa informacij, ki so osnova za družbeno in politično odločanje.

Kot pravi McManus (1994: 1), se poslovna logika oziroma posel prodajanja novic vedno bolj seli v ospredje novinarskih redakcij. Bralec, gledalec ali poslušalec je postal "uporabnik", novice so "proizvod, dobrina", naklada, gledanost ali poslušanost pa "trg"; novinarstvo se od služenja javnosti čedalje bolj nagiba k služenju trgu. Zato ne presenečajo rezultati McManusove raziskave odkrivanja informacij na lokalnih televizijskih postajah (1990, 1994: 105–107), ki kažejo, da v sodobnih medijih prevladuje ekonomski model minimalno aktivnega (in zato poceni) odkrivanja novic *(minimally active discovery)* – novinarska besedila v veliki meri izvirajo iz sporočil za javnost in telefonskih pogovorov s

predstavnikom za odnose z javnostmi, drugih medijev in tiskovnih agencij ter rutinskih preverjanj pri policiji, gasilcih, reševalcih ... [5]

Da je zbiranje informacij vse pogosteje rutinsko opravilo – tako za novinarje kot za njihove vire, še posebej vladne uradnike, ki informacije medijem dostavljajo povsem rutinsko, je v svoji znani študiji pred več kot 30. leti opozoril že Sigal (1973: 4). Velik del novic je tako rezultat sodelovanja med dvema informacijskima aparatoma: medijsko organizacijo in uradnimi, predvsem vladnimi viri. V rutinsko komuniciranje z uradnimi viri ter zanašanje na sporočila za javnost in novinarske konference novinarje silijo predvsem vse hujša konkurenca in pritiski. Zbiranje informacij prek rutinskih kanalov novinarjem olajša in poenostavi delo, saj jim ob predvidljivem času in na predvidljivem mestu daje informacije, vredne medijske objave in oblikovane po pravilih novinarskih žanrov. Najpomembnejše pa je, poudarja Sigal (1973: 52–53), da vsak novinar dobi enako informacijo.

A posledice takega ravnanja novinarskih praktikov so dolgoročne, opozarja McManus (1994: 107), saj z zanašanjem na rutinsko pridobivanje informacij od uradnih virov novinarji prepuščajo nadzor nad informacijami vplivnim interesom vlade, velikih korporacij in bogatih posameznikov, ki imajo s tem možnost vpliva na mnenja in oblikovanje pogledov javnosti. "Novinarjeva pasivna vloga pri zbiranju informacij povečuje možnost, da v sporočilih, ki se kažejo kot novinarska, **korist vira** prevlada nad koristjo javnosti," pojasnjuje Poler Kovačičeva (2002: 770).

[5] McManus (1994: 97–99, 108) oblikuje tri kategorije odkrivanja novic. Poleg zgoraj opisane kategorije "minimalno aktivnega odkrivanja" opredeljuje še kategorijo "zmerno aktivnega odkrivanja" *(moderately active discovery)*, ki vključuje pridobivanje informacij na novinarskih konferencah, s pomočjo namigov neuradnih virov, nadaljevanje že objavljenih zgodb, iskanje odgovorov na vprašanja, ki si jih zastavi novinar/uredništvo. Kategorija "zelo aktivnega odkrivanja" *(highly active discovery)* pa temelji na pogovorih novinarja z lastnimi viri informacij, udeležbi na sestankih, pregledovanju dokumentov, preiskovalnih zgodbah ...

3.2 IZBOR DOGODKOV IN DEJSTEV

Novinar v svojo zgodbo le redko vključi vse informacije, ki jih pridobi; tudi uredniki nikoli ne objavijo vseh zgodb, ki jih imajo na razpolago. Poleg časovnih (radio, televizija) in prostorskih (tiskani mediji) omejitev igrajo pri novinarski in uredniški izbiri informacij in zgodb, ki so objavljene, veliko vlogo predvsem osebne vrednote in prepričanja. Ali kot pravi Lippmann (1922/1999: 223): "Vsak časopis je rezultat skupka izborov. (…) Tu ni objektivnih standardov, tu so konvencije." Po Sigalu (1973: 66) so konvencije običajni načini razmišljanja o novicah in novinarstvu, ki novinarjem in urednikom pomagajo pri izbiri novic, ki so vredne objave, in pripomorejo k standardizaciji in rutinizaciji medijskih vsebin.

Mnogo teorij se ukvarja s procesom izbire novic (Erjavec, 1999: 52–53). Nekatere postavljajo v ospredje novinarja, in trdijo, da je izbira novic zaznamovana z njegovimi profesionalnimi odločitvami. Sociološke študije pri izbiri novic v ospredje postavljajo organizacijska pravila; poudarjajo predvsem tržne zahteve, strukturiranost in delitev dela v sami medijski organizaciji. Tako na primer teorija o odbirateljih *(gatekeepers)* določa osebe v množičnih medijih (urednike, novinarje), ki odbirajo, torej sprejemajo ali zavračajo, razpoložljivo gradivo in s tem postavljajo informacijski dnevni red (glej Poler Kovačič, 2002: 769). Tretji pristop v ospredje postavlja same dogodke – gre za t. i. *teorijo zrcala*, ki trdi, da dogodki določajo izbiro novic, novinarji pa le držijo zrcalo dogodkov občinstvu. Zadnja skupina teorij razlaga izbiro novic s silami zunaj medijske organizacije – novinarji naj bi novice izbirali na podlagi skladnosti s politično ideologijo, ki jo posredujejo nosilci moči v državi, ali na podlagi vrednot nacionalne kulture. Ekonomski deterministi pa poudarjajo predvsem vpliv komercialnega uspeha na izbiro novic. (Erjavec, 1999: 53)

O resnicah in zmotah različnih teorij je bilo v preteklosti že veliko napisanega, zato se v tem delu z njimi ne bomo posebej ukvarjali. V sodobnem novinarskem diskurzu pa je daleč najbolj pogosto prepričanje, da novinarska besedila ne zrcalijo dogodkov iz sveta, ampak so množični mediji v sodobnih, tržno naravnanih demokracijah objekt vseh mogočih pritiskov – tako političnih (pritiski političnih strank, povečana vladna pooblastila …) kot

ekonomskih in komercialnih, npr. neposredna kontrola večinskega lastnika (vpliva lahko na imenovanje vodilnih ljudi, urednikov, politiko zaposlovanja, napredovanja ...), izkoriščanje glasovalnih pravic, izhajajoč iz lastniškega deleža (formalni ali tihi dogovori med delničarji), finančna odvisnost od oglaševalcev in bank (v obliki bolj ali manj ugodnih naročil ali kreditov) ali pa družinske, prijateljske in druge neformalne povezave z zaposlenimi (Bašić Hrvatin in Milosavljević, 2001: 43).

Vendar pa kriteriji izbire vsebine sporočanja niso absolutni, ampak so vedno v času in prostoru spremenljivi; proces izbire novic je "vedno odvisen od aplikacije vrednostnih kategorij in družbenih vrednot na dogodke" (Erjavec, 1999: 53). Ključni kriterij pri presoji vrednosti oziroma pomembnosti posameznih novic s strani novinarskih organizacij so dejavniki objavne vrednosti (*news values*). Njihova uporaba je odvisna tako od vsebinske usmeritve medija, potreb in želja naslovnikov, kot tudi od vrednostne naravnanosti družbe.

3.2.1 Dejavniki objavne vrednosti

Teorijo novičarskih vrednot, ki sta jo kot osnovo za prepoznavanje objavne vrednosti novic leta 1965 utemeljila John Galtung in Marie Holmboe Ruge in ki loči dvanajst novičarskih dejavnikov, so v knjigah in priročnikih nadgradili številni novinarski in komunikološki teoretiki. Erjavčeva (1999: 56) je v svoji knjigi Novinarska kakovost zbrala presek najpogostejših in najbolj podobnih dejavnikov objavne vrednosti:[6]

1. *Širina vpliva (impact)*: Dogodek je tem pomembnejši, čim več ljudi zadeva in čim bolj neposreden je njegov vpliv.
2. *Zemljepisna bližina (proximity)*: Bližje ko se dogodek zgodi ali dogaja, večja je verjetnost, da bo zanimal ciljno občinstvo.
3. *Časovnost (timeliness)*: Bolj kot je novica sveža, pomembnejša je. O dogodku se poroča takoj, ko je to mogoče.

[6] Zaradi večje preglednosti so navedeni splošni dejavniki objavne vrednosti, ki veljajo za vse medije; o posebnostih televizijskega medija in posledično posebnostih televizijskega novinarskega diskurza bomo govorili v nadaljevanju.

4. *Prominentnost (prominence)*: Poudarek je na poročanju o pomembnih in znanih ljudeh – kaj delajo, kako živijo, s kom se družijo itd.
5. *Novost, nenavadnost (novelty, bizzar)*: Nenavadni, nepričakovani in redki dogodki, ki jih večina ljudi nikoli ne doživi neposredno, so za občinstvo zelo zanimivi, pritegnejo pozornost in zbujajo domišljijo.
6. *Konfliktnost (conflict)*: Umori, atentati, vojne, napadi in demonstracije pritegnejo pozornost občinstva.

Mnogi viri informacij so spoznali, da bo njihov dogodek v hudi konkurenci deležen večje novinarske pozornosti, če bodo upoštevali specifičnosti novinarskega dela in novinarske kriterije pomembnosti in izbire novic. Službe za odnose z javnostmi skušajo na primer pritegniti pozornost množičnih medijev z organizacijo psevdodogodkov. Uvrščamo jih med nadzorovane medijske predstavitve, saj gre za "dogodke, ki so oblikovani umetno ter imajo svoj pomen in namen samo znotraj medijskega prostora, za katerega so bili ustvarjeni" (Boorstin, 1961: 37). Psevdodogodek uporablja skrbno postavljeno prizorišče, scenarij in igro, da bi ustvaril prepričljive podobe, saj je njegov ključni namen imeti korist od medijske pozornosti. Daniel Boorstin (1961: 37) navaja štiri temeljne značilnosti takega dogodka:

1. Ni spontan, ampak se zgodi, ker ga je nekdo načrtoval, podtaknil ali spodbudil.
2. Ustvarjen je predvsem zaradi neposrednega namena, da bi o njem poročali.
3. Njegov odnos do resnične okoliščine, na katero se nanaša, je nejasen.
4. Predvideno je, da bo samoizpolnjujoč.

Bennett (2003: 91) politične psevdodogodke opisuje kot dogodke, ki "potvarjajo dejanske politične okoliščine z realističnimi reprezentacijami, ki imajo namen ustvariti politično koristne podobe". Za Bertranda (1994: 18) pa so psevdodogodki "false news" ali neprave novice, ker je njihov ključni namen imeti dobiček od medijske pozornosti. Sporočevalski namen političnega komunikatorja (predstavnika za odnose z javnostmi pri politični stranki) se na primer razlikuje od novinarjevega namena – prvi želi privabiti medije in z njihovo pomočjo "prodati" boljšo podobo (imidž) osebe ali institucije, novinar pa želi oblikovati nepristransko in popolno sporočilo v nekomercialnem smislu. A kot opozarja Erjavčeva

(1999: 57), če novinarji psevdodogodkov ne bi obravnavali kot dogodke in o njih ne bi poročali, bi bili današnji časopisi vsaj napol prazni, televizijska in radijska poročila pa zelo kratka.

3.3 OBLIKOVANJE NOVINARSKEGA SPOROČILA

Oblikovanje novinarskega besedila je zadnja faza novinarskega dela. V tej fazi se individualne lastnosti in ustvarjalne sposobnosti posameznega novinarja najbolj uveljavijo. Gre za novinarjevo sposobnost, da glede na temo, zaključke raziskovanj, želen učinek in ciljno občinstvo najde primeren žanr in informacije predstavi tako, da vsebina sporočila ustreza dejanskemu stanju. Pri pripravi na oblikovanje besedila novinar še enkrat pregleda razpoložljive podatke; pri tem mu pomagajo kriteriji točnosti, raznolikosti, preglednosti, stvarnosti, uravnoteženosti in razumljivosti. (Erjavec, 1999: 72–83; Hausman, 1990; Sheridan Burns, 2002: 110–124)

Neizkrivljena in natančna predstavitev dogodka ali teme, ki temelji na preverjanju virov informacij, je ključna za verodostojnost novinarskega diskurza in za novinarjevo pridobivanje zaupanja občinstva. “Norma novinarske objektivnosti je v bistvu poziv k zaupanju, je "jamstvo" nadzora kakovosti, ki od naslovnikov zahteva, da verjamejo v veljavnost povedanega,” pravi Poler Kovačičeva (2004: 692). Lichtenbergova (2000: 250) ob tem opozarja, da se lahko norma objektivnosti, ki od novinarja zahteva pripisovanje stališč in mnenj virom informacij, hitro sprevrže v svoje nasprotje: “Viri informacij, ki naj bi igrali pomembno vlogo pri uravnoteženosti novinarskega sporočanja, morajo biti kredibilni; in kdo drug je bolj pripraven za to kot uradni, vladni viri. A ti zagotovo niso nezainteresirani opazovalci dogodkov, ki bi želeli govoriti le iz ljubezni do resnice.”

Prav zato je še toliko bolj zaskrbljujoča praksa tržnega novinarstva, v kateri na mesto novinarskih subjektov stopajo (večinoma uradni, elitni) viri informacij ter tako sooblikujejo sporočanjski proces in medijsko realnost. “Elite imajo prednosten in aktiven dostop tako do javnega kot do medijskega diskurza. (…) Medije potrebujejo kot sredstvo za izvrševanje ali legitimiranje svoje moči, saj imajo lahko prek medijskega diskurza največji vpliv na javno mnenje in ideologije.” (Van Dijk, 1995: 33) Kot pravi Gans (2003:

47–48), novinarji – hote ali nehote – pomagajo legitimirati in celo poveličevati uradne vire; “pri tem so celo prepričani, da dajejo javnosti s poročanjem o dejavnosti vplivnih informacije, ki jih ta potrebuje za izpolnjevanje svoje demokratične vloge in odgovornosti”.

3.4 POSEBNOSTI TELEVIZIJSKEGA NOVINARSKEGA SPOROČANJA

Televizijske novice za razliko od tiska ali radia svoj “diskurzivni status resničnosti” (McNair, 1998: 35) ustvarjajo in imitirajo tako z besedilom kot z vizualizacijo. “Z interakcijo besedila, studijskim kramljanjem med voditelji in voditeljem z zamišljenimi gledalci, posnetki s "kraja dogodka", grafično vizualizacijo dogodka in grafičnim ubesedovanjem novice učinkujejo kot da so neposredovan, takojšen, transparenten in objektiviran pogled na realnost,” opozarja Lutharjeva (1998: 17).

Prav pripovedovanje s sliko je ena izmed ključnih posebnosti televizijskega novinarskega sporočanja. Noben drug medij ne more podob posameznih dogodkov tako slikovito prenesti občinstvu kot prav televizija (Dominick, 1993: 349–357; Yorke, 1995). Tehnološki deterministi, kot je Marshall McLuhan (povzeto po Erjavec, 1999: 53), celo trdijo, da je sporočilo določeno z medijsko tehnologijo – ker tisk in elektronski mediji temeljijo na različni tehnologiji, se razlikujejo tudi v selekciji novic; tako na primer novica, za katero ni primerne slike, ne bo našla mesta v televizijski informativni oddaji. In obratno, nekatere novice so v televizijskih oddajah objavljene zato, ker so vizualno privlačne, čeprav nimajo drugih objavnih vrednosti (Brooks in drugi, 1988: 420).

Pri uredniški odločitvi o tem, ali bo dogodek spremenjen v televizijsko novico, je zato poleg dejavnikov objavne vrednosti, ki smo jih predstavili v podpoglavju o izboru dogodkov in dejstev, treba dodati še poročanje s terena, kjer je vidna prisotnost novinarja na prizorišču, in atraktivnost ali nazornost posnetka s prizorišča. Oba dejavnika objavne vrednosti, ki sta specifična za televizijski novinarski diskurz, namreč povečujeta vtis avtentičnosti in avtoritete televizijskega novinarskega besedila.

Vsakodnevno poročanje novinarje in urednike sili v organizacijsko in diskurzivno rutino, na katero opozarja tudi Sigal (1973: 101–102). Specifične značilnosti televizijskega medija to rutinizacijo le še povečajo: medtem ko časopisni uredniki in novinarji vsak dan pripravijo eno številko časnika, morajo televizijski dnevni uredniki in novinarji poskrbeti za vse dnevnoinformativne oddaje, ki so tisti dan na sporedu. Televizija Slovenija ima tako (v nasprotju s komercialno televizijo POP TV, ki vsak dan pripravi "le" eno osrednjo informativno oddajo 24UR) vsak delovni dan na sporedu tri jutranja poročila, dvoje popoldanskih poročil, osrednjo informativno oddajo Dnevnik in večerno oddajo Odmevi. Novinarji tako pogosto v enem dnevu naredijo več različnih prispevkov o temi, ki jo tisti dan spremljajo, zato so v precejšnji časovni stiski. Brez rutinskosti pri zbiranju in obdelavi informacij časovnih rokov pogosto ne bi bilo mogoče ujeti.

Pomembna posebnost televizijskega novinarskega sporočanja je tudi ta, da novinar brez snemalne ekipe praktično ne more delati (Jeffres, 1994: 140). To s seboj prinaša kup dodatnih stroškov in organizacijskih težav, saj je treba vsak dan poleg novinarjev na posamezne naloge razporediti tudi snemalne ekipe – te za razliko od večine novinarjev niso razdeljene po posameznih področjih, ki jih rutinsko pokrivajo. Ker je – kot smo že poudarili – slika ena izmed ključnih posebnosti televizijskega novinarskega sporočanja, je pomen snemalcev še toliko večji; pogosto poleg zgoraj navedenih dejavnikov objavne vrednosti na odločitev novinarjev in urednikov o tem, kaj bo tistega dne objavljeno, pomembno vpliva tudi dejstvo, ali so televizijske kamere dogodek uspele zabeležiti.

Problematična posledica napačno razumljenega novinarskega ideala objektivnosti in s tem povezane novinarjeve samoizbrane nevtralne, gole posredniške vloge tujih izjav je, opozarja Lutharjeva (1998: 22), "odsotnost problematizacije in interpretacije zadeve ter tako redukcija novinarjevega položaja na posredovalca tuje diskurzivne vizije. Novinarjeva edina vloga je "nevtralno" posredovanje tujih izjav". Tudi Jeffres (1994: 131–132) opozarja na problematičnost zahteve po uravnoteženosti novinarskega sporočanja, saj novinar sam odloča o reprezentativnosti govorcev, ki naj bi predstavili nasprotujoča si

mnenja in stališča ter tako prispevali k objektivnemu in uravnoteženemu novinarskemu besedilu.[7]

Kot je v primerjalni analizi osrednjih informativnih oddaj na slovenski nacionalni televiziji RTV Slovenija in komercialni televiziji POP TV ugotovila Lutharjeva (1998: 22–23), so novinarji na nacionalni televiziji bolj reducirani na nevtralne in nepristranske posrednike diskurzivnih vizij glavnih političnih akterjev: "Čim višji je hierarhični status intervjuvanca, tem bolj se izpraševalci (novinarji, reporterji) postavljajo v položaj nevtralnega posrednika izjav intervjuvanca in ne posrednika med domačim svetom gledalcev in zunanjim svetom, tako kot na POP TV." Novinarji so s tem odvezani odgovornosti za posledice lastne novinarske dejavnosti, hkrati pa postavljeni v odvisnost od uradnih virov informacij. Najvplivnejše interpretacije v javnosti tako postanejo interpretacije najbolj institucionalno organiziranih virov – bodisi korporacij bodisi političnih strank (Luthar, 1998: 24).

Hkrati pa je izrazito subjektivno dejanje že sama izbira in poljubno vključevanje delov izjav sogovornikov oziroma prisvojenih, zunanjih glasov (Hartley, 1982) v novinarsko besedilo. Kot pravi Lutharjeva (1998: 22), novinarji s tem legitimirajo "svojo diskurzivno vizijo z navidezno avtentično empirično evidenco". Bourdieu (2001: 16) pa opozarja na sposobnost televizije, da "prikriva s prikazovanjem, in sicer s prikazovanjem nečesa drugega, kot bi bilo treba prikazati (…); ali pa prikazuje tisto, kar bi bilo treba prikazati, ampak na tak način, da stvari ne prikaže, da jo predstavi kot nepomembno ali pa jo konstruira tako, da dobi pomen, ki nikakor ne ustreza resnici".

[7] Ker se ne bomo podrobneje posvečali vse pogostejšim dvomom o obstoju objektivnosti v novinarstvu, na tem mestu le še opozorimo na zanimivo razmišljanje Lichtenbergove (2000: 239–240, 249–252), ki je prepričana, da je objektivnost v novinarstvu ne le mogoča, ampak tudi nujna. Hkrati opozarja na pogosto napačno zamenjavanje objektivnosti z nevtralnostjo: "Novinar je lahko objektiven, ne more pa biti nevtralen; a objektivnost v očeh drugih najlažje doseže tako, da je videti nevtralen." (Lichtenberg, 2000: 252).

3.4.1 Posebne značilnosti javnega zavoda RTV Slovenija

> *Kvalitetno novinarstvo bi moralo biti prevladujoče na nacionalni televiziji in radiu, ki sta javna servisa, in v elitnem tisku, ki preskrbuje državljane z informacijami, relevantnimi za delovanje demokracije. Trdim, da sta slovenska radio in televizija manj podobna nacionalnemu javnemu servisu in vse bolj modelu komercialnih RTV, elitnega kakovostnega časopisa pa Slovenci sploh ne premoremo. (Košir, 2003: 46)*

Proces demokratizacije in pluralizacije slovenskega prostora v 90-ih letih prejšnjega stoletja je povzročil tudi številne spremembe v delovanju množičnih medijev. Glavne posledice so tehnološke spremembe, globalizacija medijskega kapitala, liberalizacija in privatizacija medijev, medijska koncentracija in komercializacija.

Kot pravita Bašić Hrvatinova in Milosavljević (2001: 58), se trend komercializacije posebej jasno kaže pri elektronskih medijih, saj se je s pojavom komercialnih televizij začela močno opazna sprememba programov in vsebin javne televizije. Z izgubo monopola in pojavom močne konkurence se je javni servis znašel pred zahtevami po večji gledanosti in s tem komercializacijo programa. "Televizija Slovenija je začela predvajati več ameriških filmov in nadaljevank, več komercialnih vsebin in zvrsti, zmanjševati je začela lastno igrano, dokumentarno in drugo produkcijo." S podobnimi težavami in očitki o prevladi popularnih in komercialnih vsebin nad zadovoljevanjem potreb občinstva se srečuje tudi britanska televizija BBC, ki sicer še vedno velja za vzor organiziranosti in delovanja javnega servisa (glej Holland, 2001).

Bašić Hrvatinova (2002: 6) javni RTV servis definira kot servis, ki "zagotavlja dostop javnosti do množičnih komunikacijskih kanalov, služi javnemu interesu in oblikuje, odpira in vzdržuje prostor javne razprave. (…) Zadovoljevanje javnega interesa je ključni element legitimiranja za delovanje javnih RTV servisov. Namesto državi ali oglaševalcem mora biti javni medij odgovoren občinstvu tj. javnosti". Še več, v prevladujoče komercialnem medijskem okolju lahko javni servis preživi samo tako, da deluje v javnem interesu (Bašić Hrvatin, 2002: 71). Pojem javnosti predvsem poudarja možnosti ustvarjanja prostora za javno razpravo, neodvisno od imperativov, ki jih postavlja sfera države (maksimizacija

politične moči) ali ekonomije (maksimizacija dobička), in omogočanje različnim skupinam v družbi, da vstopajo v polje javne razprave (Bašić Hrvatin, 2002: 14).

Bašić Hrvatinova (2002: 69) je prepričana, da je prav javnost zaveznik javnega servisa proti vmešavanju države ali komercialnih interesov: "Za podporo javnosti pa mora javni servis vztrajno zagotavljati svojo neodvisnost, verodostojnost, programsko raznoličnost, spoštovanje drugačnosti in pravice do javnega izražanja vseh manjšinjskih interesov v družbi. In narobe, zaradi zagotovljenih javnih finančnih sredstev mora javni servis nasprotovati vmešavanju politike ali oglaševalcev v programske vsebine …"

Maja 2000 je Svet RTVS kot zastopnik javnega interesa v javnem zavodu RTV Slovenija sprejel Poklicna merila in načela novinarske etike, v katerih od novinarjev in urednikov, zaposlenih na RTV Slovenija, v 2. točki zahteva vsestranskost in uravnoteženost sporočanja: "Programi RTV Slovenija, ki obravnavajo vprašanja javnega interesa, o katerih obstajajo v javnosti različna stališča, morajo zagotoviti enakovredno in enakomerno predstavitev najširšega možnega izbora stališč o določeni zadevi. Enakovrednost in enakomernost v tem kontekstu pomenita nepristranskost in razumen obseg, upoštevajoč težo posameznih stališč ali mnenj, njihovo pomembnost ali možno pomembnost." V 6. točki pa je med drugim zapisano, da je, čeprav je njen ustanovitelj Republika Slovenija, "RTV Slovenija kot javni zavod v svojem delu neodvisna in avtonomna ustanova (…) Programi RTV Slovenija celovito in natančno poročajo o delu vladnih in državnih organov, celovito in natančno pa spremljajo tudi stališča opozicije in predstavnikov civilne družbe. Novinarji in uredniki morajo imeti profesionalno distanco do vseh organov oblasti".

Kljub teoretični zakonski neodvisnosti javnega medija RTV Slovenija od političnih in drugih interesov pa leta 2002 sprejeti Zakon o sistemu plač v javnem sektorju, ki je začel veljati v začetku letošnjega leta, zaposlene v RTV Slovenija (torej tudi novinarje in urednike) uvršča v kategorijo javnih uslužbencev, zaposlenih na področju kulture in informiranja. Bašić Hrvatinova (2002: 76) ob tem opozarja, da RTV Slovenija z novim zakonom ni več javni servis, in postavlja pomembno vprašanje: *Komu so novinarji kot javni uslužbenci odgovorni: državljanom ali državi?*

4. VIRI INFORMACIJ V SODOBNEM NOVINARSTVU

> *V idealnem svetu bi novinarji poročali le o najpomembnejših trendih in dogodkih, iskali bi vire informacij z najbolj poznavalskimi in različnimi pogledi. Viri bi se vključevali v debate s svojimi nasprotniki in s tem javnosti pomagali pri pravi odločitvi. Idealna javnost bi zase zahtevala čas, v katerem bi se poučila o različnih načinih reševanja pomembnih družbenih vprašanj. (...) V resničnem svetu pa je veliko dejavnikov, ki delujejo proti takim idealom demokracije. (Bennett, 2003: 3)*

Začetek vsakega novinarskega besedila je informacija o dogodku, o katerem želi novinar poročati svojim bralcem, poslušalcem ali gledalcem. Viri informacij so zato ključni za novinarsko prakso, saj gre za ljudi, kraje ali organizacije, od koder lahko izvirajo novinarske zgodbe, oziroma za ljudi in organizacije, pri katerih novinarji preverjajo informacije (Harcup, 2004: 44).

Kako pomembni so viri informacij in dejstvo, da je novinar tisti, ki informacije izbere in posreduje, pove podatek, ki ga v svoji knjigi navaja Koširjeva (1988: 12): "M. Steffens je v svoji raziskavi ugotovil, da z več kot 99 odstotki dogodkov po vsem svetu bralci niso nikoli seznanjeni, ker z njimi ni seznanjen niti tisk. Več kot 99 odstotkov novic, ki končno dospejo do tiska, pa nikoli ne doseže bralca, ker so izločene kot nepomembne, preveč fragmentarne, polemične ali – po vladajočih idejah – nemoralne." Prav analiza odnosov med novinarjem in njegovimi viri informacij nam lahko pomaga razumeti novinarjev odnos do družbe (Tumber, 1999: 215).

Bralec mora vedeti, kako novinarji zbirajo informacije in katere tipe virov informacij pri tem uporabljajo, saj novinarska besedila vplivajo na njegovo percepcijo realnosti. Natančna definiranost vira zato ne opredeljuje le, kakšna je informacija, ampak tudi čigava je oziroma čigava interpretacija informacije ali dogodka mu je bila posredovana (Soloski, 1989: 864).

4.1 RAZDELITEV VIROV INFORMACIJ

Iskanje dobrih virov je za novinarja prav tako pomembno kot iskanje dobrih idej in novice za novinarsko besedilo. Na novinarjev izbor virov informacij vplivata njihova razpoložljivost in ustreznost, pravi Gans (1980: 81–82, 128), saj skuša novinar v kratkem času, ki ga ima na razpolago, od čim manj virov najhitreje in najlažje zbrati čim več dobrih informacij. Pri presojanju o viru informacij novinarji uporabljajo šest vzorcev (Gans, 1980: 128–131): primernost v preteklosti, produktivnost, zanesljivost, vrednost zaupanja, pooblaščenost in jasnost.

Različni avtorji (Strentz, 1989; Soloski, 1989; Erjavec, 1998; Poler Kovačič, 2002; Perovič in Šipek, 1998; Harcup, 2004) različno delijo vire informacij in načine pridobivanja informacij. Najbolj osnovna in v literaturi najpogostejša je delitev na uradne in neuradne vire, zaradi potrebe po podrobnejši in bolj sistematični obdelavi posameznih tipov in za nadaljnje potrebe naše raziskave bomo vire informacij razdelili na: uradne vire, službe in predstavnike za odnose z javnostmi, tiskovne agencije in druge množične medije, neuradne vire ter novinarja na kraju dogodka oziroma na novinarja kot opazovalca in poročevalca hkrati.

4.1.1 Uradni viri

Uradni viri so tradicionalni, za večino novinarjev in urednikov pa tudi daleč najpomembnejši in vsekakor najpogostejši viri informacij; z njimi imajo večinoma osebne stike. Gre za ljudi, ki so "blizu centrov moči v družbi" (Brooks in drugi, 1988: 18) – politike, predsednike, ministre, načelnike, komandirje, funkcionarje idr., ki so novinarjevi viri informacij že po dolžnosti. Ena izmed nalog novinarja je posredovanje informacij širši javnosti – tu gre tudi za posredovanje informacij o delu državnih služb, političnih strank, lokalnih skupnosti, pomembnih gospodarskih subjektov, tj. ljudi, ki imajo v družbi vladno, politično ali gospodarsko moč.

Uradni viri so tisti, ki te informacije posredujejo, vendar mora biti novinar pazljiv in ne sme slepo verjeti podatkom, ki mu jih ti viri posredujejo – podvomiti mora o resničnosti informacij in jih preveriti tudi pri ostalih virih. Erjavčeva (1998: 65) se strinja, da so politiki pomemben vir informacij, vendar hkrati opozarja, da morajo biti novinarji pazljivi, da s poročanjem ne povzročajo neposredne kampanje za politika. Podobno velja za skupine pritiska (npr. sindikati, razna društva), ki pritegnejo pozornost z organiziranjem protestov in pošiljanjem različnih obvestil. Bourdieu (2001: 63) ob tem poudarja izredno simbolno moč, ki jo imajo uradni viri, saj "s svojim delovanjem, odločitvami in intervencijami v novinarskem polju (intervjuji, tiskovne konference itd.) določajo *dnevni red* in hierarhijo dogodkov, ki ju morajo časopisi upoštevati". Kot pravijo Brooks in drugi (1988: 19–20), novinarji posvečanje uradnim virom oziroma centrom moči v družbi upravičujejo s trditvijo, da imajo odločitve teh virov najbolj neposreden vpliv na največji krog občinstva.

V prvem odstavku 45. člena Zakona o medijih (2001) je zapisano, da morajo "državni organi, organi lokalnih skupnosti, posamezniki, ki opravljajo javne funkcije, javni zavodi in javna podjetja, ter druge pravne ali fizične osebe, ki opravljajo javno službo, dajati resnične, popolne in pravočasne informacije o vprašanjih s svojega delovnega področja za objavo prek medijev". Četrti odstavek istega člena opredeljuje izjeme: javna oseba tako lahko odreče dajanje informacij, če gre za državno, vojaško, uradno tajnost ali poslovno skrivnost; če bi kršila tajnost osebnih podatkov ali če bi to škodilo sodnemu ali predkazenskemu postopku. A praksa kaže, da uradni viri informacij pogosto kršijo zakonska določila. To področje naj bi končno uredil nov Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (2003), ki vsem posameznikom, ne le novinarjem, omogoča, da pridobijo informacije javnega značaja, in ki je med drugim uveljavil institut pooblaščenca za dostop do informacij javnega značaja.

O javnosti dela Vlade Republike Slovenije govori tudi njen Poslovnik (2001), kjer je med drugim zapisano, da za zagotavljanje javnosti dela vlade in ministrstev skrbita služba vlade, pristojna za informiranje, in vladni predstavnik za odnose z javnostmi (7. poglavje, 51. člen), in sicer "z novinarskimi konferencami, internetnimi predstavitvami ter sporočili, poslanimi po drugih informacijsko-telekomunikacijskih sredstvih" (7. poglavje, 50. člen).

O delu in sprejetih odločitvah vlade lahko po poslovniku javnost obveščajo predsednik vlade, generalni sekretar in vladni predstavnik za odnose z javnostmi, o posameznih področjih pa tudi ministri, državni sekretarji ali predstojniki vladnih služb. Vsi pa morajo "v javnih izjavah in pri svojih nastopih v javnosti izražati in predstavljati stališča vlade" (7. poglavje, 51. člen).

Za javnost informacij in redno informiranje javnosti so v podjetjih in organizacijah torej zadolženi tako vodilni in vodstveni kadri kot predstavniki za odnose z javnostmi. A ne glede na to, da oboji govorijo v imenu organizacije, ki jo zastopajo, in jih zato uvrščamo med uradne vire informacij, teža njihovih besed v novinarskem besedilu ni enaka. Kot v najnovejšem slovenskem priročniku za odnose z mediji ugotavljajo Verčič in drugi (2002: 108), naloga predstavnikov za odnose z javnostmi ni odganjanje novinarjev, še manj pa nastopanje namesto odločevalcev: "Tiskovni predstavniki so le posredniki med odločevalci in novinarji, ki s svojim delom pospešujejo pretok informacij med enimi in drugimi."

In kdo so ključni posamezniki oziroma govorci organizacije, ki najpogosteje odgovarjajo na novinarjeva vprašanja? Vrstni red je seveda odvisen tudi od hierarhične sestave posamezne organizacije (Verčič in drugi, 2002: 79):

1. direktor oziroma predsednik uprave,
2. član(i) uprave,
3. izvršni direktorji,
4. direktorji poslovne mreže,
5. direktor oziroma vodja odnosov z javnostmi,
6. funkcionalni strokovnjaki za določena področja,
7. drugi ključni (vodilni in vodstveni) kadri.

Ob tem je treba opozoriti na pogosto napačno pojmovanje funkcije predstavnika za odnose z javnostmi v komuniciranju z mediji. Kot trdijo Verčič in drugi (2002: 41), "organizirani odnosi z mediji niso nadomestilo za "živo" medijsko angažiranje vodstva organizacije, temveč njihova priprava in nadgradnja. (...) S spremljanjem in analizo novinarjev, medijev in njihovih virov najvišjemu vodstvu pripravljajo podlago za seznanjenost in pravilno odločanje." Predstavniki za odnose z mediji lahko tudi javno nastopajo kot govorci za svoje organizacije, a v tej vlogi ne morejo nadomestiti samega vodstva. "Vodstvo organizacije prvo odgovarja za njeno delo in mora v odnosih z mediji nastopati v prvi vrsti." (Verčič in drugi, 2002: 41)

Službe in predstavnike za odnose z javnostmi, ki jim sicer ne želimo oporekati uradnosti, bomo iz zgoraj navedenih razlogov obravnavali ločeno od drugih uradnih virov informacij.

4.1.2 Službe in predstavniki za odnose z javnostmi

> *Piar službe so se namesto z lajšanjem novinarskega dostopa do informacij začele ukvarjati s poliranjem medijske podobe svojih nadrejenih, z načrtnim onemogočanjem raziskovalnega novinarstva in zavajanjem javnosti. Piarovci postajajo mojstri sprenevedanja, ovinkarjenja in zavlačevanja, ne pa tisti, ki bi izboljšali in olajšali komuniciranje na relaciji novinar – oblast. (Stepišnik, 2002)*

Za različne organizacije, podjetja in institucije so množični mediji kanal za doseganje različnih javnosti in ključni dejavnik pri projekciji podobe organizacije pri občinstvu. Za večino predstavnikov za odnose z javnostmi so zato odnosi z mediji poglavitni del odnosov z javnostmi in celostnega komuniciranja nasploh, komuniciranje z mediji uvrščajo na vrh lestvice pomembnosti. (Grunig in Hunt, 1984; Baskin in Aronoff, 1988; Serajnik, 1998)

Prav medijski nastopi (na primer intervjuji in novinarske konference) pomembnih in zanimivih posameznikov lahko namreč spodbudijo novico o podjetju oziroma instituciji, ki jo zastopajo. Kot pravijo Verčič in drugi (2002: 65), so "medijski nastopi predsednika države ali vlade, predsednikov političnih strank ali direktorjev uspešnih podjetij tako sami

novičarsko obdelani in predstavljeni v dnevnih medijih". Službe za odnose z javnostmi zato veliko pozornosti namenjajo usposabljanju predstavnikov organizacij za nastopanje v medijih, da bi iz njih ustvarile medijske osebnosti. "Ljudi, ki jih medijska občinstva poznajo in rada spremljajo, novinarji pogosto vabijo, naj nastopajo v njihovih medijih," so prepričani Verčič in drugi (2002: 65).

Kot ugotavlja Škerlep (1998: 751), pa je odnos med novinarji in predstavniki za odnose z javnostmi ambivalenten: "Za specialiste za odnose z javnostmi so uredniki in novinarji v vlogi vratarjev, ki lahko sporočilo organizacije objavijo ali ne, pri tem pa lahko o organizaciji pišejo v naklonjeni luči ali pa kritično. Za urednike in novinarje pa so specialisti za odnose z javnostmi uradni vir, ki posreduje uradne informacije in stališča organizacije." Hunt in Grunig (1995: 60) navajata številne empirične raziskave o poročanju informativnih medijev, ki dokazujejo, da so novinarji in predstavniki za odnose z javnostmi medsebojno odvisni – med 40 in 50 odstotkov časopisnih novic in okrog 15 odstotkov informacij na radiu in televiziji je povezanih z viri, ki jih ponujajo izvajalci odnosov z javnostmi.

Najsodobnejši slovenski priročnik za odnose z javnostmi, ki je v celoti posvečen odnosom z mediji, kot predmet odnosov z mediji med drugim navaja:

> *... snovanje, načrtovanje, izvajanje in vrednotenje različnih aktivnosti, s katerimi obveščamo, prepričujemo, razpravljamo in se pogajamo z novinarji in njihovimi občinstvi, odzivanje na novinarska in druga javno predstavljena vprašanja ter pobude, priprava in urjenje za delovanje v krizi in splošna skrb za pomenotvorne okoliščine delovanja, ki vplivajo na to, kaj ljudje prepoznavajo kot pomembno in/ali problematično v zvezi z nami oziroma predmetom naše skrbi, prek dela novinarjev, urednikov in medijev. (Verčič in drugi, 2002: 15)*

Velik del strokovne literature (Grunig in Hunt, 1984; Verčič in drugi, 2002; Davis, 2003; McNair, 2002; Bivins, 2004) odnosom z mediji namenja veliko pozornosti, vsem pa je skupno predvsem poudarjanje pomena simetričnega, urejenega odnosa z novinarji in uredniki, kot ključna pa je izpostavljena potreba po razumevanju medijev in njihovih

zahtev. Kot pravi Rijavčeva (1998: 189), gre za odnose vzajemne koristi: "odnose, ki izrazito prispevajo k zadovoljevanju informacijskih potreb uredništev (novinarjev) na eni in k utrjevanju ugleda podjetja v javnosti na drugi strani."

Tehnike odnosov z mediji med drugim vključujejo pripravo novinarskih konferenc, sporočil za javnost in dokumentov, ki bolj pregledno in strokovno podajajo informacije novinarjem. Sem sodijo tudi pogovori med novinarji in predstavniki za odnose z javnostmi, kar je vse bolj pogosta praksa pri pridobivanju informacij tako od vladnih in drugih državnih služb kot od ostalih organizacij. Vse pogosteje je predstavnik za odnose z javnostmi prva in tudi edina pot do uradnih informacij. Ali kot je vsakodnevno težavo novinarjev nazorno opisala Sonja Merljak (2003):

> *Kje so tisti časi, ko sem lahko poklicala sogovornika v neko ustanovo in ga prosila za odgovore na moja vprašanja? Kje so časi, ko sem lahko potrditev svoje domneve dobila takoj, ko sem zavrtela direktno številko vira informacije? Zdaj se mi zdi, da skorajda nikogar ne morem več ničesar vprašati, ne da bi se prej obrnila na njegovega piarovca in ga skorajda prosila za dovoljenje.*

Eno od temeljnih, najbolj rutinskih in najpogosteje uporabljanih orodij pri odnosih z javnostmi je sporočilo za javnost – "besedilo, ki ustreza vsem značilnostim novinarske vesti, vendar je ne napiše novinar temveč predstavnik podjetja ali praktik v agenciji" (Merslavič, 1998: 136).

Prav popolnost v tehničnem smislu novinarskega poklica, torej podrejanje predstavnikov za odnose z javnostmi osnovnim zakonitostim novinarskih žanrov[8], in časovna stiska novinarje pogosto pripeljeta do tega, da ne preverjajo informacij, ampak sporočilo za javnost dobesedno prepišejo, dodajo le svoje ime in priimek. Informacija, ki bi morala služiti le kot izhodišče in osnova za novinarjevo nadaljnje poizvedovanje, tako zaide v množične medije kot novinarsko besedilo. Tudi Koširjeva in Polerjeva (1996: 13) opozarjata, da postajajo številne službe za odnose z javnostmi odločilen oblikovalec

[8] Številni tuji in domači priročniki (Verčič in drugi, 2002; Hunt in Grunig, 1995) predstavnikom za odnose z javnostmi pri pisanju sporočil za javnost med drugim svetujejo uporabo strukture "narobe obrnjene piramide", ki je značilna za obliko novinarske vesti.

“novinarskih” sporočil na Slovenskem: “Ali svoja besedila posredujejo novinarjem kar po računalniku, da jih novinar le podpiše in posreduje naprej kot svoja, ali pa organizirajo t. i. novinarsko konferenco, na kateri tisti, ki naj bi spraševali – se pravi novinarji –, pogosto molčijo.”

Odgovorni za odnose z javnostmi pripisujejo izjemno velik pomen predvsem pripravi in izvedbi novinarskih konferenc. “Priredimo jo tedaj, kadar želimo novinarjem sporočiti pomembne informacije in jim pri tem ponudimo možnost osebnega pogovora s ključnimi predstavniki organizacije.” (Verčič in drugi, 2002: 91) Novinarske konference so tako najlažji način, na katerega podjetja in druge organizacije svoje predstavnike, torej uradne vire informacij, osebno seznanijo z novinarji. Uredniki take psevdodogodke mnogokrat uporabljajo kot mašilo med drugimi novinarskimi besedili, predvsem pa kot priložnost za urjenje mladih novinarjev.

Novinarske konference so pogost vir informacij tudi za slovenske novinarje, velikokrat pa se celo zgodi, da je novinarsko besedilo izključno plod informacij, pridobljenih na takem srečanju. Nedvomno je novinarska konferenca idealna priložnost za pridobivanje novih zvez in poznanstev, predvsem po koncu uradnega dela konference. V takih neformalnih pogovorih lahko novinar izve še dodatne uradne in neuradne informacije ter pride do idej in zamisli za nova novinarska besedila. Redne tedenske novinarske konference, ki jih na primer pripravljata predsednik vlade in županja glavnega mesta, so lahko dobrodošle tudi zato, da novinarji vzdržujejo stik z uradnimi viri informacij.

Strentz (1989: 118) novinarjem ponuja nekaj nasvetov za boljše in etično manj sporno sodelovanje s predstavniki za odnose z javnostmi – cilj takega sodelovanja je, tega nikakor ne smemo pozabiti, čim boljše informiranje javnosti:

1. Predstavniki za odnose z javnostmi imajo res določeno nalogo – povedati zgodbo svojega delodajalca. Vendar ta naloga ni vedno povezana s prevarami ali zavajanjem. Točne informacije o izdelkih, statistiki, prodaji in podobno marsikdaj pridejo prav.

2. K zbiranju informacij je treba vedno pristopiti z določeno stopnjo dobre volje in se seznaniti z osebo, ki opravlja delo odnosov z javnostmi. Velika razlika je, če je novinar odprtega duha ali pa je zgolj naiven.
3. Novinarji, ki berejo sporočila za javnost, v njih neredko opazijo elemente kakšne dobre zgodbe, ki jo predstavniki za odnose z javnostmi sploh niso hoteli omeniti ali pa so jo spregledali.
4. Novinar mora biti previden pri ravnanju s sporočili za javnost in ostalo "miloščino", ki jo dobi od predstavnikov za odnose z javnostmi. Dober novinar bi moral sporočilo uporabiti le kot gradivo za nadaljnje poizvedovanje pri ostalih virih informacij.

4.1.3 Tiskovne agencije in drugi množični mediji

Tiskovne agencije so osnovni vir informacij vsakega novinarja. Njihova največja prednost je hitro, sprotno posredovanje bolj ali manj verodostojnih informacij z različnih področij. Zbrano domače in tuje gradivo, ki vključuje vesti, poročila, komentarje, članke, reportaže, preglede tiska, zanimivosti, fotografije in televizijsko sliko iz vseh vej družbenega življenja, agencija po ustrezni obdelavi za plačilo posreduje svojim naročnikom – televizijskim hišam, radijskim postajam, časopisom. Agencijske vesti najbolj potrebujejo lokalni mediji, ki zaradi majhnega števila zaposlenih, pomanjkanja tehnične opreme in finančnih sredstev ne morejo biti povsod navzoči.

Kot pravita Perovič in Šipkova (1998: 55), imajo vse televizijske hiše naročenih več servisov tiskovnih agencij. Naloga agencij je, da novinarske hiše obveščajo o dogodkih po svetu in jim na ta način omogočajo kakovostno možnost izbire in odločanja o tem, kaj objaviti in kaj ne. "To, kar javljajo agencije, v veliki večini primerov tudi drži. Agencije tudi ne ločijo med manj in bolj pomembnimi dogodki oziroma njihovo uredniško sito je neprimerno bolj redko od uredniških sit posameznih novinarskih hiš." Pomembna značilnost tiskovnih agencij je ažurno, enostavno ter čim bolj "objektivno"[9] in

[9] Besedo smo zapisali v narekovajih, saj pojma objektivnost ne razumemo v absolutnem smislu, kot nekaj, kar je možno doseči – gre le za približevanje idealu objektivnosti.

nepristransko poročanje z različnih koncev sveta. Agencije s široko mrežo dopisnikov zbirajo in posredujejo novice za čim širši krog naročnikov oziroma uporabnikov, in sicer v obliki, ki je sprejemljiva za največji krog tistih, ki so pripravljeni plačati določeno ceno za to, da dobijo večje število informacij hitreje in ceneje, kot bi jih iz lastnih virov.

Na tem mestu pa velja omeniti tendenco slovenskih medijev, ki je posledica zmanjševanja stroškov novinarskega dela – vse bolj opazno je krčenje števila dopisnikov iz tujine in nadomeščanje njihovih novinarskih besedil z informacijami, ki jih prinašajo svetovne agencije. To vodi v upadanje kakovosti zunanjepolitičnih vesti, saj zanašanje na štiri ali pet glavnih agencijskih virov po svetu nikakor ne prinaša pluralnosti novic. "Ker so na iste informativne servise navezani mnogi mediji, se zmanjšuje raznolikost informacij in širi uniformnost medijskih podob." (Košir, 2003: 64)

Kot pravi Erjavčeva (1998: 65), "tiskovna agencija deluje kot središče, kamor se steka informacijski tok drugih domačih in/ali tujih agencij. Ravno tako pa je središče, iz katerega domače informacije potujejo v svet. Državne tiskovne agencije ustvarjajo pomemben komunikacijski pretok med domačo in tujo javnostjo." Največje svetovne tiskovne agencije, kot so Reuters (ustanovljen že leta 1849 v Aachnu), ameriški United Press International (UPI), francoska Agence France Presse (AFP), ameriška Associated Press (AP) in nemška Deutsche Press Agentur (dpa) pokrivajo globalne novice, domače novice pa pri nas spremlja, zbira in posreduje Slovenska tiskovna agencija (STA), ki je bila ustanovljena 20. junija 1991.

Med najpomembnejšimi in najbolj uporabnimi informacijami, ki jih novinarji najdejo na servisih Slovenske tiskovne agencije, so napovedi notranjepolitičnih, gospodarskih, evropskih in drugih mednarodnih dogodkov, ki so povezani z našo državo. Splošna praksa in vsakodnevno rutinsko opravilo urednikov slovenskih medijev je, da ob začetku delovnega dne na strežniku STA še enkrat preverijo, kateri dogodki so tisti dan na sporedu in kam morajo poslati svoje novinarje, fotografe in snemalne ekipe.

Agencijske vesti so tudi pomemben vir idej za nadaljnjo novinarsko obdelavo, so nekakšna odskočna deska za širše tematske članke, hkrati pa so posredniki t. i. *background* informacij oziroma informacij iz ozadja. Podobno lahko novinarju služijo tudi drugi, konkurenčni množični mediji – kot namig, ideja, prva novica, na katero naleti na poti do novega besedila.

Novinar pogosto druge medije uporablja tudi za pridobivanje informacij o neuradnem (ali uradnem) viru informacij – na primer za preverjanje podatkov, pojasnjevanje ozadja, preverjanje verodostojnosti in resnicoljubnosti določenega vira. Nek medij lahko razkrije določeno zgodbo, drug medij pa zgodbo povzame in nadgradi z novimi informacijami, pridobljenimi prek uradnih ali neuradnih virov. "Večina urednikov nadzoruje pretok informacij drugih medijev, da se prepriča o lastni aktualnosti. Poleg konkurenčnosti lahko drugi mediji novinarjem posredno ponudijo tudi kakšne zamisli, na primer za nadaljevanje zgodbe, ki jo je matični medij prezrl, za fotografije, dodatne vire informacij …" (Erjavec, 1998: 65) Bourdieu (2001: 21) pa je do take prakse novinarjev in urednikov kritičen; vidi jo kot enega izmed mehanizmov, ki povzročajo nepreglednost in homogenost medijskih izdelkov: "Ta igra ogledal z medsebojnim zrcaljenjem proizvede močan učinek zapore, mentalne izolacije."

Vse bolj pomemben vir novinarjevih informacij je tudi medmrežje, ki ga lahko štejemo med nove množične medije in ki nedvomno predstavlja največjo in najširšo bazo vseh mogočih bolj ali manj pomembnih in verodostojnih informacij. Njegova velika prednost je, da se podatki nenehno spreminjajo in zato ohranjajo aktualnost in ažurnost. Prek relativno poceni dostopa lahko novinar dobi najnovejše informacije v najkrajšem možnem času, saj je čas, ki je za novinarja izjemno pomemben, pri medmrežju praktično ničen. Prav tako medmrežje nudi zelo obsežno mrežo možnih uradnih in neuradnih virov informacij, saj se lahko v trenutku povežemo s katerokoli ustanovo ali posameznikom na svetu. Pomemben del medmrežne povezave pa predstavlja tudi elektronska pošta, ki se vedno bolj uveljavlja kot sredstvo za pridobivanje informacij.

Kljub nedvomno pomembnim prednostim novih tehnologij pa se morajo novinarji zavedati tudi njihovih pomanjkljivosti, predvsem pomanjkanja regulacije. Prost dostop do objavljanja vsebin na medmrežju s seboj prinaša številne nepreverjene podatke in nezanesljive vire informacij, ignoriranje osnovnih novinarskih zakonitosti pa lahko povzroči izjemno hitro širjenje netočnih informacij po vsem svetu. (Sheridan Burns, 2002: 98–99; Harcup, 2004: 146–148)

4.1.4 Neuradni viri

Neuradni viri so vpleteni ali nevpleteni posamezniki, ki niso vir po funkciji, ampak v besedilu nastopajo kot vir z lastnim mnenjem, videnjem, interpretacijo, informacijo ali dogodkom. Ti viri govorijo bodisi kot udeleženci, očividci ali priče dogodka bodisi ne. Gre za tako imenovane običajne posameznike – zasebne državljane, ljudi z ulice, neorganizirana ali delno organizirana družbena gibanja, civilne pobude ...

Shoemakerjeva in Reese (1996: 49) te vire, ki imajo ponavadi le pasiven dostop do medijev, imenujeta neznanci (*unknowns*): protestniki, izgredniki, stavkarji, žrtve, domnevni ali dejanski kršilci zakona in kulturnih norm, glasovalci, anketiranci, udeleženci neobičajnih dejavnosti.

Kot smo ugotovili, se v literaturi poimenovanje *neuradni viri* uporablja v dveh različnih pomenih – za potrebe raziskave in tega dela jih bomo razumeli tako, kot smo jih opredelili zgoraj, sicer pa se izraz neuradni viri pojavlja tudi v pomenu informatorjev (Perovič in Šipkova, 1998: 61) oziroma tistih, ki novinarjem pripovedujejo o dogodkih, ki jih drugi poročevalci niso opazili ali zanje ne vedo: "Vsak dober poročevalec ima tako krog strokovnjakov s področja, ki ga pokriva, ki mu lahko pomagajo pri pravilnem oblikovanju poročil in pri dajanju dodatnih informacij." Gre torej za poimenovanje virov glede na kanale novinarjevega zbiranja informacij – v tem primeru in po naših kriterijih, ki jih bomo podrobno predstavili v naslednjem poglavju, gre predvsem za uradne vire, od katerih novinar informacij ne pridobiva prek rutinskih kanalov, ampak prek neformalnih kanalov zbiranja informacij (neformalne priložnosti, novinarjevi osebni stiki, novice iz ozadja, zarečene informacije).

Med novinarji in viri informacij, pri katerih novinar informacije zbira prek neformalnih ali aktivnih novinarskih kanalov, obstaja poseben odnos, ki temelji na popolnem zaupanju.[10] V novinarski praksi so se ustalila natančna pravila, ki določajo, kdaj in na kakšen način lahko novinar svoj vir v objavljenem besedilu imenuje (Perovič in Šipek, 1998: 61–62):

1. *On the record*: Nekdo je novinarju povedal informacijo in novinar jo lahko takoj objavi, skupaj s popolno identifikacijo vira.
2. *Off the record*: Vir pove pomembno informacijo, ki jo lahko novinar objavi (pred tem seveda preveri), vendar pri tem vira ne sme identificirati (uporabi fraze, kot so v krogih blizu vlade, iz predsedniških krogov, po hodnikih parlamenta).
3. *Off off the record*: Vir pove pomembno informacijo, ki pa je novinar v nobenem primeru ne sme objaviti ali preveriti na kakšnem drugem naslovu; to je informacija, ki jo lahko novinar uporabi samo za svoje védenje.

Če novinar prekrši katerega od teh dogovorov, seveda izgubi svoj vir; če to naredi večkrat, pa bo veljal za nepredvidljivega in zaupanja nevrednega poročevalca, zato si bo težko pridobil zaupanje kakšnega novega vira.

4.1.5 Novinar na kraju dogodka

Reporterstvo, poročevalstvo novinarja s samega dogodka, je za marsikoga še vedno edino pravo, tradicionalno, klasično novinarstvo. Pri tem ne moremo govoriti o virih informacij, saj je edini vir novinar sam s svojimi čutili – predvsem vidom in sluhom. Kakršnakoli manipulacija je tako povsem izključena, novinar, ki poroča s kraja dogodka, pa je tudi za bralca, gledalca ali poslušalca najbolj kredibilen vir informacij. Med poročanje s kraja dogodka lahko štejemo poročila s športnih ali kulturnih prireditev, poročila s sej državnega zbora, občinskega sveta, zborovanj, protestov, s prizorišča nesreče ali požara, neposreden

[10] Raziskava, ki jo je na ameriški lokalni radijski postaji opravil Burns (1998), je pokazala, da je pri odločanju o objavi določene informacije, ki jo posreduje vir, bolj kot sama vsebina informacije pomembna kredibilnost in vplivnost vira v očeh novinarja in/ali urednika.

radijski ali televizijski prenos ter neposreden vklop novinarja na terenu v televizijske ali radijske informativne oddaje.

Kot pravi Strentz (1989: 118), je tako pokrivanje dogodkov nujno in je nekaj, kar bo vedno ostalo bistvo novinarstva. Novinar tako zbira informacije iz prve roke z opazovanjem dogodka, namesto da mu o njem pripovedujejo drugi viri informacij. Poročanje s kraja dogodka je pomembno zaradi pravočasnosti, človeškega dejavnika in neposredne bližine.

Seveda pa nikakor ne moremo govoriti o "čistosti" posameznih virov informacij – tako so na primer sogovorniki na dogodku, s katerega novinar poroča, že všteti v kategorijo uradnih ali neuradnih virov informacij. Za dobro novinarsko besedilo je izredno pomembno in pravzaprav nujno prepletanje vseh naštetih virov informacij. Le redko namreč novinar naleti na idealen vir, ki bi bil zelo dobro obveščen in priznan strokovnjak na svojem področju, nesebičen in predan ozaveščanju javnosti, brez skritih osebnih namenov in predsodkov, ki ne bi za zanimive in vznemirljive informacije zahteval nobenih povračil ali osebnih koristi. Nikakor pa ne smemo pozabiti, da mora v vsakem primeru novinar – to od njega nenazadnje zahteva tudi kodeks – informacije preverjati pri različnih virih. S tem se dviga tako kakovost informiranja kot kredibilnost novinarja in njegovih virov informacij.

4.2 PROBLEM RUTINIZIRANOSTI ZBIRANJA INFORMACIJ

> *Če bo novinarska kritičnost presahnila, potem bo to najverjetneje pomenilo to, da se je slovensko novinarstvo vrnilo k svoji največji bolezni, to je udobju. Zakaj bi bili kritični – to zahteva veliko dela in predanosti. Saj je lepše priti v službo ob pol desetih, iti na kako tiskovko in potem domov. (Frankl, 2002)*

Izhajamo iz tradicije ***sociologije virov***, ki problematizira novinarjevo avtonomijo in njegovo moč odločanja ter temelji na spoznanju, da novinarjeva profesionalna prizadevanja mnogokrat ovirajo vsakodnevne rutine in specifične vrednote organizacije, v

kateri dela (Schudson, 1989: 265). Novinarski diskurz poleg organizacijskih medijskih omejitev sooblikujejo številni družbeni dejavniki, kot so profesionalna novinarska etika in rutina, vplivi političnih elit, ekonomski pritiski, tehnološke zmožnosti in omejitve ter najrazličnejše strategije virov informacij (Bennett, 2003; McNair, 1998; Manning, 2001; Schudson, 2000).

Prav zaradi vedno večjega vpliva različnih družbenih akterjev, ki v zadnjem desetletju vse bolj očitno tekmujejo za čim bolj pozitivno medijsko podobo, se je znotraj sociologije novinarstva razvila tradicija sociologije virov, ki problematizira vpliv virov informacij na sodobno novinarstvo. Najbolj problematični posledici sta po ugotovitvah zagovornikov tega pristopa vedno večja rutiniziranost in nerazvidnost novinarstva, ki je navzoča v vseh fazah novinarskega sporočanjskega procesa: pri zbiranju informacij, izboru dogodkov in dejstev ter upovedovanju.

Kljub velikemu številu potencialnih virov informacij – mnoge smo predstavili v prejšnjih podpoglavjih – številne raziskave (McManus, 1994; Fröhlich, 1992; Schröter, 1992; Hansen, 1991; Basil, 1990; Berkowitz in Adams, 1990; Soloski, 1989) kažejo, da novinarji daleč najpogosteje uporabljajo uradne in agencijske vire informacij, namige in ideje pa pogosto iščejo tudi pri drugih, konkurenčnih medijih – neki medij tako razkrije določeno zgodbo, drug medij pa zgodbo povzame in nadgradi z novimi informacijami, pridobljenimi prek uradnih ali neuradnih virov.

Sodobne medijske vsebine so si tako kljub poplavi virov in informacij vse bolj podobne in uniformne. Kot opozarja Bourdieu (2001: 18), so sodobni novinarji za ekskluzivno novico ali posnetek dogodka pripravljeni narediti praktično karkoli: "In ker se med seboj posnemajo, da bi bili pred drugimi, da bi stvari naredili prej ali drugače kot drugi, se stvar konča tako, da na koncu vsi počnejo isto. Prizadevanje za ekskluzivnost, ki na drugih področjih pripelje do originalnosti, vodi tukaj v uniformnost in banalizacijo."

Bennett (2003: 162) ugotavlja, da je večina novic rezultat rutinskega novinarstva (*routine journalism*), torej skupka standardiziranih dejavnosti ter po vzorcu narejenih, ponavljajočih se postopkov in oblik, ki jih novinarji uporabljajo pri svojem delu. Na vnaprej določene, rutinizirane tipe delovanja v sodobnem novinarstvu opozarja tudi ugotovitev o t. i. nepričakovani rutini, to je o posebnem rutinskem odzivu novinarja v neobičajnih okoliščinah. Ko se pojavi nepričakovani dogodek, novinarji in uredniki točno vedo, kaj je treba storiti, in zelo podobno reagirajo. Ta programiranost se izraža in hkrati vpliva na uporabo določenih tipov virov informacij. "Prepoznavanje" novinarskih dogodkov tako temelji na interpretaciji akterjev dogajanja, ki novinarju signalizirajo, da gre za "novinarski dogodek" (pošiljanje vabil in obveščanje medijev), novinarjevem (ne)strinjanju z njihovo opredelitvijo dogodka kot vrednega novinarske pozornosti (kar se kaže v (ne)pokrivanju dogodka) ali njegove zaznave nečesa kot takega (kar se kaže v iskanju informacij pri izbranih virih) in naslovnikovem (ne)sprejemanju in reinterpretiranju teh interpretacij (Drame, 1994: 301).

Uradni viri, ki se dobro zavedajo potrebe novinarjev po stalni obveščenosti, to obračajo sebi v prid – novinarske zahteve po neprestani dostopnosti jim tako omogočajo nadzor nad objavljenimi informacijami. Sigal (1973: 54) je v raziskavi, v kateri je klasificiral vire 1146 člankov Washington Posta in New York Timesa, ugotovil, da so novinarji postali odvisni od uradnih virov, kar se kaže v treh elementih: novinarji v besedilih ne zmorejo biti kritični do uradnih virov, največkrat so pripravljeni objaviti kakršnokoli informacijo uradnih virov in od njih ponavadi ne zahtevajo, naj prevzamejo odgovornost za informacijo, ki jo sporočajo. Zaradi nenehnih pritiskov in zahtev po "biti prvi, ki bo objavil informacijo" novinarji ne morejo zavrniti informacij, ki jih nenehno dobivajo prek rutinskih kanalov.

Ne le, da uradni viri s tem novinarjem posredujejo svoj pogled na dogodke ter tako vplivajo na medijsko vsebino in mnenje o določeni problematiki v javnosti; uradni viri pogosto novinarje z rednim dotokom rutinskih informacij odvrnejo od zbiranja morebitnih manj zaželenih informacij prek aktivnih novinarskih kanalov. Sociolog Herbert Gans (1980: 281) pa dodaja, da so elite z močjo v družbi najpomembnejši viri novic ne samo zato, ker njihove dejavnosti ustrezajo konvencijam v zvezi z zbiranjem novic, ampak tudi

zato, ker so najučinkovitejši viri novic. Stabilni odnosi z zunanjimi institucijami in akterji, na katere se je možno zanesti, da bodo zagotovili informacije, ki jih novinarji zlahka oblikujejo v novice, namreč v novinarski sporočanjski proces vnašajo gotovost, ki je v vsakdanji novinarski praksi, polni kratkih rokov in pogosto nemogočih zahtev urednikov in lastnikov medijev, več kot zaželena (Manning, 2001: 55–56).

Prav konkurenca in rivalski pritiski, s katerimi se srečujejo novinarji in uredniki, od njih zahtevajo sistematizacijo novinarskega dela, s katero se prihrani prepotreben čas in odvečno delo. "Brez standardizacije, brez stereotipov, brez rutinskih presoj, brez precej grobega zanemarjanja odtenkov bi urednik od razburjenja kmalu umrl," problem zelo nazorno prikaže Lippmann (1922/1999: 222) in dodaja: "Število tem, ki jih vsak dan "pokriva" tako malo poročevalcev, bi bilo pravi čudež, če ne bi šlo za standardizirano rutino." Da bi pravočasno izpolnila svoj dnevni načrt in pri tem porabila čim manj finančnih sredstev, mora medijska organizacija ugotoviti, kako iz spontanega narediti predvidljivo.

To pa je povezano z uporabo le določenih virov informacij – prednost imajo dogodki in zadeve, za katere je organizacija redno obveščena, da se bodo zgodili. Novinarji se močno zanašajo na psevdodogodke (*pseudo-events* oziroma dogodki, ki so po Boorstinu (1961: 37) oblikovani umetno ter imajo svoj pomen in namen samo znotraj medijskega prostora, za katerega so bili ustvarjeni) in rutinske kanale obveščanja tudi zato, ker zagotavljajo neproblematičnost dogodka, stalnost in popolnost informacij, možnost predvidevanja in vnaprejšnjega razporejanja delovnega časa ter najlažji dostop do informacij (Drame, 1994; Bennett, 2003).

Posledice nevprašljivega sprejemanja informacij in neupoštevanja osnovnega novinarskega pravila o večkratnem preverjanju dejstev ugotavlja Lutharjeva (1998: 23): "Politiku ni treba biti faktičen in realističen, ampak lahko uveljavi svojo poglavitno motivacijo – uveljavitev svoje interpretacije zadeve, svoje diskurzivne vizije politične situacije oz. dogodka in svoje definicije problema. To je mogoče le zaradi odsotnosti novinarjeve lastne interpretacije zadeve, ki bi temeljila na zbranih podatkih in preiskovanju."

Podobno pravi Bourdieu (2001: 63), ki poudarja monopol organov oblasti oziroma uradnih virov nad legitimnimi informacijami: "(jim) predstavlja ta monopol orožje v boju, v katerem se spopadajo z novinarji in poskušajo manipulirati z informacijami ali z akterji, ki naj bi te informacije posredovali, medtem ko si mediji na drugi strani prizadevajo manipulirati z imetniki informacij, da bi dobili te informacije in si zagotovili njihovo ekskluzivnost".

4.2.1 Službe za odnose z javnostmi – neusahljiv in priročen vir informacij

> *Če stranke rutinsko sklicujejo novinarske konference, ne da bi imele kaj novega ali pomembnega povedati, je to njihov problem. Če pa novinarji avtomatično zapisujejo njihova informacijsko prazna sporočila in jih enako rutinizirano objavljajo vsa slovenska dnevna občila, je to problem slovenskega neprofesionalnega žurnalizma. Uredniki in novinarji ne znajo, nočejo, se jim ne ljubi, tako je bolj enostavno, ceneje, hitreje ... (Košir, 2003: 71)*

Mark Fishman (1980: 51) je v svoji študiji ugotovil, da so novinarji izjemno povezani z različnimi vladajočimi organizacijami in da je "svet za novinarje birokratsko organiziran", saj daleč največji delež informacij novinarji dobijo prav od najrazličnejših vladnih služb. Uradni viri, predvsem vladajoče organizacije in najrazličnejše vladne službe, so tako postali "najbolj zanesljiv in vedno prisoten" vir informacij, na katerega se novinarji in uredniki obračajo rutinsko in največkrat tudi nevprašljivo sprejmejo njegovo definicijo dogodkov (Van Dijk, 1995: 33).

Kritični komunikolog Oscar Gandy (v Delano Brown in drugi, 1987: 46) je sporočila elitnih uradnih virov, ki jih posredujejo informativnim medijem, poimenoval informacijska nadomestila *(information subsidies)*, saj mediji lahko zapolnijo svoje programe z verodostojnimi in uporabnimi sporočili, katerih proizvodnja jih nič ne stane. Na naglo naraščanje povpraševanja medijev po tovrstnih nadomestilih, so viri informacij odgovorili z zaposlovanjem predstavnikov za odnose z javnostmi (Davis, 2000: 44). Lippmann (1922/1999: 218) pa pravi, da je pojav predstavnika za odnose z javnostmi "jasen znak, da

se dejstva sodobnega življenja ne pojavljajo spontano v obliki, ki bi bila z lahkoto dosegljiva. Tako obliko jim mora nekdo dati, toda ker poročevalci v svoji dnevni rutini tega ne morejo, nepristranskih organizacij za obveščanje pa je malo, začnejo potrebo po določenem oblikovanju dejstev pokrivati pristranske skupine".

Službe za odnose z javnostmi, ki so se množično razvile v 20. stoletju kot odgovor na vse večje potrebe po "kultiviranju" odnosa med različnimi družbenimi akterji in mediji, so se zaradi specifičnih okoliščin sodobnega kapitalističnega sveta razvile v vedno prisotnega, poceni in zato nepogrešljivega partnerja v procesu medijske produkcije (McNair, 2001: 176–177). A kot opozarja Lippmann (1922/1999: 218), je slika, ki jo predstavnik za odnose z javnostmi za novinarja priredi, tista, za katero želi, da bi jo videla javnost: "Tiskovni predstavnik je cenzor in propagandist, ki je odgovoren samo delodajalcem, resnici pa samo, če se sklada z delodajalčevo predstavo lastnih interesov".

Tega se očitno zavedajo tudi v posameznih medijih[11] – Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija (2000: točka 1.5) tako od novinarjev in urednikov med drugim zahtevajo odgovornost, ki "vključuje tudi tankočutnost in distanco do gradiv, ki jih širijo oglaševalske in PR-agencije, ki za plačilo ustvarjajo dobro ime in ugled posameznikov in podjetij ne glede na dejansko stanje".

Kljub vsemu pa novinarji namenjajo službam za odnose z javnostmi oziroma njihovim sporočilom za javnost veliko pozornosti, s tem je povezan tudi vse večji vpliv teh služb na novinarjevo delo. Baernsova (1991) je na primeru dnevno-aktualnih množičnih medijev ugotovila, da so sporočila za javnost pomemben informacijski vir nemških novinarjev. Erjavčeva in Poler Kovačičeva (2004) v svoji raziskavi navajata Langa (1980), ki je ugotovil celo vsebinsko povezavo med sporočili za javnost in novinarskimi besedili.

[11] Na nedopustnost prepletanja ali združevanja novinarskih in oglaševalskih besedil posebej opozarja *Kodeks slovenskih novinarjev* (2002: 13. in 14. člen), kjer je zapisano, da "morajo biti oglasna sporočila, plačane objave in oglasi razpoznavno in nedvoumno ločeni od novinarskih besedil". K profesionalnosti in transparentnosti delovanja pa so zavezani tudi predstavniki za odnose z javnostmi; *Evropski kodeks profesionalnega obnašanja v odnosih z javnostmi* (1978, 1989: 4. člen) opredeljuje, da je dejavnosti odnosov z javnostmi treba "izvajati odkrito: biti morajo z lahkoto razpoznavne, imeti morajo jasno oznako porekla in ne smejo zavajati tretjih oseb". Tudi *Portoroška listina o etični nedopustnosti prikritega oglaševanja* (2000), namenjena slovenskim predstavnikom za odnose z javnostmi, opredeljuje, da odnosi z mediji "ne smejo biti izvajani na način, ki bi lahko pri povprečnem bralcu, poslušalcu ali gledalcu vzbujali vtis, da gre za novinarski prispevek, če gre v resnici za plačano objavo".

Njegova podrobna analiza novinarske prakse v nemški tiskovni agenciji *dpa* je pokazala, da novinarji sporočil za javnost sicer ne prepisujejo, vendar jih vsebinsko povzamejo – njihova besedila tako ohranjajo bistvo teh sporočil in izvirno besedišče.

Grossenbacher (1989, 1996), ki je analiziral sporočila za javnost z novinarskih konferenc in novinarsko poročanje o njih, pa je ugotovil, da novinarji povzemajo osnovni vzorec vrednotenja, vendar v oslabljeni obliki, saj ga spremenijo v nevtralno jezikovno obliko. Zato govori o "nevtralizacijskem učinku" množičnih medijev (Grossenbacher, 1996: 46) in ugotavlja, da vedno bolj kompleksen svet dovoljuje dnevno-aktualnim množičnim medijem vedno manj samostojno izbiro in oblikovanje informacij, katerih količina se nenehno povečuje.

4.3 PROBLEM NERAZVIDNOSTI VIROV INFORMACIJ

Ena izmed konvencij novinarskega diskurza je "objektivno" poročanje, ki vključuje zahtevo po informacijah s čim manj interpretacijami. "Vsaki interpretaciji, ki se pojavi v novinarskem besedilu, mora biti pripisan vir informacij," pravi Sigal (1973: 66) To je izjemno pomembno, saj lahko novinar na lastne oči vidi le malo dogodkov, zato se mora največkrat zanašati na pripovedi očividcev in udeležencev dogodkov. Novica za novinarja največkrat *ni tisto, kar se je zgodilo, ampak kar je nekdo rekel, da se je zgodilo*. Izbira vira informacij ima zato v novinarskem diskurzu osrednji pomen (Sigal, 1973: 69). A problem objektivnosti, na katerega opozarja že Sigal (1973: 75), je, da viri informacij svoj način razmišljanja vse bolj prilagajajo novinarskim konvencijam in govorijo isti jezik, saj imajo tako več možnosti, da bodo njihove informacije objavljene.

V svojem besedilu mora novinar natančno navesti, kje, kdaj in zakaj je uporabil ta vir informacij, predvsem pa mora vir tudi imenovati – kdo je ta oseba in kakšna je njena funkcija. Kodeks slovenskih novinarjev (2002: 1. člen) pravi, da mora novinar preverjati točnost zbranih informacij in biti previden, da se izogne napakam. Kodeks (2002) na več mestih opozarja tudi na nujnost navajanja vira informacij. Tako na primer v 4. členu pravi, da mora novinar, kadar je le mogoče, navesti vir informacij, ko objavlja nepotrjene

informacije ali ugibanja, pa mora na to opozoriti (3. člen). Če sicer ni mogoče pridobiti informacije, kodeks dopušča, da se novinar dogovori o anonimnosti vira.

Temelj vseh določil je nedvomno pravica naslovnika, da pozna ali lahko prepozna in preveri izvor informacije. Le če javnost pozna vir informacije, lahko oceni njen pomen in njeno verodostojnost; le če naslovnik ve, katere vire informacij je novinar uporabil, lahko iz njegovega besedila razbere, s kakšnim namenom je bila novinarju informacija posredovana. Jasno navajanje virov informacij še posebej poudarja Erjavčeva (1998: 78): "Od pravilne navedbe vira je nemalokrat odvisen tudi nedvoumen odgovor, kdo je odgovoren za posredovanje določenih informacij ali dezinformacij. Če novinar v prispevku jasno in korektno navede vir informacij in njegovo izjavo, je vir v celoti odgovoren za svojo izjavo." Kot določa Zakon o medijih (2001: 18. člen, 3. odstavek), za vsako objavljeno informacijo odgovarja odgovorni urednik. Vendar pa sedmi odstavek 45. člena istega zakona dodatno navaja, da je vir informacij odgovoren za resničnost in točnost informacij, ki jih daje za javnost.

Novinar s pravilnim navajanjem vira pridobi zaupanje bralca, tudi njegovemu besedilu se kredibilnost močno poveča, saj s tem, da novinar jasno navede in označi svoj vir, bralcu pove, da je vir tudi dovolj kredibilen in kompetenten. Prav *kompetentnost virov informacij* je tisto, čemur naj bi bralec pri novinarskem besedilu zaupal: "Bralcu kompetentnost zagotavlja znan izvor vira, ki ga naslovnik pozna (uradni vir informacij) oziroma spozna (drugi viri informacij, ki jih novinar z navedbami identifikacijskih znakov naredi prepoznavne)." (Košir, 2003: 97–98)

Če bi maksima, da virov ni treba navajati, postala splošno veljavni način novinarskega delovanja, bi novinarska sporočila, množični mediji in novinarski poklic v celoti izgubili verodostojnost. Novinarjeva dolžnost navajanja virov informacij pa je v izjemnih primerih – upoštevajoč posebne okoliščine in morebitne posledice – lahko kršena. A tako izjemno ravnanje je etično sprejemljivo le, če za to obstajajo utemeljeni razlogi.

4.3.1 Spoštovanje zaupnosti vira informacij

V skladu z novinarsko konvencijo je spoštovanje zaupnosti vira informacij v določenih primerih novinarjeva dolžnost. V Kodeksu slovenskih novinarjev (2002: 4. člen) je tako zapisano, da "se novinar lahko dogovori o anonimnosti vira, če sicer ni mogoče pridobiti informacije". 5. člen Kodeksa pa pravi, da "novinar sme zavrniti pričanje in razkritje vira informacij".

Načelo novinarjevega varovanja virov informacij podpira tudi RTV Slovenija v svojih Poklicnih merilih in načelih novinarske etike (2000: točka 5.3), kjer je zapisano, da razkrivanja vira informacij v internem komuniciranju med novinarjem in odgovornim urednikom ni mogoče enačiti z javnim razkrivanjem virov informacij: "Odgovorni urednik mora tak podatek zadržati izključno zase. Če oceni, da nima vseh elementov za presojo verodostojnosti in preverljivosti, ima pravico zavrniti objavo takšnega prispevka." Ob tem dokument novinarjem, zaposlenim na RTV Slovenija, nalaga še, da lahko podatke od vira, ki ne želi biti javno razkrit, objavijo le, če so prepričani o njegovi verodostojnosti, načeloma pa lahko tako pridobljene informacije objavijo v programih RTV Slovenija samo, če jih potrdita dva neodvisna vira: "Vsekakor mora novinar, da se izogne možnosti manipuliranja z neresničnimi ali pristranskimi informacijami, pazljivo preveriti zanesljivost vira in si pridobiti potrditev informacije tudi iz drugih primernih virov."

Tudi Zakon o medijih (2001: 21. člen, 2. odstavek) določa, da "urednik, novinar ali avtor prispevka niso dolžni razkriti vira informacij, razen v primerih, ko to določa kazenska zakonodaja". Gre za izjeme, ko je infomacija, ki jo je novinarju zaupal njegov vir, sestavina načrta za kaznivo dejanje in zato obstaja zakonska obveznost za prijavo. Tudi v Sloveniji niso redki primeri, ko novinarji v uradnem postopku nočejo razkriti svojega vira informiranja, predati neobjavljenih zapiskov in posnetkov ali neuporabljenih fotografij, pri tem pa se sklicujejo na določbe Kodeksa. Če bi namreč novinar prekršil obljubljeno molčečnost in izdal zaupen vir, bi s tem izgubil veliko bodočih virov ne le zase, ampak tudi za veliko bodočih novinarjev in tako zajezil pretok informacij.

Zaupni viri so namreč lahko dobra in pogosto edina osnova preiskovalnega novinarstva – če na primer novinar ne bi privolil v zaupnost vira, bi javnost ostala brez marsikatere dragocene informacije o zadevah javnega interesa. Polerjeva (1997: 165) opozarja, da se mora novinar pri tem zavedati, da imajo viri, ki zahtevajo zaupnost, različne motive: nekateri želijo vplivati na javno mnenje, drugi iščejo zadovoljitev osebnih interesov, tretje k temu napeljuje sovražnost ali celo maščevalnost. Legitimni pa so le altruistični motivi, ko ima vir dejansko v mislih javni interes (Day, 1991: 134–135).

Kljub temu je novinarjeva dolžnost, da najprej poskuša dobiti isto informacijo od vira, ki dovoli, da se ga navaja. Weinberg (1996: 92) je prepričan, da bi si morali novinarji bolj vztrajno prizadevati, da bi prepričali svoj prvotno neobjavljiv vir, da se identificira, v nasprotnem primeru pa bi morali novinarji veliko celoviteje, kot to počnejo zdaj, razložiti, zakaj je vir terjal anonimnost in zakaj so mu jo odobrili.

Glavni pomisleki glede uporabe zaupnih virov informacij so naslednji (Goodwin, 1990: 118–119):

1. Možnost, da vir brez potrebe vztraja pri zaupnosti in tako izkoristi množični medij ali pa ga izkoristi novinar sam, ki si informacijo izmisli in jo pripiše anonimnemu viru.
2. Možnost izgube verodostojnosti, ker množični medij naslovniku ne posreduje vira.
3. Težave pri obrambi pred tožbo, če sodnik zahteva razkritje identitete vira. Tu sicer velja pravilo, ki temelji na pravičnosti do obtoženega – novinar mora na sodišču razkriti tisti vir, ki ima informacije o nedolžnosti obtoženega.

Novinar se mora v vsakem primeru zavedati, da uporaba zaupnega vira informacij med drugim maksimalno izpostavi njegovo osebno odgovornost za verodostojnost objavljenega. Objava zaupnega vira informacij namreč novinarja v nobenem primeru ne odvezuje njegove profesionalne dolžnosti, da objavljena informacije temelji na točnih in skrbno preverjenih dejstvih. Polerjeva (1997: 169) zato novinarjem svetuje, naj institut zaupnosti uporabijo le v skrajni sili: “V zaupnost naj privolijo takrat, ko je to edini način, da bo javnost obveščena o zanjo relevantni zadevi.”

5. VIRI INFORMACIJ V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH

5.1 ANALIZA RAZVIDNOSTI VIROV INFORMACIJ

Analizo smo opravili na vzorcu novinarskih besedil v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Slovenija,[12] od 7. marca do 8. aprila 2004. Vzorec obsega žanre vestičarske in poročevalske vrste;[13] enota vzorca je vest ali običajno televizijsko poročilo.[14] Enota analize je del novinarskega besedila z razvidnim ali nerazvidnim virom informacij.

Identificirali smo 2287 enot analize, na katerih smo merili vrednosti štirih spremenljivk:

***Razvidnost vira**:* Vir je razviden, kadar novinar v besedilu jasno navede vse podatke (ime in priimek in/ali funkcija), ki so neizogibni za popolno identifikacijo vira informacij.

1. Sklicevanje na razviden vir (ime, priimek in/ali funkcija).
2. Sklicevanje na delno razviden vir I.: novinar se na delno razviden vir sklicuje v besedilu (v ljudski stranki so nam povedali, parlamentarna opozicija ...).
3. Sklicevanje na delno razviden vir II.: novinar se v besedilu ne sklicuje na vir, ta je prikazan na sliki (npr. novinarska konferenca), zato je možno posredno sklepanje, kdo je vir.
4. Sklicevanje na nerazviden vir (govori se, menda, iz krogov blizu vlade, anonimen vir, nepodpisana anketa ...).
5. Ni sklicevanja na vir I.: vir je novinar/uredništvo.

---

[12] Zaradi primerljivosti vzorec obsega dnevnoinformativne oddaje, ki so na sporedu Televizije Slovenija vse dni v letu, tudi ob koncih tedna in praznikih – 9,7 odstotka enot je iz Poročil ob 13.00, 11,6 odstotka iz Poročil ob 16.30, 78,7 odstotka pa iz TV Dnevnika. Zaradi specifičnosti dela zunanjepolitične redakcije smo pri analizi upoštevali le besedila novinarjev iz notranjepolitične in gospodarske redakcije, izključili smo tudi besedila dopisnikov iz Slovenije, saj tam metoda opazovanja z udeležbo ni bila mogoča.

[13] Izbor besedil informativne zvrsti, ki se "kažejo kot objektivna sporočila, v katerih je avtor s svojimi mnenji od predmeta distanciran in odsoten" (Košir, 1988: 63), opredeljujemo s poglavitnim namenom raziskave – analizo razvidnosti virov informacij kot enim izmed ključnih faktorjev objektivnosti novinarskega besedila.

[14] Perovič in Šipkova (1998: 41–45) navajata tri žanre televizijske poročevalske vrste (poleg običajnega poročila tudi komentatorsko in reportersko poročilo). 77,3 odstotka analiziranih enot predstavlja televizijsko poročilo, 22,7 odstotkov pa vest.

6. Ni sklicevanja na vir II.: primerjava z gradivom oz. neposredno opazovanje kažeta, da je prepisano iz gradiva, ki so ga pripravile službe za odnose z javnostmi, oz. da je informacijo novinarju posredoval določen vir informacij ali njegova služba/predstavnik za odnose z javnostmi.
7. Ni sklicevanja na vir III.: primerjava kaže, da je prepisano iz besedila, ki so ga pripravile tiskovne agencije (STA in tuje).
8. Ni sklicevanja na vir IV.: primerjava kaže, da je prepisano iz besedila, ki je bilo objavljeno v drugih množičnih medijih.
9. Ni sklicevanja na vir V.: primerjava kaže, da je novinar citiral/povzel izjavo, vira pa v besedilu ni označil.
10. Ni sklicevanja na vir VI.: ni možno pripisati novinarju in tudi ne najti v dostopnih gradivih, ki služijo za primerjavo.

Spremenljivko smo nato rekodirali in ji določili naslednje vrednosti:

1. Povsem razviden vir (1).
2. Delno razviden vir (2).
3. Delno nerazviden vir (3).
4. Povsem nerazviden vir (4–10).

Uradnost vira: Vir je uraden, kadar o dogodku ali informaciji govori zaradi svoje priznane funkcije oziroma položaja, ki ga ima v družbi in/ali znotraj organizacije (Drame, 1994; Delano Brown in drugi, 1987).

1. Uradni vir (izvoljen ali imenovan javni funkcionar ali nosilec ekonomske moči in/ali politične oblasti, predstavnik institucij družbene moči in oblasti – politične stranke, parlament, sodstvo, vlada, država, lokalna samouprava, javne službe, poslovni subjekti, cerkev in sekte, nevladne organizacije, organizirane interesne skupine, skupine pritiska).
2. Predstavnik ali služba za odnose z javnostmi.
3. Tiskovna agencija in drug množični medij.

4. Neuradni vir (nastopa kot posameznik z lastnim mnenjem, videnjem, interpretacijo, informacijo ali dogodkom; je bodisi udeleženec ali priča dogodka ali ne – zasebni državljan, neorganizirana ali delno organizirana družbena gibanja, civilne pobude …).
5. Novinar/uredništvo kot vir (novinar nastopa kot očividec, opazovalec dogodka).

Spremenljivko smo nato rekodirali in ji določili naslednje vrednosti:

1. Popolnoma uraden vir (izvoljen ali imenovan javni funkcionar ali nosilec družbene, ekonomske in politične moči in oblasti).
2. Delno uraden vir (predstavnik ali služba za odnose z javnostmi, tiskovna agencija in drug množični medij).[15]
3. Popolnoma neuraden vir (nastopa kot posameznik z lastnim mnenjem, videnjem, interpretacijo, informacijo ali dogodkom; je bodisi udeleženec ali priča dogodka ali ne).

Pripisana pomembnost vira: Pripisana pomembnost vira je pomembnost, ki jo novinarji in uredniki pripišejo nekemu viru informacij.

- *Vizualizacija vira*: Status govorca lahko potrdimo tako, da ga prikažemo na televizijskem zaslonu. Vizualna podoba je "najpomembnejše sredstvo, ki ustvarja vtis kompetence televizijskih osebnosti in vtis verodostojnosti, faktualnosti, objektivnosti izjav in posredniške vloge na televiziji" (Luthar, 1998: 24). Z vizualizacijo vira informacij občinstvu pokažemo, da ima izbran govorec glede na njegovo funkcijo pravico, da pove svoje mnenje znotraj določenega diskurza (Brunsdon in Mortley v Hartley, 1982: 108).

[15] Za potrebe analize in zaradi narave hipotez bomo službe oziroma predstavnike za odnose z javnostmi skupaj s tiskovnimi agencijami in drugimi množičnimi mediji obravnavali ločeno od uradnih virov – kot delno uradne vire informacij, čeprav govorijo v imenu organizacije ali institucije, ki jo predstavljajo. Teoretsko razlago za ločitev smo prikazali v prejšnjih poglavjih in je za potrebe raziskave nujna, saj želimo prikazati diametralno nasproten odnos novinarjev do uradnih virov informacij in predstavnikov za odnose z mediji.

Ko del novinarskega besedila govori o viru oziroma ko novinar citira/povzema njegovo izjavo ali govori o dogodku, je prikazana:

1. Sveža gibljiva slika vira.
2. Arhivska gibljiva slika vira.
3. Statična slika vira.
4. Ni slike vira.

- *Dolžina dela besedila:* Indikator pomena, ki ga komunikator pripisuje viru informacij, je tudi dolžina dela besedila, kjer vir govori oziroma novinar citira ali povzema njegovo izjavo (prilagojeno po Splichal, 1973: 24). Posamezne izjave v dnevnoinformativnih oddajah na televiziji so v večini primerov dolge okrog 15 sekund, daljše so le "v primerih, ko gre ali za izjemno pomemben dogodek ali pa za izjemno zanimivo pričanje" (Perovič in Šipek, 1998: 132).

Vir govori oziroma novinar citira/povzema njegovo izjavo:

1. Kratek čas (manj kot 10 sekund).
2. Srednji čas (10–20 sekund).
3. Dolgo (20 sekund ali več).

Spremenljivka ***Pripisana pomembnost vira*** ima torej naslednje vrednosti:

1. Najbolj pomembno (sveža gibljiva slika vira, vir govori dolgo).
2. Delno pomembno (arhivska gibljiva ali statična slika vira, vir govori srednji čas).
3. Najmanj pomembno (ni slike vira, vir govori kratek čas).

Kanali zbiranja informacij: Kanali zbiranja informacij so kanali, po katerih se informacije od vira prenašajo k novinarju (Soloski, 1989; Sigal, 1973).[16]

1. Rutinski kanali: novinar prejme informacije na rutinskih, kontinuirano organiziranih dogodkih (parlamentarna zasedanja, seje vlade, sodna zaslišanja, obiski državnikov), psevdodogodkih (sporočila za javnost, novinarske konference, vnaprej napovedane demonstracije), prek tiskovnih agencij.
2. Neformalni kanali: neformalne priložnosti, novinarjevi osebni stiki, novice iz ozadja, zarečene informacije.
3. Aktivni novinarski kanali: informacije izvirajo iz novinarjevega dejavnega iskanja informacij, na novinarjevo ali urednikovo pobudo; novinar je sam na kraju spontanega dogodka (požari, nesreče, poplave, izgredi); kadar gre za novinarjeve lastne ugotovitve, sklepe in analize.

5.2 OSNOVNE STATISTIKE

Razvidnost virov informacij: Pri kar slabi polovici enot (49,6 %) je vir informacij povsem nerazviden, od tega se novinar pri 3,8 odstotkih enot na nerazviden vir sklicuje (govori se, menda, iz krogov blizu vlade, anonimen vir ...). V vseh ostalih primerih (45,7 %) pa sklicevanja na vir sploh ni, torej je besedilo gledalcu predstavljeno kot novinarjeva informacija, mnenje ali védenje – a primerjava z gradivom in neposredno opazovanje dela novinarjev in urednikov sta pokazala, da je le pri 15,6 odstotkih enot vir novinar oziroma uredništvo, vse ostalo pa je prepisano iz sporočil služb za odnose z javnostmi, tiskovnih agencij, drugih medijev ali pa je novinar povzel oziroma citiral izjavo drugega vira, a tega v besedilu ni označil. Vir informacije je povsem razviden pri slabih 40 odstotkih enot, delno razviden pri 9,6 odstotkih enot, delno nerazviden vir pa ima le en odstotek enot. (glej Sliko 5.2.1)

[16] Osnovno razdelitev kanalov zbiranja informacij smo povzeli po Sigalu (1973: 120–123) in McManusu (1994: 96–97, 108).

Slika 5.2.1: Deleži (ne)razvidnih virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih

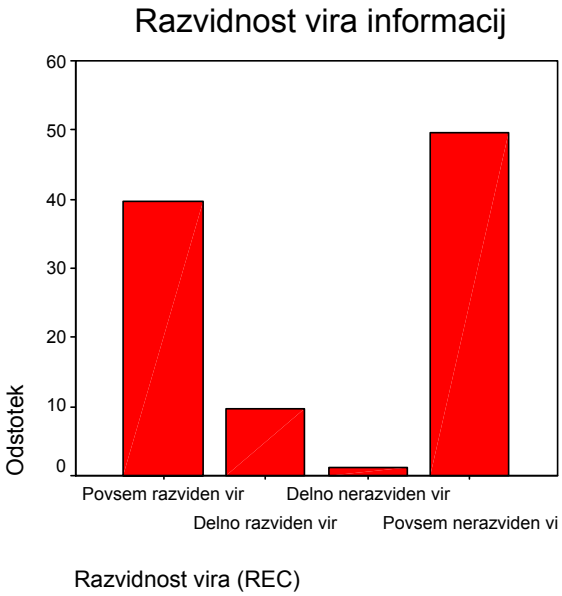

***Uradnost vira**:* Uradni viri skupaj predstavljajo več kot dve tretjini vseh – označenih ali neoznačenih – virov informacij, ki so jih novinarji uporabili za svoje besedilo. Za potrebe raziskave smo predstavnike in službe za odnose z javnostmi, tiskovne agencije in druge množične medije obravnavali kot delno uradne vire – ugotovili smo, da so ti vir informacij v 29 odstotkih primerov. Popolnoma uradnih je skoraj 44 odstotkov virov informacij, popolnoma neuradnih pa 11,5 odstotkov. Novinar oziroma uredništvo sta vira informacij v 15,6 odstotkih primerov – te primere smo kot manjkajoče vrednosti izločili iz nadaljnje analize, zato se bo število analiziranih enot v nadaljevanju nekoliko spreminjalo. (glej Sliko 5.2.2)

Slika 5.2.2: Deleži uradnosti virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih

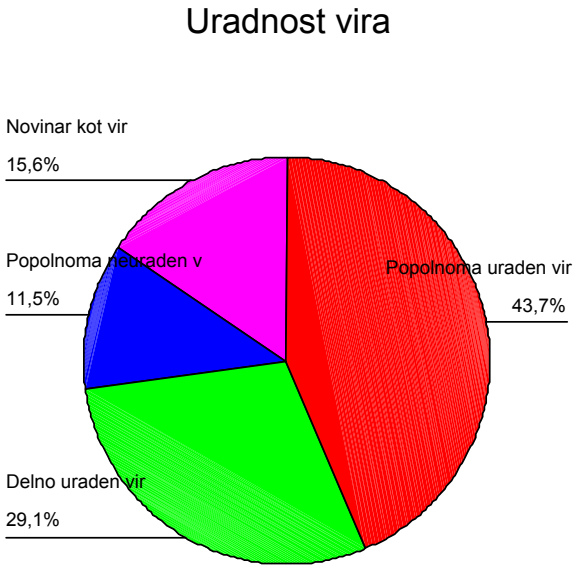

***Pripisana pomembnost vira**:* Ko v delu novinarskega besedila govori vir informacij oziroma ko novinar citira/povzema njegovo izjavo ali govori o dogodku, s 63,1 odstotka prevladuje sveža gibljiva slika vira, v kar tretjini primerov (33,2 %) pa slike vira sploh ni (glej Sliko 5.2.3). V nekaj manj kot polovici primerov je izjava vira dolga srednji čas, torej od 10 do 20 sekund, več kot 20 sekund časa pa so novinarji oziroma uredniki viru namenili v manj kot desetini primerov (glej Sliko 5.2.4). V analizi smo indikatorja združili in ugotovili, da z 39,3 odstotki prevladujejo viri informacij, ki jim novinarji in uredniki pripisujejo veliko pomembnost, manj kot tretjina (31,4 odstotke) virov informacij pa ima najmanjšo pripisano pomembnost (glej Sliko 5.2.5).

Slika 5.2.3: Deleži vizualizacije vira v televizijskih novinarskih besedilih

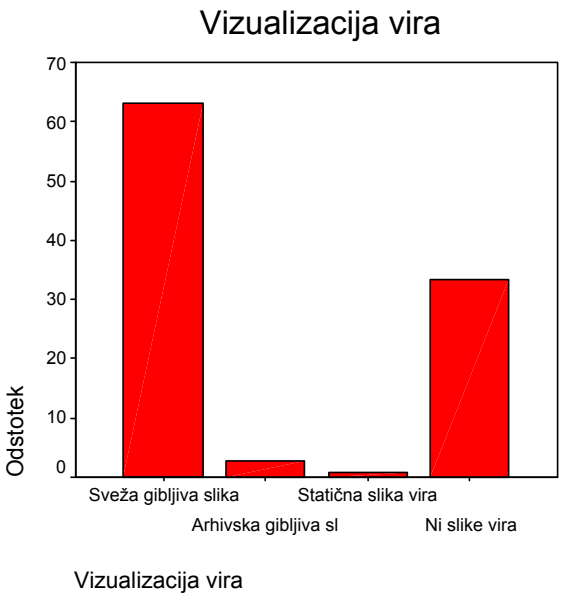

Slika 5.2.4: Deleži dolžine dela besedila

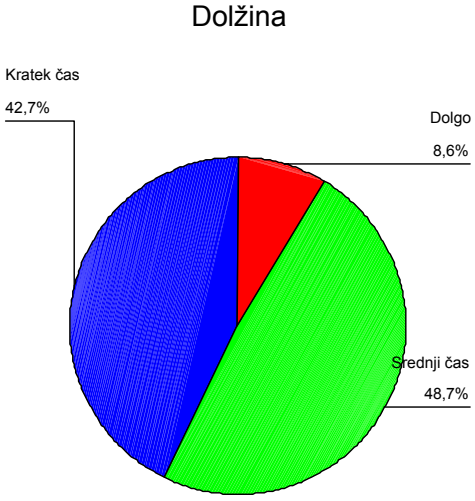

Slika 5.2.5: Deleži pripisane pomembnosti virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih

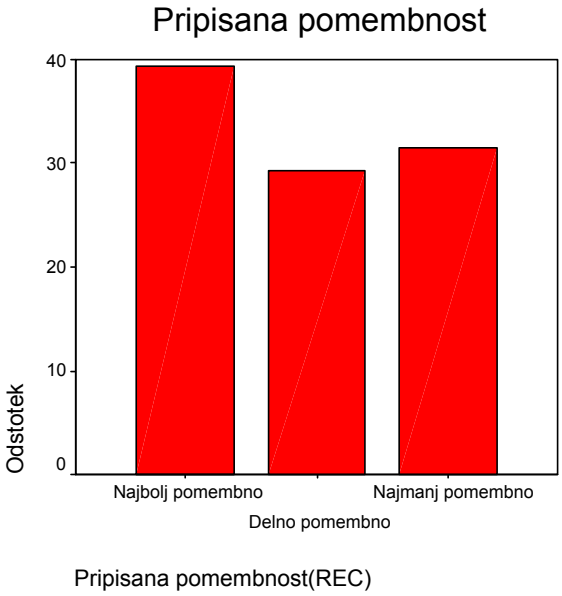

Kanali zbiranja informacij*:* Kar 82,4 odstotke delov analiziranih novinarskih besedil je nastalo na podlagi rutinskih kanalov zbiranja informacij, neformalni kanali predstavljajo le 4,9 odstotke, 12,8 odstotkov delov novinarskih besedil pa izvira iz aktivnih novinarskih kanalov zbiranja informacij (glej Sliko 5.2.6).

Slika 5.2.6: Deleži kanalov zbiranja informacij v televizijskih novinarskih besedilih

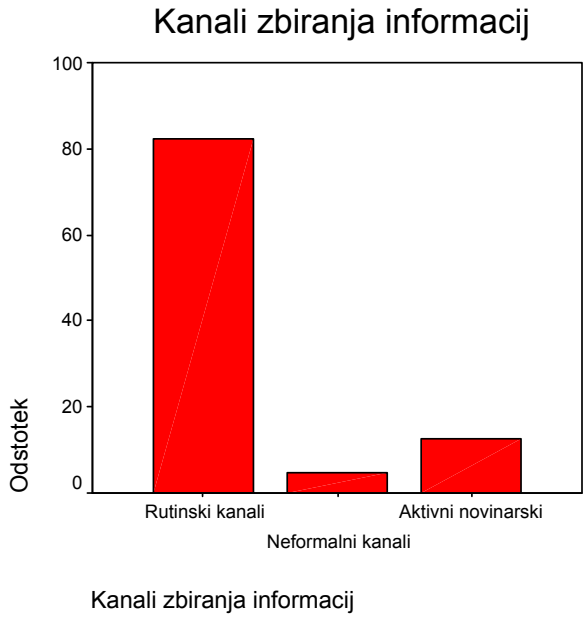

5.3 REZULTATI ANALIZE

Rezultati analize kažejo statistično značilno povezanost med uradnostjo vira informacij in razvidnostjo vira v novinarskem besedilu (**H1**). Med povsem razvidnimi viri s 83 odstotki izrazito prevladujejo popolnoma uradni viri, le nekaj manj kot 2-odstoten je delež delno uradnih virov. Kadar so vir informacij sporočila predstavnikov za odnose z javnostmi, tiskovnih agencij ali pa je vir informacij drug množični medij, novinarji to v besedilih jasno označijo le v 1,9 odstotkih primerov, v 70 odstotkih primerov pa so ti viri povsem nerazvidni. Popolnoma uradni viri so v televizijskih novinarskih besedilih povsem nerazvidni le v dobrih 17 odstotkih primerov. (glej Tabelo 5.3.1)

Statistično značilno in precej visoko pozitivno linearno korelacijo med spremenljivkama razvidnost vira in uradnost vira (0,405; sig. = 0,000) je pokazalo tudi testiranje s Pearsonovim koeficientom korelacije.

Tabela 5.3.1: Povezanost razvidnosti virov v televizijskih novinarskih besedilih z uradnostjo virov informacij

URADNOST Uradnost vira * RAZVID2 Razvidnost vira (REC)

			RAZVID2 Razvidnost vira (REC)			
			1 Povsem razviden vir	2 Delno razviden vir	4 Povsem nerazviden vir	Skupaj
URADNOST Uradnost vira	1 Popolnoma uraden vir	Število enot	752	97	137	986
		% - Razvidnost vira (REC)	83,0%	44,3%	17,6%	51,8%
	2 Delno uraden vir	Število enot	17	92	544	653
		% - Razvidnost vira (REC)	1,9%	42,0%	70,0%	34,3%
	3 Popolnoma neuraden vir	Število enot	137	30	96	263
		% - Razvidnost vira (REC)	15,1%	13,7%	12,4%	13,8%
Skupaj		Število enot	906	219	777	1902
		% - Razvidnost vira (REC)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

χ^2 = 919,696; sig. = 0,000; C = 0,571

Tudi domneva o povezanosti pripisane pomembnosti vira in razvidnosti vira v novinarskem besedilu je statistično značilna (**H2**) – daljši kot je del besedila, kjer vir govori oziroma novinar citira/povzema njegovo izjavo, in bolj kot slika takrat prikazuje vir, večja je razvidnost vira v novinarskem besedilu. Med povsem nerazvidnimi viri v televizijskih novinarskih besedilih z 49,5 % prevladujejo tisti, ki jim novinarji in uredniki pripisujejo najmanjšo pomembnost – informacija, ki so jo posredovali ti viri, se v novinarskih besedilih največkrat pojavlja kratek čas in brez kakršnekoli – bodisi gibljive ali statične – slike vira. Skoraj dve tretjini virov z največjo pripisano pomembnostjo pa sta v analiziranih novinarskih besedilih povsem razvidni, prevladuje sveža gibljiva slika vira, ki je v besedilu prikazana dolgo, torej več kot 20 sekund. (glej Tabelo 5.3.2)

Spremenljivki razvidnost vira in pripisana pomembnost vira sta statistično značilno povezani, povezanost pa je pozitivna in srednje močna (C = 0,444), kar potrjuje tudi Pearsonov korelacijski koeficient (0,455; sig. = 0,000).

Tabela 5.3.2: Povezanost razvidnosti virov v televizijskih novinarskih besedilih s pripisano pomembnostjo virov

PRI_POM2 Pripisana pomembnost(REC) * RAZVID2 Razvidnost vira (REC)

			RAZVID2 Razvidnost vira (REC)				Skupaj
			1 Povsem razviden vir	2 Delno razviden vir	3 Delno nerazviden vir	4 Povsem nerazviden vir	
PRI_POM2 Pripisana pomembnost(REC)	0 Najbolj pomembno	Število enot	584	46	14	255	899
		% - Razvidnost vira (REC)	64,5%	21,0%	50,0%	22,5%	39,3%
	1 Delno pomembno	Število enot	259	79	13	318	669
		% - Razvidnost vira (REC)	28,6%	36,1%	46,4%	28,0%	29,3%
	2 Najmanj pomembno	Število enot	63	94	1	561	719
		% - Razvidnost vira (REC)	7,0%	42,9%	3,6%	49,5%	31,4%
Skupaj		Število enot	906	219	28	1134	2287
		% - Razvidnost vira (REC)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

χ^2 = 560,074; sig. = 0,000; C = 0,444

Domneva o povezanosti razvidnosti vira informacij in kanalov zbiranja informacij (**H3**) ni statistično značilna, čeprav je analiza pokazala velik odstotek povsem nerazvidnih virov (49,3 %), kadar je novinar informacije zbiral prek rutinskih kanalov. Rezultati raziskave tudi kažejo, da je največkrat (v kar 40,4 % primerov) novinarjev vir informacij povsem razviden takrat, kadar novinar informacijo pridobi prek aktivnih novinarskih kanalov. Kljub temu spremenljivki nista statistično značilno povezani (χ^2 = 1,104; sig. = 0,894), kar potrjuje tudi testiranje s Pearsonovim testom korelacije (0,005; sig. = 0,820).

Statistično značilna pa je domneva o povezanosti pripisane pomembnosti vira in uradnosti vira informacij (**H4**) – bolj kot je vir uraden, daljši je del novinarskega besedila, kjer vir govori oziroma novinar citira/povzema njegovo izjavo, in bolj slika prikazuje vir informacij. Pri popolnoma uradnih virih je v dveh tretjinah primerov prikazana sveža gibljiva slika vira, kadar pa je novinar informacijo pridobil s pomočjo predstavnika ali službe za odnose z javnostmi, v več kot 60 odstotkih primerov sploh ni bilo prikazane slike vira. V kar 60 odstotkih primerov veljajo služba oziroma predstavnik za odnose z javnostmi, tiskovne agencije in drugi množični mediji v očeh novinarjev in urednikov celo za najmanj pomemben vir. Prav tako med viri, ki so prikazani daljši čas, s skoraj 68 odstotki daleč prevladujejo popolnoma uradni viri, med neuradnimi viri pa jih je največ

prikazanih kratek čas. Popolnoma uradnim virom torej v kar 67,2 % primerov novinarji in uredniki pripisujejo največjo pomembnost. (glej Tabelo 5.3.3)

Srednje močno pozitivno povezanost med spremenljivkama kaže tudi Pearsonov korelacijski koeficient (0,220; sig. = 0,000).

Tabela 5.3.3: Povezanost uradnosti virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih s pripisano pomembnostjo virov

URADNOST Uradnost vira * PRI_POM2 Pripisana pomembnost(REC)

			PRI_POM2 Pripisana pomembnost(REC)			
			0 Najbolj pomembno	1 Delno pomembno	2 Najmanj pomembno	Skupaj
URADNOST Uradnost vira	1 Popolnoma uraden vir	Število enot	546	285	169	1000
		% - Pripisana pomembnost(REC)	67,2%	52,3%	29,5%	51,8%
	2 Delno uraden vir	Število enot	171	154	341	666
		% - Pripisana pomembnost(REC)	21,1%	28,3%	59,5%	34,5%
	3 Popolnoma neuraden vir	Število enot	95	106	63	264
		% - Pripisana pomembnost(REC)	11,7%	19,4%	11,0%	13,7%
Skupaj		Število enot	812	545	573	1930
		% - Pripisana pomembnost(REC)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

χ^2 = 263,570; sig. = 0,000; C = 0,347

Rezultati raziskave kažejo tudi statistično značilno povezanost med uradnostjo vira informacij in kanali zbiranja informacij (**H5**). Spremenljivki sta pozitivno povezani, čeprav povezanost ni močna (C = 0,236). Rezultati kažejo, da novinar informacije daleč najpogosteje zbira prek rutinskih kanalov. Kar 83 odstotkov informacij, ki jih dobi od popolnoma uradnih virov, novinar zbere prek rutinskih kanalov, pri delno uradnih virih je ta odstotek še večji – v 93,2 % primerov novinar informacije od služb ali predstavnikov za odnose z javnostmi, tiskovnih agencij in drugih množičnih medijev dobiva rutinsko (glej Tabelo 5.3.4).

Sicer pa rezultati kažejo, da so popolnoma uradni viri novinarjev glavni vir informacij, ne glede na kanale, ki jih uporablja za zbiranje informacij, kar kaže na veliko rutinskost novinarskega dela. Statistično značilno, a nizko pozitivno linearno korelacijo med spremenljivkama (0,083; sig. = 0,000) je pokazalo tudi testiranje s Pearsonovim koeficientom korelacije.

Tabela 5.3.4: Povezanost uradnosti virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih s kanali zbiranja informacij

URADNOST Uradnost vira * KAN_ZBIR Kanali zbiranja informacij

			KAN_ZBIR Kanali zbiranja informacij			
			1 Rutinski kanali	2 Neformalni kanali	3 Aktivni novinarski kanali	Skupaj
URADNOST Uradnost vira	1 Popolnoma uraden vir	Število enot	831	45	124	1000
		% - Uradnost vira	83,1%	4,5%	12,4%	100,0%
		% - Kanali zbiranja informacij	51,1%	60,8%	53,7%	51,8%
	2 Delno uraden vir	Število enot	621	11	34	666
		% - Uradnost vira	93,2%	1,7%	5,1%	100,0%
		% - Kanali zbiranja informacij	38,2%	14,9%	14,7%	34,5%
	3 Popolnoma neuraden vir	Število enot	173	18	73	264
		% - Uradnost vira	65,5%	6,8%	27,7%	100,0%
		% - Kanali zbiranja informacij	10,6%	24,3%	31,6%	13,7%
Skupaj		Število enot	1625	74	231	1930
		% - Uradnost vira	84,2%	3,8%	12,0%	100,0%
		% - Kanali zbiranja informacij	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

χ^2 = 113,721; sig. = 0,000; C = 0,236

Tabela 5.3.5: Korelacije med odvisno in neodvisnimi spremenljivkami

Korelacijska tabela

	RAZVID2 Razvidnost vira	URADNOST Uradnost vira	PRI_POM2 Pripisana pomembnost	KAN_ZBIR Kanali zbiranja informacij
RAZVID2	1	,405**	,455**	,005
URADNOST	,405**	1	,220**	,083**
PRI_POM2	,455**	,220**	1	,138**
KAN_ZBIR	,005	,083**	,138**	1

**. Povezanost je statistično značilna pri stopnji značilnosti 0,01.

Vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko razvidnost vira smo analizirali še z regresijsko analizo, pri čemer nismo upoštevali spremenljivke kanali zbiranja informacij, saj se je pokazalo, da statistično značilno ne pojasnjuje odvisne spremenljivke razvidnost vira. Regresijska analiza je pokazala, da z neodvisnima spremenljivkama uradnost vira in pripisana pomembnost vira pojasnimo kar dobrih 32 odstotkov variabilnosti odvisne spremenljivke razvidnost vira, a je standardna napaka regresijske ocene velika (1,159). Celoten regresijski model je sicer statistično značilen (F = 1070,950, sig. = 0,000).

Tabela 5.3.6: Statističen povzetek modela

Korelacija med odvisno in neodvisnimi spremenljivkami (*Multiple R*) …… 0,572

Odstotek pojasnjene variance = determinacijski koeficient (*R Square*) …… 0,327

Popravljen odstotek pojasnjene variance (*Adjusted R Square*) ……... 0,326

Standardna napaka regresijske ocene (*Std. Err. of the Estimate*) ……. 1,159

Statistika F…….461,773

Stopnja značilnosti…….. 0,000

Tabela 5.3.7: Statistični rezultati regresijske analize

Regresijska analiza[a]

		Nestandardiziran korelacijski koeficient (B)	Standardna napaka (Std. Error)	Standardiziran korelacijski koeficient (Beta)	Statistika t	Stopnja značilnosti
1	(Konstanta)	,727	,067		10,780	,000
	URADNOST Uradnost vira	,618	,038	,313	16,215	,000
	PRI_POM2 Pripisana pomembnost(REC)	,696	,032	,414	21,439	,000

a. Odvisna spremenljivka: RAZVID2 Razvidnost vira (REC)

Kako močni so vplivi posameznih neodvisnih spremenljivk, smo preverili še z regresijsko metodo "stepwise". Samo z enim faktorjem (pripisana pomembnost vira) pojasnimo dobrih 23 odstotkov pojasnjene variance spremenljivke razvidnost vira, z dvema faktorjema (pripisana pomembnost vira in uradnost vira) pa dobrih 32 odstotkov pojasnjene variance odvisne spremenljivke razvidnost vira.

Celoten teoretski model smo preverjali še z modelom "lisrel". Tudi tu se je pokazala velika povezanost (0,44) med uradnostjo vira in razvidnostjo vira, precej močni sta tudi povezanost med pripisano pomembnostjo vira in razvidnostjo vira (0,33) ter povezanost med uradnostjo vira in pripisano pomembnostjo vira informacij (0,23). Povezanost med razvidnostjo vira in kanali zbiranja informacij tudi tu ni statistično značilna. S celotnim modelom "lisrel" pojasnimo 28 odstotkov pojasnjene variance odvisne spremenljivke razvidnost vira informacij.

5.4 RAZPRAVA

Na temelju prikazanih rezultatov lahko sklenemo, da pri kar polovici vseh analiziranih enot – delov novinarskega besedila z razvidnim ali nerazvidnim virom informacij – vir informacij ni razviden, kar bi povsem legitimno lahko pomenilo, da gre za novinarjevo mnenje, védenje ali interpretacijo. A primerjava z neobdelanimi informacijami, ki vsak dan prihajajo v uredništvo, je pokazala, da je to res le v slabih 16 odstotkih primerov, v vseh ostalih primerih pa so novinarji prikrito objavili mnenja različnih virov informacij.

Polovica je bila tako prepisana iz sporočila za javnost ali drugega gradiva, ki so ga pripravile službe za odnose z javnostmi, oziroma je informacijo novinarju posredovala služba za odnose z javnostmi ali njen predstavnik. 12 odstotkov povsem nerazvidnih virov pa predstavljajo agencijski viri in drugi mediji – posebej zaskrbljujoča je ugotovitev, da so tiskovne agencije novinarjev vir celo takrat, ko je bil pri določenem dogodku tudi sam navzoč. Agencijski viri so v domači in tuji literaturi sicer pogosto navedeni kot pomemben pripomoček medijev k varčevanju, saj je pogosta težava tržnega novinarstva pomanjkanje novinarjev, s katerimi bi se lahko udeležili vseh dogodkov. A naša raziskava je pokazala, da novinarji tiskovnih agencij ne uporabljajo le kot informacijsko izhodišče za svoja novinarska besedila, ampak velikokrat tudi v primerih, ko se dogodka sami udeležijo, besedila tiskovnih agencij le prepišejo in s tem prihranijo čas, vira pa v besedilu ne označijo.

Uradni viri so, kot kažejo podatki iz naše raziskave, glavni vir informacij slovenskih televizijskih novinarjev. A medtem ko so številne raziskave doslej pokazale, da se v novinarskih besedilih največkrat prikrito pojavljajo prav uradni viri informacij (kamor sodijo tako "oblastni" viri kot službe za odnose z javnostmi, agencijski viri in drugi mediji), smo v raziskavi uradne vire razdelili in tako skušali dobiti bolj jasne in pregledne rezultate.

Izkazalo se je, da se v besedilih največkrat prikrito pojavljajo sporočila služb za odnose z javnostmi, medtem ko so "pravi" uradni viri (v raziskavi smo jih označili za povsem uradne vire) v novinarskih besedilih daleč najbolj razvidni – med povsem razvidnimi viri

informacij je namreč kar 83 odstotkov povsem uradnih virov. Razloge za to gre iskati predvsem v želji novinarjev, da bi bili s sklicevanjem na vire, ki v javnosti veljajo za kredibilne, kompetentne in legitimne, tudi sami v očeh javnosti vredni zaupanja. Tem virom tudi novinarji in uredniki sami pripisujejo največjo pomembnost. Povsem uradni viri so namreč največkrat prikazani v sveži gibljivi sliki, s čimer se poveča vtis verodostojnosti in objektivnosti njihovih izjav, izjave povsem uradnih virov pa so na televizijskem zaslonu prikazane tudi več kot 20 sekund. Kot je zapisano v edinem slovenskem učbeniku za bodoče televizijske novinarje, so izjave v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah daljše od 15 sekund le "v primerih, ko gre ali za izjemno pomemben dogodek ali pa za izjemno zanimivo pričanje" (Perovič in Šipek, 1998: 132).

Kot kažejo podatki, so službe in predstavniki za odnose z javnostmi v skoraj polovici primerov prikazani kot najmanj pomemben vir, hkrati pa – vsekakor povsem protislovno – novinarji in uredniki ta vir najpogosteje uporabljajo in največkrat tega v novinarskih besedilih ne zapišejo. Podobno ugotavljata Ryan in Martinson (1988: 131–132), ki pravita, da novinarji obravnavajo predstavnike za odnose z javnostmi kot vir informacij z nizko stopnjo verodostojnosti in da jih na splošno ne spoštujejo.

Novinarji informacije od povsem uradnih virov informacij večinoma zbirajo prek rutinskih kanalov, torej vnaprej organiziranih dogodkov in psevdodogodkov, še bolj skrb vzbujajoča pa je ugotovitev, da tudi ko novinar uporablja aktivne novinarske kanale zbiranja informacij, predstavljajo uradni viri skoraj 43 odstotkov njegovih virov. V skoraj polovici primerov novinar torej ne sprašuje vpletenih posameznikov, ne pridobiva informacij od neuradnih virov, ampak odgovore na svoja vprašanja išče pri povsem uradnih virih, pri katerih naj bi dobil najbolj kompetentno, točno in v obrtniškem smislu najbolj popolno informacijo, s katero bo imel v fazi upovedovanja oziroma oblikovanja novinarskega sporočila najmanj dela. Če izhajamo iz McNairove predpostavke (2002: 62), ki pravi, da novinarji in politiki tekmujejo za to, kdo bo postavil dnevni red dogodkov in čigav pogled na določen dogodek ali stanje bo predstavljen v medijih, so novinarji – glede na ugotovitve naše raziskave – to bitko že zdavnaj izgubili.

Prva odmevna študija o virih in kanalih zbiranja informacij, ki jo je opravil Leon Sigal pred več kot 30 leti in ki je služila za zgled mnogim kasnejšim raziskovalcem tega področja, je pokazala, da skoraj 60 odstotkov novic v medijih izvira iz rutinskih kanalov zbiranja informacij, samo 26 odstotkov pa iz novinarjevega aktivnega iskanja informacij. Od takrat se je v svetovni medijski industriji in v okolju, v katerem mediji delujejo, marsikaj spremenilo, slovensko medijsko okolje pa so še dodatno pomembno zaznamovali predvsem politični in ekonomski premiki; vse to je vsaj teoretično izboljšalo možnosti različnih virov informacij za dostop do medijev.

Kljub drugačnim pričakovanjem pa večje število in raznolikost virov informacij, ki so danes na voljo novinarjem in ki želijo predstaviti javnosti svoj pogled na neki dogodek, ne pomeni tudi večje zastopanosti različnih mnenj v medijih. Naša raziskava je pokazala, da je kar 82 odstotkov televizijskih novinarskih besedil nastalo na podlagi rutinskih kanalov zbiranja informacij in da so bili v polovici primerov viri informacij, na katere so se novinarji obračali rutinsko, v novinarskih besedilih povsem nerazvidni. Davis (2000: 40) opozarja, da imajo profesionalni predstavniki za odnose z javnostmi vse večji vpliv na dostop različnih virov informacij do medijev, saj s svojo prevlado onemogočajo drugim organizacijam, da bi uveljavile svoje interese. Ob tem pa dodaja, da "so kljub prevladi uradnih virov s pojavom odnosov z javnostmi končno tudi neuradni viri dobili priložnost za učinkovit dostop do medijev" (Davis, 2000: 55).

Novinarsko rutinsko zanašanje na uradne, elitne vire informacij pa ne pomeni le preprečevanja dostopa drugim, neuradnim in nevladajočim virom informacij, ampak tudi (ne?)zavedno sodelovanje novinarjev pri "podeljevanju legitimnosti" (Iggers, 1999: 116) vladajoči politični, družbeni in gospodarski eliti in pri ohranjanju statusa quo v družbi. Uradni viri informacij tako ohranjajo svojo privilegirano vlogo tistih, ki definirajo in interpretirajo dogodek, nerazvidnost virov informacij pa omogoča tistim, ki imajo ogromno moč, da še naprej ostanejo nevidni in vse bolj vplivni. (Drame, 1994) Kot opozarja McNair (2001: 180), pa je prav s pospešenim razvojem odnosov med mediji in viri informacij v poznem 20. stoletju sposobnost komuniciranja – poleg denarja, statusa in institucionalne moči – postala vse pomembnejša prednost v političnem in ideološkem boju.

Velik delež nerazvidnih virov informacij, ki ga je pokazala naša raziskava, pa je še bolj zaskrbljujoč, če upoštevamo posebno značilnost televizijskega medija, v katerem so bila novinarska besedila analizirana – sliko kot osnovo televizijskega diskurza. Če razvidnost vira v časopisnem in radijskem novinarstvu razumemo kot jasno navajanje podatkov, ki so neizogibni za popolno identifikacijo vira informacij, v besedilu, ima televizijski novinar – poenostavljeno rečeno – kar trikrat možnost, da svoj vir vsaj delno identificira; razvidnost vira v besedilu lahko namreč kombinira s sliko in grafičnimi napisi na televizijskem ekranu.

Če smo se v tem poglavju osredotočili predvsem na tisti del raziskovanih enot, kjer je vir informacij v televizijskem novinarskem besedilu zaradi zunajjezikovnih okoliščin povsem nerazviden, bomo v nadaljevanju magistrskega dela podrobneje obravnavali drugo polovico enot, kjer se novinar z različnimi jezikovnimi sredstvi sklicuje na povsem razviden, delno razviden ali delno nerazviden vir informacij. Posebna pozornost bo namenjena tudi tistemu delu povsem nerazvidnih virov, kjer se novinar v besedilu nanje sklicuje. S pomočjo jezikovne analize bomo torej razčlenili jezikovna sredstva sklicevalnosti, naredili popis uporabljenih sklicevalnih avtomatizmov v televizijskem poročevalstvu in skušali poiskati razloge za novinarjevo izbiro in uporabo različnih jezikovnih sredstev.

6. JEZIKOVNA SREDSTVA SKLICEVALNOSTI V TELEVIZIJSKIH NOVINARSKIH BESEDILIH

Stilistika poročevalstva sklicevanje virov obravnava kot širjenje vestiškega pravzorca. Poročevalec vsega, o čemer poroča, ni mogel pridobiti tako, da bi svojim naslovnikom sam nadomeščal navzočnost pri dogodku, ampak je podatke za svoje poročanje dobil od drugega. “V zameno za "zaupanje" dobiva naslovnik ob podatkih, katerih resničnosti ne more preveriti, od poročevalca samo zagotovila, da se na podatke lahko zanese.” (Korošec, 1998: 196) Ta zagotovila so dana z vzorci poročevalske sklicevalnosti, ki se jezikovno uresničujejo na več načinov.

Korošec (1998: 195–216) obravnava pisno poročevalstvo (predvsem dnevnik Delo) in v njem razpoznava vzorce poročevalske sklicevalnosti glede na zanesljivost/nezanesljivost poročanega, vzorce nanašanjske (referenčne) sklicevalnosti (endoforična sklicevalnost) in citatno sklicevalnost: “Ker se v javni – govorni ali pisni – sporočanjski okoliščini ve, da reakcije naslovnika niso mogoče, je vestiški pravzorec pri poročanju o določenih prvinah resničnosti, ki zaradi svoje pomembnosti zahtevajo podatek o viru, razširjen s sklicevalnim avtomatizmom.” (Korošec, 1998: 201)

Večanje števila podatkov, ki se vključujejo v poročevalsko besedilo kot sklicevalni avtomatizmi, ima značaj spremenljivosti. Zgodovinsko gledano, so se izoblikovali v prvem slovenskem dnevniku Slovenskem narodu (Kalin Golob, 2003) pod vplivom delovanja objektivnih stilotvornih dejavnikov, med njimi najpomembnejšega, tj. iste ali ponavljajoče se situacije, ki jo poročevalsko besedilo vsebuje (Korošec, 1998; Kalin Golob, 2003). Nekateri so ohranjeni še danes, hkrati pa ugotavljamo tudi spremembe v obdobju po osamosvojitvi.

Čeprav Korošec (1998: 209) ugotavlja, da premi govor v pisnem poročevalstvu nastopa razmeroma redko, ga je Kalin Golobova (2004) v poročilih zadnjih let našla pogosto in ga razume kot pritisk zahteve po natančnosti in izogibanje preubeseditvam, ki bi jih lahko šteli za subjektivne in bi zato manjšale verodostojnost informativnih žanrov. Do nove

prakse je Kalin Golobova (2004) kritična: naloga novinarja ni nizanje citatov in sestavljanje mozaika iz izjav enega ali več politikov, ampak pisanje koherentnega in berljivega besedila, pri čemer drugi načini navajanja virov ali povzemanje ne pomenijo neobjektivnega prenašanja, ampak kažejo na veščost novinarjevega ubesedovanja in obvladovanje žanru ustrezne stilizacije. Hkrati pa gre lahko v takih zlepljenkah tudi za manipulacijo; premi govor opravlja še eno nalogo: izbrani so taki dobesedni navedki, ki izrazito vrednotijo. Z izborom navedkov, ki negativno vrednotijo izjave nekega politika, novinar prikrito kaže svoje mnenje, vendar to stori v informativnem žanru.

Spremembe v izbiri in pogostosti sklicevalnih avtomatizmov je treba povezati tudi z vprašanjem razvidnosti virov, saj lahko izbira na primer morfemske sklicevalnosti v vlogi, ki zanjo ni tipična, pomeni tudi hoteno izogibanje navedbi vira ali celo manipulacijo z informacijami.

Pomen razvidnosti vira na jezikovni ravni poudarjajo tudi Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija (2000: točka 1.3), po katerih morajo novinarji in uredniki RTV Slovenija vse podatke pred objavo preveriti; če to ni mogoče, pa je nujno navesti vir: "Ko gre za uredništvu znan in verodostojen vir, ki pa ne želi biti imenovan, se je mogoče zateči k uporabi besednih zvez: ***iz zanesljivega vira, naš preverjeni vir, iz dobro obveščenih virov, iz diplomatskih virov, iz virov, ki so blizu*** ... V programih RTV Slovenija praviloma ne uporabljamo besednih zvez, kot so: ***govori se, pravijo, da; slišati je, naj bi***." (poudarila V. L.) Ob tem je jasno naveden tudi primer (2000: točka 5.10.1.1): "Ne moremo reči "naj bi", "govori se" ipd., ampak moramo navajati vir, denimo: "sosedje žrtve pravijo", "njegovi sodelavci so prepričani", "večina ljudi v vasi trdi", "priče nas prepričujejo, da so videle …" itd."

Naj bi je torej v pravilih RTV Slovenija izenačen z *govori se* ali *slišati je*, novinarjem in urednikom pa je naloženo, naj se ga skušajo čim bolj izogibati, čeprav stilistika poročevalstva (Korošec, 1998; Kalin Golob, 2003; Korošec, 2004) rabo dvodelnega členka *naj bi* in deležnika na -l obravnava kot morfemsko izražanje nezanesljivosti oziroma negotovosti o ubesedenem dogodku ali stanju. Kot del načel novinarske etike je pravilo o izogibanju besedni zvezi *naj bi* seveda upravičeno, a le v tistem delu, ki govori o zahtevi

po novinarjevem preverjanju podatkov pred objavo in razvidnem navajanju virov informacij v besedilih. Nesmiselno pa je enačenje jezikovne uporabe *naj bi* z *govori se* ali *slišati je* kar povprek, saj gre za različne tipe jezikovnih avtomatizmov. O jezikovni pravilnosti in upravičenosti uporabe posameznih tipov bo več govora v nadaljevanju, ob primerih iz vsakodnevnega televizijskega poročevalstva.

6.1 SKLADENJSKI VZORCI SKLICEVALNIH AVTOMATIZMOV

V jezikovnostilistični analizi ubesedovanja "okoliščine, ko poročevalec želi (mora) dati podatek o tem, kje, od koga je dobil informacijo" (Kalin Golob, 2003: 89) v poročanju Televizije Slovenija smo izpisovali glagole rekanja, mišljenja in zaznavanja na mestu sklicevalnih avtomatizmov ter dobili seznam kar 36 glagolov[17] (po abecednem zaporedju): *biti prepričan, dejati, dodati, izreči, izvedeti, meniti, oceniti (kot), odgovarjati, opozoriti, označiti (za), pisati, po + vir + (biti), podpirati, pojasniti, potrditi, poudariti, povedati, pozvati, praviti, predlagati, pričakovati, priznavati, sporočiti, trditi, ugotavljati, upati, videti kot, vprašati se, vztrajati, zagotavljati, zahtevati, zapisati, zatrditi, zavedati se, zavzeti se, znano biti.*

V seznam zgledov, ki sledi, so večinoma uvrščeni tisti, pri katerih uporaba sklicevalnih avtomatizmov ni sporna, ostale bomo podrobno razčlenili v nadaljevanju. Pri nekaterih zgledih se mešanju različnih sklicevalnih avtomatizmov nismo mogli izogniti.[18]

BITI PREPRIČAN: Moril je iz koristoljubja, saj bi podedoval premoženje staršev, s katerimi se ni razumel, je opozoril tožilec, ki **je prepričan, da** se je Ivan na dejanje temeljito pripravil. (TV Dnevnik, 12. 3. 2004) **Sta** pa **prepričana** *(Pahor in Rupel, op. p.)*, da bi se morala NATO in EU dopolnjevati. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004) Prvak Nacionalne stranke Zmago Jelinčič (...) **je prepričan, da** skuša LDS z vložitvijo novega zakona nabrati zgolj politične točke. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

[17] Seznam gotovo ni popoln, saj je raziskava trajala le mesec dni.
[18] Ob številnih zgledih, ki jih predstavljamo v tem poglavju, so namenoma navedeni le oddaje in datumi, brez imen novinarjev in novinark. Celotno dokumentacijo s popolnim popisom besedil, od koder smo zglede črpali, hrani avtorica tega magistrskega dela.

DEJATI: Janez Potočnik **je dejal, da** pogovor s predsednikom vlade, ki ga povzema časnik, ni bil avtoriziran. (TV Dnevnik, 10. 3. 2004) Zagovornica Igorja Miškovića, Mateja Maček, pa **je dejala, da** njenemu klientu ni mogoče ne očitati ne dokazati namerne pomoči pri umoru, to je preprodaje orožja. (TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

DODATI: Bohinčev odgovor na 60-ih straneh ni zadovoljiv, pravijo v SDS-u in **dodajajo, da** bodo zlahka dokazali nezakonito in neodgovorno ministrovo ravnanje, zato interpelacije ne nameravajo dopolnjevati. (TV Dnevnik, 28. 3. 2004)

IZREČI: Predsednik države Janez Drnovšek je španskemu kralju Juanu Carlosu že poslal sožalno brzojavko. V njej **je izrekel** prizadetost in ogorčenje zaradi takih napadov. (Poročila 16.30, 11. 3. 2004)

IZVEDETI: Neuradno **smo izvedeli, da** naj bi bil kandidat za ministra za promet dr. Marko Pavliha s Pomorske fakultete ... (TV Dnevnik, 7. 4. 2004)

MENITI: Ker je večina balkanskih držav že podpisala sporazume o svobodni trgovini, Labus **meni, da** je to priložnost za Slovenijo. (Poročila 16.30, 16. 3. 2004) Schwimmer **je** še **menil, da** bo Svet Evrope (...) pomagal pri uresničevanju demokratičnih in pravnih načel tudi po širitvi Evropske unije. (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

OCENITI (KOT): V podjetju ABA njihove navedbe **ocenjujejo kot** neresnične. (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

ODGOVARJATI: Na naše vprašanje, ali nam je pripravljen pokazati zapisnika o obeh preiskavah, pa **je** Lužar **odgovoril, da** zaenkrat tega ne želi. (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

OPOZORITI: Predsednica sindikalnega odbora za enake možnosti Lučka Bem **je opozorila** na težave mladih mamic ... (Poročila 13.00, 8. 3. 2004) Ob tem **je opozicija tudi opozorila** na prenatrpan dnevni red in zagrozila, da bo morebitna nočna zasedanja po 22. uri bojkotirala. (TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

OZNAČITI (ZA): Rupel pa je dejal, da problem morske meje ni velik in da je rešljiv v doglednem času, Hrvaško pa **je** znova **označil za** prijateljsko sosednjo državo. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004) Zahteve opozicije po predčasnih volitvah **je** predsednik vlade in LDS-a **označil za** čisto politično igro in sprenevedanje kolega iz opozicijske stranke. (TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

PISATI: V sporočilu za javnost je ministrstvo podprlo krepitev mednarodnih sil na Kosovu, ki je, **kot piše**, nujna za zaustavitev spopadov in zagotovitev varnosti vsem etničnim skupinam. (Poročila 13.00, 19. 3. 2004)

PO + vir + (biti): V tem trenutku so **po zagotovilih Žunkoviča** še strošek Nata, v prihodnje pa jih bomo plačevali sami. (TV Dnevnik, 27. 3. 2004) Društvo **po napovedih pobudnika Milana Kučana** ne bo postalo politična stranka. (TV Dnevnik, 31. 3. 2004) Napoved za odmero dohodnine naj bi **po pričakovanjih Davčne uprave** oddalo jutri še okoli 170 tisoč davčnih zavezancev. (TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

PODPIRATI: Predsednik države, razočaran z neizvolitvijo treh kandidatov, **podpira, da bi** tajna glasovanja spremenili v javna. (TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

POJASNITI: Predsednik vlade Anton Rop **je** po sestanku (...) **pojasnil, da** ob znižanju davka na izplačane plače (...) hkrati predlaga tudi zvišanje plač zaposlenim. (TV Dnevnik, 13. 3. 2004) Minister **je** poslancem **pojasnil, da** bo novi zakon davčno breme fizičnih oseb zmanjšal za desetino oziroma za 35 milijard tolarjev. (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

POTRDITI: Na pravosodnem ministrstvu **so potrdili, da** bi zoper dva notarja lahko zahtevali disciplinski postopek. (TV Dnevnik, 1. 4. 2004)

POUDARITI: A jih to ne skrbi, **poudarjajo**, ker je ta referendum brezpredmeten in ker želijo spodbuditi spremembe referendumskih pravil. (TV Dnevnik, 23. 3. 2004) Pahor in Rupel **sta poudarila, da** Slovenija ne vidi nasprotovanja med zvezo NATO in evropsko obrambno strategijo. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

POVEDATI: Kot **je povedal** direktor Zdravstvenega doma Jožef Kramberger, je v poročilu veliko napak. (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

POZVATI: (...) je zatrdil Perič in sodni senat **pozval** k pošteni razsodbi. (TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

PRAVITI: V Ljubljanskih mlekarnah **pravijo, da** posledic nedavnih nemirov na Kosovu še ne čutijo in tudi poslujejo po načrtih. Če bi nemiri trajali dlje, pa bi se poslovno sodelovanje gotovo zmanjšalo, **pravijo**. (TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

PREDLAGATI: Šturm **predlaga, da** bi bili učenci, ki obiskujejo verski pouk, oproščeni enega od obveznih izbirnih predmetov. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

PRIČAKOVATI: Lavrinc je poudaril tudi, da še niso znane ugotovitve o službenem nadzoru nad delom tožilke v zvezi z orožarsko afero; **to pričakuje** še pred odločanjem o imenovanju Brezigarjeve v Državnem zboru. (TV Dnevnik, 18. 3. 2004)

PRIZNAVATI: Podobno zagotavlja tudi premier, ki pa **priznava, da** še ni dogovora o tem, ali naj se dvignejo tudi zneski, zapisani v tarifnih prilogah panožnih kolektivnih pogodb. (TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

SPOROČITI: Več o tem dogodku ni znanega, iz Uprave za civilno letalstvo **so sporočili** le ... (TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

TRDITI: **Trdi še** *(direktorica Heglerjeva, op. p.)*, **da** so o zapletu obvestili okoljsko ministrstvo. (TV Dnevnik, 21. 3. 2004) Sindikati menijo, da to pomeni dvig plač in pozneje še njihovo uskladitev z inflacijo, delodajalci pa **trdijo, da** pozneje ni treba še enkrat usklajevati plač. (Poročila 16.30, 10. 3. 2004)

UGOTAVLJATI: Nabrežja Ljubljanice so neizkoriščena, ponekod celo zanemarjena, **ugotavlja** avtor razstave. (Poročila 16.30, 13. 3. 2004)

UPATI: Direktorica Heglerjeva je krivdo za zaplet zato zavrnila in **upa, da** ga bodo rešili še pred koncem razpisa. (TV Dnevnik, 21. 3. 2004)

VIDETI KOT: Španski profesor **vidi Slovenijo kot** deželo, ki bi lahko pritegovala visoko tehnologijo, razvijala finančne storitve, industrijsko oblikovanje, zdravstvo in turizem. (TV Dnevnik, 10. 3. 2004)

VPRAŠATI SE: Zato **se je** Kramberger znova **vprašal, ali** zadeva morda le nima političnega ozadja. (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

VZTRAJATI: Zato v Sindikatu Pergam (...) **vztrajajo pri** zahtevi po dodatnem dvigu najnižjih plač. (TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

ZAGOTAVLJATI: Predsednik Pahor **zagotavlja, da** bosta protokola poslancem predložena kmalu. (TV Dnevnik, 11. 3. 2004)

ZAHTEVATI: Ker Bajuk z odgovorom ni bil zadovoljen, **je zahteval, da** se o tem opravi splošna razprava. (TV Dnevnik, 22. 3. 2004)

ZAPISATI: (...) da ne izključuje te možnosti, **je zapisal** tudi patolog. (TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

ZATRDITI: Podžupan **je zatrdil, da** se lahko občina kratkoročno zadolži v višini pet odstotkov letnega proračuna, česar še niso prekršili. (TV Dnevnik, 17. 3. 2004)

ZAVEDATI SE: V Forumu **se zavedajo, da** na referendumu odločajo tisti, ki se ga udeležijo. (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

ZAVZETI SE: Pahor **se je zavzel za** vzpostavitev ozračja, ki bo diplomacijama omogočilo rešitev teh vprašanj. (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

ZNANO BITI: **Kot je znano,** opozicija poleg zamenjave vodstva mesta zahteva tudi kriminalistično preiskavo. (TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

6.1.1 Sklicevalni avtomatizem kot glavni stavek

Ubesedovanje okoliščine, "v kateri daje poročevalec podatek o tem, da je informacijo sporočil kdo drug", tako, da je podatek o viru informacije v glavnem stavku, sledi pa predmetni odvisnik, je najstarejša in najpogostejša struktura pri širitvi vesti s sklicevalnim avtomatizmom (Kalin Golob, 2003: 95).

Na mestu sklicevalnega avtomatizma se pojavljajo prej našteti glagoli – če so ob osebku, so v 3. osebi ednine ali množine. Kadar se poročevalec sklicuje na lastno poročanje, se pojavlja tudi 1. oseba množine; tovrstno sklicevanje je ubesedeno v avtomatizmih, ki so glavni ali odvisni stavki.

6.1.1.1 Sklicevalni avtomatizem z glagolom v 1. osebi množine

Korošec (1998: 202) ugotavlja, da sta avtomatizma *Poročali smo že* in *Kot smo poročali včeraj* "ena izmed redkih časopisnih avtomatizmov, v katerih se glagol v 1. osebi množine nanaša na splošno množinsko pojmovano uredništvo (*mi, časopis*); pri radijskem poročevalstvu je raba 1. os. mn. povsem običajna".

V analizi sklicevalnih avtomatizmov v televizijskih poročevalskih besedilih smo kljub temu na rabo 1. osebe množine redko naleteli. Ta avtomatizem so nekajkrat uporabili voditelji televizijskih informativnih oddaj (*Včeraj smo poročali, V včerajšnjem prispevku smo opozorili)*, poročevalci pa se v svojih besedilih niso niti enkrat sklicevali na lastno poročilo. Še najbližje temu je raba sklicevalnega avtomatizma kot odvisnega stavka v naslednjem zgledu, kjer vir informacije sicer ni razviden, a novinarka pri navedbi podatkov očitno predvideva, da je občinstvo o zahtevah opozicije obveščeno iz množičnih medijev (pogojno bi torej lahko šlo za sklicevanje na lastno poročilo oziroma prejšnja poročila kolegov o zahtevah opozicije).

Kot je znano, *opozicija poleg zamenjave vodstva mesta zahteva tudi kriminalistično preiskavo.*

(TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

Bolj pogosto se 1. oseba množine (*mi, televizija*) uporablja v primerih, ko se poročevalec sklicuje na povsem nerazvidne ali delno razvidne vire, ki so mu posredovali določeno informacijo, pri tem pa želi poudariti njihovo verodostojnost oziroma zanesljivost njihove informacije (glej Kalin Golob, 2003: 135–136), ali v primerih, ko želi poudariti, da je (verjetno prvi ali edini) dobil informacijo prek aktivnih novinarskih kanalov:

Iz krogov blizu predsednika vlade smo dobili informacijo, da je *najverjetnejši kandidat za novega ministra za gospodarstvo dr. Matej Lahovnik. Na tem mestu* ***naj bi nasledil*** *dr. Teo Petrin, ki odhaja za veleposlanico v Haag.*

(TV Dnevnik, 11. 3. 2004)

Iz kabineta predsednika države smo izvedeli, da *bo premier Anton Rop v enem tednu v Državni zbor poslal predlog, naj položaj odhajajoče gospodarske ministrice Tee Petrin zasede Matej Lahovnik. S kandidati za položaj ministra za evropske zadeve se premier še dogovarja; Vojka Ravbar je* ***po naših informacijah*** *ponudbo, da bi zamenjala Janeza Potočnika, ko bo ta nastopil položaj evropskega komisarja, odklonila.*

(TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

Mariborski preiskovalni sodnik ***naj bi, kot smo še izvedeli neuradno****, o sklepih obdukcije iskal še mnenje neodvisnih kardiologov. Te so* ***po naših podatkih*** *že izbrali.*

(TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

Neuradno smo izvedeli, da naj bi bil *kandidat za ministra za promet dr. Marko Pavliha s Pomorske fakultete ...*

(TV Dnevnik, 7. 4. 2004)

*In **kot smo še izvedeli, naj bi** jutri okoli poldneva zavezniški lovci F 16 tudi prvič – simbolično – **preleteli** naš zračni prostor.*

(TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

***Po naših neuradnih podatkih** je obdukcija pokojnega pilota Draga Svetine, ki so jo opravili mariborski patologi, pokazala na zastoj srca. Izkušeni pilot **bi** torej med usodnim poletom **lahko doživel** srčni infarkt; **da ne izključuje te možnosti, je zapisal tudi patolog**.*

(TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

*Na Društvu slovenskih pisateljev pa **so nam zatrdili, da** je vloženih še nekaj zahtevkov in da upajo na izvensodno poravnavo.*

(TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

*Proizvajalec **pa nam je v telefonskem pogovoru zatrdil, da** se mu oglaševanje sicer ne zdi sporno, vendar bo upošteval odločitev inšpektorja, ko bo znana.*

(TV Dnevnik, 10. 3. 2004)

Naslednji zgled z glagolom v prvi osebi množine, skupaj s prislovom *žal*, deluje rahlo ironično – novinarka je skušala poročilo z novinarske konference Ministrstva za obrambo, na kateri so pristojni predstavili projekt prodaje vojaških nepremičnin, pri tem pa o konkretnih številkah niso želeli govoriti, aktualizirati, s tem pa je vnesla svoj komentar:

***Žal nismo slišali**, koliko so na obrambnem ministrstvu doslej zaslužili s prodajo svojih nepremičnin.*

(TV Dnevnik, 16. 3. 2004)

6.1.1.2 Sklicevalni avtomatizem z glagolom v 3. osebi ednine/množine

Sklicevalni avtomatizmi z glagolom v 3. osebi ednine ali množine (če so ob osebku; kadar vir informacije ni izrecno imenovan, pa v 3. osebi množine ali s prostim morfemom *se*) so tudi v televizijskem poročevalstvu najbolj pogosti.

Poslanci LDS-a Dorijan Maršič, Jelko Kacin in Jaša Zlobec so prepričani, da *je peti oktober najbolj primeren za obeležitev novega praznika ...*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Iz Natovih diplomatskih virov je prišla novica, da naj bi *slovenski zračni prostor po vstopu naše države v Nato začasno varovala italijanska, pa tudi madžarska vojaška letala.*

(TV Dnevnik, 13. 3. 2004)

V vladnih krogih trdijo, da *bodo imena znana že nocoj, jutri naj bi se z njimi seznanili koalicijski partnerji.*

(TV Dnevnik, 7. 4. 2004)

Najnovejše raziskave javnega mnenja kažejo, da *sta kar vsaka osma ženska in vsak štirinajsti moški v Sloveniji žrtev takega nasilja.*

(Poročila 13.00, 8. 3. 2004)

Glede odnosov s Hrvaško ***je Rupel dejal, da*** *je to prijateljska država, s katero pa nimamo rešenega vprašanja morske meje.*

(Poročila 16.30, 8. 3. 2004)

Opozicija še meni, da *se nepravilnosti na vsaki seji mestega sveta kar vrstijo, saj koalicijski stroj izglasuje sklepe, ki pravzaprav niso nobena rešitev.*

(TV Dnevnik, 25. 3. 2004)

Med sklicevalne avtomatizme lahko uvrstimo tudi naslednji zgled, kjer vir informacije ni razviden, poročevalec pa se sklicuje na "*dejstvo*". Novinarka je v tem primeru informacijo o poginulih kravah pridobila pri uradnem viru na Veterinarski upravi, a se ji očitno ni zdelo pomembno, da bi jo pripisala razvidnemu viru. Ker je celotno besedilo nastalo na podlagi domneve, da je bila ena izmed poginulih krav na Gorenjskem okužena z boleznijo norih krav, lahko sklepamo, da se je novinarka s podatkom o številu poginulih krav v zadnjem tednu, ki ga je predstavila kot nevprašljivo *dejstvo* (in ga, mimogrede, ni preverila pri drugih virih!), odpovedala objektivnemu sporočanju.

> ***Dejstvo je,*** *da je na Gorenjskem samo v zadnjem tednu poginilo 30 krav.*
>
> (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

Na tem mestu izkoristimo priložnost še za predstavitev dveh zgledov televizijskega poročanja, ki se s poročevalčevim izborom navedkov in načina ubeseditve, ko so kot protiutež izjavam uradnih virov postavljena *dejstva* ali *govorice*, nagibajo k vrednotenju izjav, novinar pa s tem prikrito komentira oziroma v informativnem žanru kaže svoje mnenje.

> ***V vojski sicer trdijo, da*** *se bo vsak ukrep Nata zgodil zgolj z dovoljenjem naše vlade,* ***a dejstvo je, da*** *bo o poletih prestreznikov in o njihovem delu odločalo predvsem poveljstvo zveze Nato.*
>
> (TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

> ***Medtem ko Zdenka Cerar poudarja, da*** *doslej ni imela pripomb k njegovemu strokovnem delu,* ***so govorice*** *o Železnikovi finančni zadolženosti, pa tudi o kopičenju nerazrešenih afer, kot so Zbiljski gaj, Orion in Trzin, v njegovih omarah* ***vse glasnejše****.*
>
> (TV Dnevnik, 1. 4. 2004)

Ob tem opozorimo še na posebnost, ki jo televizijski poročevalci zelo pogosto uporabljajo in je predvsem posledica natančno odmerjenega časa, ki ga imajo na razpolago za svoje besedilo. Televizijsko poročilo v dnevnoinformativni oddaji je povprečno dolgo minuto in

pol, v tem kratkem času mora novinar podati čim več informacij in mnenj različnih virov, s katerimi naj bi uravnotežil svoje besedilo. V vsakodnevni praksi se zato novinarji trudijo uporabiti čim manj lastnega besedila in nanizati čim več izjav virov informacij – iz besedila tako pogosto izpuščajo podatke, ki služijo za popolno identifikacijo vira informacije ali pa podajo skupinsko identifikacijo vira, saj takoj sledi njegova izjava, na sliki pa so s pomočjo grafičnih sredstev zapisani tudi ime, priimek in funkcija sogovornika.

Predstavnik pravosodnega ministrstva je opozoril, da *so dolgotrajni sodni postopki povezani s spremembami, značilnimi za mlado državo.* + izjava državnega sekretarja na Ministrstvu za pravosodje Karla Erjavca

(TV Dnevnik, 10. 3. 2004)

Pristojni državni sekretar pojasnjuje, da *so ministrstva res dolžna usposabljati uporabnike brezplačno, a le dokler imajo dovolj ljudi, časa in možnosti.* + izjava državnega sekretarja na Ministrstvu za notranje zadeve Gregorja Viranta

(TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

Država, *ki je tretjinska lastnica Geoplina,* ***pričakuje, da*** *se bo to zgodilo do konca leta.* + izjava ministra za okolje Janeza Kopača

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Sindikati menijo, da *premierjeva ponudba ni sporna,* ***pričakujejo pa*** *dvig plač glede na uspešnost posameznih panog, kjer so različne tudi povprečne plače.* + izjava predsednika Svobodnih sindikatov Slovenije Dušana Semoliča

(TV Dnevnik, 13. 3. 2004)

V Novi Sloveniji so prepričani, da *zakon ne prinaša razbremenitve dela.* + izjava predsednika Nove Slovenije Andreja Bajuka

(Poročila 13.00, 23. 3. 2004)

V naslednjem zgledu pa se novinarka sklicuje na skupinska vira informacij, pri tem pa izpušča glagola rekanja v 3. osebi ednine ("vztraja"):

Ostali so vsak pri svojem. ***Vladna stran da*** *ustava ponuja več možnih predlagateljev referenduma (...)* ***Opozicija pa da*** *tako vsaj volivci na referendumu zavrnejo drage in slabe zakone.*

(TV Dnevnik, 7. 4. 2004)

6.1.2 Sklicevalni avtomatizem kot spremni stavek

Eden izmed možnih poročevalskih sklicevalnih vzorcev je, da se besedilo ali deli besedila drugega v poročevalskem besedilu navedejo. Vidik zanesljivosti/nezanesljivosti pri tem stopi v ozadje, v ospredju pa je vidik avtorskosti/neavtorskosti poročevalčevega besedila (Korošec, 1998: 208).

Ko torej poročevalec v svojem besedilu daje podatek o tem, da ni v celoti avtor tega besedila, mora sporočiti, da določeni del besedila ni njegovo avtorstvo, in zaznamovati meje med lastnim in tujim besedilom (Korošec, 1998: 208). Ker grafična ločitev z začetnimi in končnimi narekovaji, ki bi izrazito ponazorili dobesedni navedek, v televizijskem poročevalstvu ni mogoča, nastopa premi govor tu redko, saj je treba pisne znake, ki določajo mejo med avtorskim in neavtorskim besedilom, izgovarjati.

Po besedah Janše referenduma ni mogoče preprečiti, po njegovem pa so v mnenju parlamentarne pravne službe tudi politične ocene in zato to mnenje, ***navajam****, ni vredno papirja, na katerem je napisano.*

(TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

Več o tem dogodku ni znanega, ***iz Uprave za civilno letalstvo so sporočili le, navajam****: Natova letala bodo najavljena vstopila v slovenski zračni prostor. S stališča kontrole zračnega prometa se bo njihov let odvijal po dogovorjenih postopkih.*

(TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

Zanimivo možnost uporabe grafičnih sredstev za ponazoritev dobesednega navedka v televizijskem poročevalskem besedilu prikazuje naslednji zgled. Novinarka je besedilo prebrala kot odvisni govor, pri tem pa se je cel citat kljub temu izpisoval na televizijskem zaslonu. Glede na okoliščine (poročanje o zaključku sojenja razvpitemu domnevnemu trikratnemu morilcu) tak, v televizijskem poročevalstvu sicer izjemno redek pristop kaže predvsem na željo novinarke, da bi bilo njeno poročilo iz sodne obravnave čim bolj natančno, objektivno in verodostojno; a vprašanje je, če ni doseglo prav nasprotnega učinka, saj ga lahko razumemo tudi kot novinarkino negativno vrednotenje izjave:

> *Še pred razglasitvijo je Ivan Perič v čustvenem zaključnem govoru pred sodnim senatom poudaril, da je nedolžen.* ***"To ve moja mami, moj oče, moj brat in bog. Moji najdražji so mrtvi, njihovi morilci pa so na prostosti," je zatrdil Perič*** *in sodni senat pozval k pošteni razsodbi.*
>
> (TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

Kot bojazen pred preubeseditvami, ki bi jih lahko šteli za subjektivne in bi zato zmanjšale verodostojnost poročevalskega besedila, pa lahko razumemo naslednji zgled, v katerem je novinarka uporabila premi govor, ne da bi izgovarjala znake, s katerimi bi ponazorila mejo med avtorskim in neavtorskim delom besedila:

> ***Predlagatelji interpelacije iz opozicijskih vrst trdijo:*** *minister ni izdajal odločb izbrisanim aprila lani, ko da je ustavno sodišče – ne prvič – k temu pozvalo; hitel je z dvema zakonoma, ni upošteval veta državnega sveta, ko pa je uvidel, da zakona nimata podpore, je začel izdajati odločbe.*
>
> (TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

Podobno stilno nenavaden je naslednji zgled, kjer raba premega govora v televizijskem poročevalskem besedilu deluje bolj kot poskus doseganja vtisa razgibanosti in preseganja monotonosti sicer že po naravi dolgočasnega poročanja s celodnevne seje Državnega zbora.

***Predstavniki vlade so bili še najmanj gostobesedni**: Država mora vedeti, koliko pokrajin in katere naj ima, občine ne morejo imeti zadnje besede. **Minister pa:** gre za to, ali hočemo pokrajine ali ne.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Zaradi posebnosti televizijskega medija je v televizijskem poročevalstvu še posebej problematična raba polpremega govora, ki zaradi nezmožnosti grafične označitve meje med avtorskim in neavtorskim besedilom pogosto vodi v zavajanje občinstva – naslednji zgled priča o nepravilni rabi citiranja, ki navaja k prepričanju, da gre v tem delu za mnenje novinarja, torej za komentar, za katerega v poročevalskem žanru sicer ni prostora:

*Ker je Državni zbor v torek zavrnil že tretjega kandidata za novega predsednika računskega sodišča, se po mnenju Antončiča njegov devetletni mandat spreminja v trajnega. **To pa je nelegitimno**, zato je Državnemu zboru poslal odstopno izjavo.*

(Poročila 16.30, 26. 3. 2004)

Pogosta je tudi različica, ko je spremni stavek s podatkom o viru "naveden po dobesednem navedku, zato vse do informacije o viru ne vemo, da je besedilo dobesedni navedek" (Kalin Golob, 2003: 95–96). Pri pisani besedi bralec sam določa, kaj in kako hitro bo prebral, vedno pa ima tudi možnost, da se vrne in še enkrat prebere dele, ki si jih ni zapomnil ali jih ni razumel. Govorjena beseda pa je minljiva; informacije, povedane na začetku, se gledalcu ali poslušalcu ponavadi najbolj vtisnejo v spomin. "V govorjeni besedi se zadnja informacija pogosto malce izgubi. V tem primeru se lahko zdi, kot da ste povedali lastno mnenje, kar pa je dovoljeno le v komentiranem poročilu," uči bodoče televizijske novinarje edini slovenski učbenik (Perovič in Šipek, 1998: 76).

*Gotovo pa se nam ne bo zgodilo nič slabega, **je prepričan minister Dimitrij Rupel**.*

(TV Dnevnik, 10. 3. 2004)

*Razlike med članicami obstajajo že zdaj, tako bo zagotovo tudi v prihodnje, zato mora Slovenija poiskati svojo priložnost, **je menil gostitelj predsednik Drnovšek**.*

(TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

Major Drago Svetina je bil pilot, ki je v letenju užival, ne pa izzival, ***pravijo****.*

(TV Dnevnik, 29. 3. 2004)

Mišković je resda Periču priskrbel orožje, vendar ni vedel, da bo ta z njim moril, ***je poudarila zagovornica****.*

(TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

Določiti bi morali ravnanje v primeru nasprotovanj, ***menijo v islamski verski skupnosti****.*

(TV Dnevnik, 14. 3. 2004)

Poezija je in ostaja priviligiran jezik, ***še dodaja pesnik****.*

(TV Dnevnik, 21. 3. 2004)

Položaj v koaliciji in LDS-u je takšen, da bi bilo najbolje, da vlada Antona Ropa odstopi in da se 13. junija hkrati izvedejo dvojne volitve, ***pravi Janša****.*

(TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

Vsak, ki se odloči leteti, prevzema tveganje, ***pravijo****, še vedno pod vtisom tragične nesreče kolega Svetine.*

(TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

Z otroki trgujejo celo za preprodajo njihovih organov, ***je opozorila nacionalna ambasadorka Unicefa Slovenije****, ki je slišala pričevanje otrok, žrtev v Albaniji.*

(TV Dnevnik, 11. 3. 2004)

Policijski čoln: preplačan, več v popravilu kot v vodi, ***trdi opozicija in še, da je*** *revizijska komisija ugotovila, da je bil razpis za nakup sporen.*

(TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

Naslednji zgled naj bo mimogrede tudi opozorilo na pogoste napake, do katerih prihaja zaradi nepreverjanja informacij ali novinarjevega nepoznavanja področja, o katerem poroča – dr. Lucija Čok seveda ni dekanka, ampak rektorica Univerze na Primorskem (in tudi če bi bila dekanka, zagotovo ne bi bila edina v Sloveniji):

> *Še najmanj spodbuden za ženske je akademski poklic,* ***meni*** *edina dekanka v Sloveniji.*
>
> (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Naslednji zgled služi kot primer napačne rabe. V izvirniku se besedilo glasi: "Naša prizadevanja lahko koristijo tudi drugim skupnostim," meni Stres kot predstavnik katoliške cerkve na pogovorih o osnutku novega Zakona o verskih skupnostih. Ko je novinarka originalno izjavo preubesedila in *naša* spremenila v *njihova*, je napačno uporabila strukturo odvisnega govora.

> *Odnos med katoliško cerkvijo in državo določa Vatikanski sporazum;* ***njihova prizadevanja*** *lahko koristijo tudi drugim skupnostim,* ***meni Stres****.*
>
> (TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Posebej problematičen je ta način sklicevalnosti v televizijskem poročevalstvu, kadar so v delu besedila, ki ni avtorjevo, besede, ki izrazito vrednotijo, in so sprva – do jasne navedbe vira informacije – razumljene kot vrednostna sodba poročevalca:

> *Zakon o registraciji istospolnih skupnosti bi vsaj deloma odpravil diskriminacijo istospolno usmerjenih, a za to v Sloveniji* ***očitno*** *ni politične volje,* ***opozarjajo nevladne organizacije****.*
>
> (TV Dnevnik, 22. 3. 2004)

6.1.3 Sklicevalni avtomatizem kot odvisni stavek

Pri navajanju virov informacij se v sklicevalnih avtomatizmih pogosto pojavljajo strukture glagolov, naštetih na začetku poglavja, s primerjalnim veznikom *kot*, in sicer na dveh mestih (Kalin Golob, 2003: 93, 96–97). Odvisni stavek z navedenim virom informacije je lahko na prvem mestu, na začetku povedi, nato sledi glavni stavek:

> ***Kot so povedali v generalštabu slovenske vojske****, pa pilatusi še naprej ostajajo na tleh.*
>
> (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

> ***Kot so opozorili policisti****, morajo biti ne glede na datum v zimskih razmerah vozila opremljena s predpisano zimsko opremo.*
>
> (Poročila 13.00, 15. 3. 2004)

> ***Kot je povedal direktor Zdravstvenega doma Jožef Kramberger****, je v poročilu veliko napak, med drugim je zapisano, da je bil zdravnik Ratomir Randjelovič, ki je delal v hotelu Črni les, zaposlen v lenarškem zdravstvenem domu,* ***kar ne drži****.*
>
> (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

Zgornji zgled znova kaže na nejasnosti, ki se lahko pojavijo zaradi zgoraj opisanih posebnosti televizijskega poročanja – "*kar ne drži"* je dobesedni navedek vira informacije, ki ga je poročevalec sicer korektno navedel v odvisnem stavku na začetku povedi, a povedano v tej obliki razumemo kot del naštevanja, kaj piše v poročilu.

6.1.4 Sklicevalni avtomatizem kot medstava

Sklicevalni avtomatizem s primerjalnim veznikom *kot* se lahko stoji tudi sredi povedi kot medstava[19] (med vejicama ali pomišljajema), tj. kot nekakšen vrinjeni stavek (Kalin Golob, 2003: 93). Zaradi nezmožnosti grafične ponazoritve je sklicevalni avtomatizem kot medstava v televizijskem poročevalstvu zaznamovan glasovno – z nižjim registrom in hitrejšim tempom ter antikadenco pri zadnjem pomišljaju, s katero damo znak, da sledi nadaljnje besedilo.

> *Države Evropske unije potnih listov z biometričnimi podatki**, kot je včeraj dejal evropski komisar Antonio Vitorino,** najverjetneje ne bodo izdajale še vsaj do konca prihodnjega leta.*
>
> (TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

> *Tudi policija pa, **kot poudarja Anžič**, ne more povsem preprečiti, da bi do napada prišlo.*
>
> (TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

V katerem delu besedila bo poročevalec za sklicevanje na vir informacij uporabil medstavo in zakaj prav tam, je vprašanje, ki kaže na možnost poročevalčeve uporabe medstave kot poskusa poudarjanja določenega dela besedila, ki ga pripisuje viru, in s tem komentiranja. V naslednjem zgledu je tako z medstavo jasno poudarjen in zaznamovan del povedi, ki stoji desno od nje – "*zgolj naučijo leteti*", čeprav bi bilo slovnično povsem pravilno in sklicevalno bolj korektno, če bi medstava s sklicevanjem na vir stala že prej ("*ki se, kot pravijo učitelji, v treh letih letenja zgolj naučijo leteti*" – to so učitelji letenja novinarki tudi dejansko povedali).

> *Mladim pilotom, ki se v treh letih letenja, **kot pravijo učitelji**, zgolj naučijo leteti, so v veliko pomoč tudi natančni priročniki.*
>
> (TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

[19] Po Korošču (1998: 282) je izraz medstava nadpomenka za izraze med pomišljajema v najširšem smislu; medstave so ali izpostave ali pristave, tradicionalni vrinjeni stavek pa je vrsta pristave.

Poročevalci medstavo pogosto uporabljajo tudi za poudarjanje natančne ubeseditve določenih besednih zvez, ki jih je uporabil vir, in se skušajo s tem izogniti morebitnim očitkom o subjektivnosti ali pristranskosti. Opazili smo celo besedni zvezi *kot je* ***sam*** *dejal* in *kot pravi* ***sam***, ki še dodatno poudarjata pripisovanje določenega dela besedila viru informacij, hkrati pa dajeta občutek, da se želi poročevalec čim bolj distancirati od navedka, saj se sam s povedanim ne strinja.

Pravni zastopnik izbrisanih je zadovoljen, ***kot je dejal****, s posledicami glasovanja.*

(Poročila 13.00, 5. 4. 2004)

V sporočilu za javnost je ministrstvo podprlo krepitev mednarodnih sil na Kosovu, ki je, ***kot piše****, nujna za zaustavitev spopadov in zagotovitev varnosti vsem etničnim skupinam.*

(Poročila 13.00, 19. 3. 2004)

Antončič je ob ponovni neizvolitvi svojega naslednika ugotovil, da je njegovo delo nelegitimno, njegov odstop pa pomeni, ***kot pravi sam****, na simbolni ravni tudi pritisk na državni zbor.*

(TV Dnevnik, 26. 3. 2004)

Vtis poudarjanja določenih delov besedila in poskusa vnosa komentarja lahko pusti tudi uporaba "močnejših" glagolov – npr. *trditi* namesto *praviti*.

Njihov položaj se je v zadnjih 13-ih letih zaradi nedopustnega ravnanja države, ***kot trdijo****, močno poslabšal.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

V sodobnem televizijskem poročevalstvu je pogost tudi sklicevalni avtomatizem kot vrinjeni stavek z glagolom rekanja, mišljenja ali zaznavanja, brez veznika *kot.*

Kriminalistična preiskava je potekala korektno, zato, ***pravijo kriminalisti****, ni bilo razlogov za Lužarjevo pridržanje.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

Pri ministru Kebru so, ***ugotavlja Rokavec****, nekateri prekrški celo hujši kot pri Bohincu.*

(TV Dnevnik, 21. 3. 2004)

Podan je dvom v domala vse, kar je zapisano v obtožnici, ***je dejal zagovornik****, tako motiv in čas kaznivega dejanja kot orožje.*

(TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

Dokler bodo policisti nagrajeni le za število izrečenih kazni in ustavljenih voznikov, ne pa tudi za zaželeno vedenje, ***pravi Lobnikar****, ne bo bolje.*

(TV Dnevnik, 16. 3. 2004)

Uresničevanje verske svobode je tisto, kar je najpomembneje, ***pravi*** *pisec zakona Lovro Šturm, potekati mora v sodelovanju med verskimi skupnostmi in državo.*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Vse pogostejši so tudi primeri, ko se poročevalec na vir sklicuje z vrinjenim stavkom z vezniško obliko *tako*, pri tem pa izpusti glagol rekanja, mišljenja ali zaznavanja. Videti je, kot da *tako* nadomešča sklicevalni avtomatizem *kot pravi, kot je prepričan* ..., hkrati pa ta eliptična raba deluje kot poročevalčeva komentirana, rahlo ironična raba, v pomenu *vsaj tako on/ona pravi*.

Sicer imata, ***tako Cerar****, tudi predsednik državnega zbora in državni zbor pravico, da se prej izrečeta o morebitni nejasnosti ali neustavnosti referendumskega vprašanja.*

(TV Dnevnik, 1. 4. 2004)

Že jutri bo koalicija, ***tako Podobnik****, iskala stične točke pri šolski zakonodaji.*

(TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

In prav zato, ***tako župan Rige****, bomo postali člani Evropske unije, ki pa ne prinaša le lepih stvari.*

(TV Dnevnik, 26. 3. 2004)

6.1.5 Sklicevalni avtomatizem kot predložna zveza

Za sklicevanje na vir informacij je pogosta tudi raba predložne zveze *po + svojilni pridevnik + samostalnik,* npr. po mnenju (besedah, napovedih, zagotovilih, pričakovanjih) XY, po Y mnenju (besedah, napovedih, zagotovilih), v nadaljevanju istega besedila pa po njegovem (njenem) mnenju, besedah, napovedih, zagotovilih, pričakovanjih.

Po Pahorjevih besedah *Slovenija vstopa v Evropsko unijo, da bi bolje živeli.*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Po besedah predsednika vlade *bi glasovanje proti ministroma pomenilo hujšo kršitev koalicijske pogodbe. Kljub temu premier skrajnih potez, denimo zamenjave ministrov Ljudske stranke, ne bo potegnil, ker ne želi ustreči opoziciji.*

(TV Dnevnik, 27. 3. 2004)

Ti so ***po besedah majorja Zakrajška*** *sicer dobrih sto kilometrov stran, z njimi pa se ukvarjajo izključno Američani.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

Tovrstni posegi niso brezplačni. V tem trenutku so ***po zagotovilih Žunkoviča*** *še strošek Nata, v prihodnje pa jih bomo plačevali sami.*

(TV Dnevnik, 27. 3. 2004)

*Slovenija je **po mnenju generalnega sekretarja Sveta Evrope** vzpostavila mehanizme za boj proti korupciji, na tem področju je aktivna tudi v evropskem merilu.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

***Po mnenju Miroljuba Labusa** lahko Slovenija Srbiji pomaga predvsem s pridobljenimi izkušnjami ob vključevanju v Evropsko unijo in še boljšim gospodarskim sodelovanjem.*

(Poročila 16.30, 16. 3. 2004)

***Po mnenju okoljskega ministra Janeza Kopača** je energetski program s številnimi dopolnili ustrezen kompromis in dovolj strokoven, po novem pa tudi finančno ovrednoten.*

(TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

***Po mnenju opozicije** je vladna koalicija z referendumom doživela hud poraz; izid je za opozicijo jasen dokaz, kakšna je volja ljudstva.*

(Poročila 13.00, 5. 4. 2004)

*Zaslišani psihiater Vanja Rejc pa je pojasnil, da je pri Periču zasledil poškodbo možganov, kar najdemo pri ljudeh s povečano agresivnostjo. Sicer pa je bil **po njegovem mnenju** Perič v času umorov prišteven.*

(TV Dnevnik, 12. 3. 2004)

*Predsednik SDS-a Janez Janša meni, da je sporna označitev Foruma za društvo, saj se bo **po njegovem mnenju** Forum ukvarjal s politično dejavnostjo.*

(TV Dnevnik, 31. 3. 2004)

*V društvu, ki **po napovedih pobudnika Milana Kučana** ne bo postalo politična stranka, pravijo, da ...*

(TV Dnevnik, 31. 3. 2004)

Po zagotovilih DURS-a *je elektronsko pošiljanje varno in dovolj zmogljivo, tudi jutri malo pred polnočjo.*

(TV Dnevnik, 30. 3. 2004)

Kot kažejo naslednji zgledi, pa se sklicevalni avtomatizem kot predložna zveza (*po + pridevnik + samostalnik)* pogosto uporablja tudi za sklicevanje na neuradne ali uradne vire informacij, ki ne želijo biti imenovani, zato so v novinarskem besedilu nerazvidni. Na jezikovni ravni tu preseneča predvsem dosledna raba povednega naklona pri ubesedovanju dogodkov/dejstev.

Včerajšnja nenadna odločitev je ***po nekaterih informacijah*** *presenetila vrh Liberalne demokracije.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Prenova osnovne šole v prvem triletju je ***po mnenju večine*** *dobra, zelo veliko pripomb pa je na zadnje triletje.*

(TV Dnevnik, 22. 4. 2004)

Po mnenju poznavalcev *Istrabenz potrebuje zgodbo o uspehu. (...) Nakup tretjine Droge ga je stal 9 milijard, saj je za delnico* ***po neuradnih virih*** *plačal 102 tisoč, kar je toliko, kot je Kolinska plačala angleškemu delničarju.*

(TV Dnevnik, 25. 3. 2004)

V poročanju Televizije Slovenija smo zaradi izogibanja nepotrebnim ponovitvam opazili tudi izpuščanje samostalnika in rabo zveze *po njegovem, po njenem, po njihovem* (mnenju, prepričanju ...):

Po njegovem *bodo volivci tehnični zakon zavrnili, dopolnilne odločbe bodo nelegitimne, in potem Janša pričakuje, da se bo vladajoča koalicija z opozicijo le dogovorila o edini možni ustavni rešitvi – ustavnem zakonu.*

(TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

Glede na dosedanjo razpravo ***v sodniških vrstah menijo****, da se poslanci ne bodo odpovedali svojemu vplivu na imenovanje sodnikov, zato* ***je po njihovem*** *le malo možnosti, da bi Državni zbor s potrebnimi 60-imi glasovi podprl ustavne spremembe na področju sodstva.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

6.2 SKLICEVALNI AVTOMATIZMI GLEDE NA NEZANESLJIVOST O DOGODKU

Poročevalstvo kot vrsta javnega sporočanja uporablja sredstva, povezana z gotovostno določitvijo povedi – Korošec (1998: 202) jih obravnava kot sklicevalne avtomatizme glede na nezanesljivost oziroma negotovost o ubesedenem dogodku ali stanju. "Če poročevalec ni bil na kraju dogodka oziroma ni preveril stanja in se torej pri poročanju o tem sklicuje na tuje poročanje, se v skladu z javno odgovornostjo pri poročanju o določenih pomembnih dogodkih ali stanjih nezanesljivost o dogodku ali stanju izraža posebej." (Korošec, 1998: 202–203)

Nezanesljivost pri sklicevanju se izkazuje kot domneva, neuradnost, nedokazanost o dogodku ali stanju. Na jezikovni ravni se to izraža morfemsko (naj bi + deležnik na -l) ali besedno (menda, baje) (Korošec, 1998: 203; Kalin Golob, 2003: 120–131). Ob tem Korošec (2004) pri izražanju nedokazanosti poudarja, da "se morfemska sklicevalnost *naj bi + deležnik -l* nanaša na trditev *uradnega* akta, torej je neke vrste poročevalska interpretacija tega akta; beseda *menda* pa izraža le **poročevalčev** dvom o tem, kar obtožnica trdi".

6.2.1 Morfemsko izražanje nezanesljivosti

Morfemsko se nezanesljivost o dogodku ali stanju v sodobnem poročevalstvu izraža z dvodelnim členkom *naj bi* in deležnikom na -l (Korošec, 1998: 203–205). Raba te členkovne zveze se je, kot piše Kalin Golobova (2003: 120), "razvila zaradi potrebe po poročanju o vsebinah, ki jih poročevalec ne more ubesediti ne v povednem (izraža realno

dejanje), ne v velelnem, ne v pogojnem naklonu". Morfemski ne-povednik[20] *naj bi + del. -l* se uporablja za ubesedovanje domneve, neuradnosti (nepotrjenosti) dogodka in nedokazanosti dogodka ali stanja (Korošec, 1998: 203; Kalin Golob, 2003: 120).

6.2.1.1 Morfemsko izražanje domneve

S členkovno zvezo *naj bi + deležnik na -l* se lahko s sklicevanjem na mnenje koga drugega ubeseduje domneva oziroma dvom o zanesljivosti sporočenega.

> *S pritožbo na Evropsko sodišče za človekove pravice zoper državo nameravajo najemniki v denacionaliziranih stanovanjih uveljavljati kršitev konvencijskih pravic,* ***ki naj bi jih*** *pritožnikom kratila država.*
>
> (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

> *Najslabše* ***naj bi se*** *godilo tistim na Zupančičevi 8, katerih stanovanja je odkupilo podjetje ABA Consulting in Inženiring.*
>
> (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

> ***Do malomarnosti z datumi naj bi prišlo, ker*** *na sodišču še vedno ročno vpisujejo dneve obravnav, namesto da bi to zanje počel računalnik.*
>
> (TV Dnevnik, 22. 3. 2004)

> *Po drugi strani* ***naj bi bil*** *Miškovičev zagovor dokaj verodostojen; priznal je vse, razen da je vedel, kaj namerava Perič s pištolo.*
>
> (TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

> *Tudi tam krivdo za napako zavračajo,* ***saj naj bi*** *obvestilo od Zavoda za zdravstveno zavarovanje prišlo prepozno.*
>
> (TV Dnevnik, 21. 3. 2004)

---

[20] *Naj bi + deležnik -l* je po Korošču (1998: 204; 2004) hibrid, ki ni ne pogojnik (zaradi *bi*) ne velelnik (zaradi *naj bi*) in je kot tak neobčutljiv za lego v povedi in ne izraža časovnosti sam po sebi, ampak jo dobi iz sobesedila ali sopoložaja.

Podobne očitke na račun energetske strategije vlade ima tudi parlamentarna opozicija. Program ***naj bi bil*** *v nasprotju s Kjotskim protokolom o zmanjšanju škodljivih izpustov v zrak.*

(TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

Raba te členkovne zveze je v nekaterih primerih pretirana oziroma nepotrebna, poročevalci jo uporabljajo vse večkrat, pri tem pa ne razlikujejo med resnično potrebo po ubeseditvi domneve (ko na primer dejstev niso mogli potrditi pri več virih informacij) in med uporabo morfema *naj bi + del. -l*, kjer se zdi, da poročevalec, ki navede vir informacij, ne dvomi v zanesljivost sporočenega, ampak v zanesljivost in verodostojnost sporočevalca informacije. Pri naslednjem zgledu gre prav za to – čeprav je novinarka pri "pristojnih službah" izvedela, kje so odkrili pokvarjen bankomat, in vir v besedilu tudi navedla (uporaba morfema bi bila upravičena v primeru *tak avtomat naj bi bil za zdaj le v Mariboru ...*).

Do zdaj ***naj bi*** *pristojne službe tak bankomat odkrile v Mariboru, iskanje pa nadaljujejo.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

Izražanje domneve s členkovno zvezo *naj bi + del. -l* je včasih podkrepljeno še s sklicevanjem na neuradne ali neimenovane vire, s katerim želi poročevalec dodatno poudariti, da gre za domnevo, kot v naslednjem zgledu:

Štiriletna poginula krava, za katero sumijo, da je zbolela za BSE-jem, ***naj bi bila po nekaterih podatkih*** *s kmetije v okolici Bohinja. Tu* ***naj bi namreč*** *prejšnji teden med telitvijo poginili kravi, stari okoli 5 let.*

(TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

Zanimiv je tudi primer kombiniranja različnih načinov sklicevalnosti v dveh zaporednih stavkih – novinarka je najprej dvakrat uporabila (skupinski) sklicevalni avtomatizem v glavnem stavku (*V LDS-u so prepričani, da; So pa zadovoljni, ker*), nato sledi sklicevalni

avtomatizem kot predložna zveza (*po njihovem*), za njim pa še morfemsko izražanje nezanesljivosti/domneve (*kar naj bi kazalo*):

> ***V LDS-u so prepričani, da*** *so lahko z izidom referenduma zadovoljni le tisti, ki želijo slabo Sloveniji in njenemu ugledu v tujini.* ***So pa zadovoljni, ker*** *je bila udeležba* ***po njihovem*** *nizka,* ***kar naj bi kazalo*** *na to, da Slovenija ni ksenofobna država.*
>
> (TV Dnevnik, 5. 4. 2004)

6.2.1.2 Morfemsko izražanje neuradnosti (nepotrjenosti)

Morfemsko izražanje neuradnosti oziroma nepotrjenosti dogodka (še ni uradno potrjeno, čeprav je dogodek bil, ali je predviden, da bo) se uporablja pri poročanju o diplomatskih in političnih zadevah (Korošec, 1998: 203). Poročevalec se sklicuje (pogosto pa tudi ne) na poročanje nekoga drugega, ki je "dogodek ubesedil kot možen, a ne uradno potrjen" (Kalin Golob, 2003: 124).

> *Imena novih kandidatov* ***naj bi bila znana*** *še ta teden,* ***premier Rop namreč želi, da*** *bi Državni zbor o njih odločal hkrati z imenovanjem Lahovnika in Cvikla.*
>
> (TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

> *V nekaj dneh, po natančnem tehničnem pregledu,* ***naj bi*** *v operativo znova vključili pilatuse iz zadnje nabave.*
>
> (TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

Pogosta je tudi uporaba enake oblike, ki pa ni morfemsko izražanje negotovosti, za izražanje namena/namere ali omiljene velelnosti, kot v naslednjem zgledu (gre za predstavitev predloga Zakona o verskih skupnostih – *naj bi* + *del. -l* tu nadomešča *Predlog predvideva, da bo, če bo zakon sprejet, ...*):

*Med drugim **naj bi** država **financirala** socialno zavarovanje enemu duhovniku na 750 evrnikov. V zaporih ali domovih pa **naj bi plačali** duhovnika le ob zadostnem številu vernikov. Da bi se neka skupnost sploh lahko registrirala, **naj bi imela** 100 pripadnikov.*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

*Spremembe, ki jih predlagajo na ministrstvu, **naj bi** nekatere od teh težav **odpravile**. Tako **naj bi imeli** v naslednjem šolskem letu vsi učenci atlase za geografijo in zgodovino zagotovljene v šoli.*

(TV Dnevnik, 22. 3. 2004)

Morfem *naj bi + del. na -l* je v televizijskih poročevalskih besedilih včasih kombiniran še z drugimi členki, ki izražajo predvidevanje ali dvom, kar pripelje do nepotrebnega dvojnega izražanja domnevnosti/nepotrjenosti/neuradnosti.

*To začasno ureditev, ki je posledica pomanjkanja ustreznih letal v Sloveniji, **naj bi Nato predvidoma potrdil** prihodnji teden.*

(TV Dnevnik, 13. 3. 2004)

Če sledimo Koroščevemu preizkusu izražanja domneve (Korošec, 1998: 204) in *naj bi* nadomestimo z *menda*, bi stavek izgledal takole: To začasno ureditev (...) bo Nato menda predvidoma potrdil prihodnji teden. *Predvidoma* želi tu po našem mnenju izražati uradno nepotrjenost datuma (točen datum sestanka, na katerem bodo o tem razpravljali, še ni določen) in ne domnevo oziroma uradno nepotrjenost podatka o tem, da bodo na sestanku ureditev potrdili (na to opozarja že uporaba členkovne zveze naj bi + del. -l). Ob takih predvidevanjih bi torej moral domnevnostni členek *predvidoma* stati pred zvezo prihodnji teden.

Naslednji zgled pa je kombinacija uporabe sklicevalnega avtomatizma kot predložne zveze (*po napovedih*) in morfemskega izražanja nezanesljivosti (*naj bi kupili*), nepotrjenost oziroma nezanesljivost pa je v istem stavku prikazana še enkrat, in sicer z izražanjem negotovosti in uradne nepotrjenosti informacije v odvisniku:

Po napovedih naj bi *Madžari sicer še letos* ***kupili*** *več novih gripnov,* ***vendar informacije za zdaj še niso potrdili****.*

(TV Dnevnik, 13. 3. 2004)

V nadaljevanju besedila sledi uporaba morfemskega izražanja uradne nepotrjenosti (*naj bi jo sprejeli*), zanimiva pa je uporaba sklicevalnega avtomatizma kot predložne zveze (*po informacijah od tam*) skupaj s povednim naklonom, ki ji sledi morfemsko izražanje uradne nepotrjenosti (*naj bi veljala*), čeprav je novinarka obe informaciji – torej to, da bo odločitev zgolj začasna, in to, da bo veljala le nekaj mesecev, kar je le podrobnejša razlaga prve informacije – dobila pri istem viru v Bruslju; uporaba povednega naklona, ki mu sledi morfem *naj bi + del. -l*, zato pravzaprav zavaja gledalce.

Tudi odločitev, ki ***naj bi jo*** *prihodnji teden* ***sprejeli*** *v Bruslju, bo* ***po informacijah od tam*** *zgolj začasna in* ***naj bi veljala*** *le nekaj mesecev.*

(TV Dnevnik, 13. 3. 2004)

6.2.1.3 Morfemsko izražanje nedokazanosti

Členkovna zveza *naj bi + del. -l* se pogosto uporablja pri poročanju o dokazovanih, a še nedokazanih kaznivih dejanjih oziroma uradno (pravno) še nedokazanih dejstvih. Poročevalec namreč ne sme poročati o storilcih kriminalnih dejanj v povednem naklonu toliko časa, dokler storilcem krivda ni pravno dokazana (Korošec, 1998: 40). Kljub temu, da televizijski poročevalci pogosto poročajo o dogajanju v sodnih dvoranah, smo v času raziskave zasledili le dva primera, ki jih lahko uvrstimo v sklicevalnost te vrste.

Osumljenci ***naj bi vlamljali*** *v hiše,* ***kjer naj bi si*** *poleg gotovine, bančnih kartic in dragocenosti* ***prisvojili*** *avtomobilske ključe ter kradli avtomobile iz garaž oziroma izpred hiš.*

(TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

Drago Kos je na ljubljansko okrožno sodišče vložil odškodninsko tožbo zoper Janeza Janšo zaradi obrekovanja, kratenja osebnostne pravice ter napada na čast in dobro ime. ***Vse to naj bi Janša zagrešil*** *z izjavo na februarski seji Državnega zbora,* ***češ da je bil*** *Kos že drugič obsojen zaradi nezakonitega prisluškovanja novinarju TV Slovenija Tomažu Rancu.*

(TV Dnevnik, 17. 3. 2004)

Korošec (1998, 2004) pri tem opozarja na pogosto napačno ubesedovanje podatkov, ki so v besedilu obtožnice, v pogojnem naklonu. Ker je obtožnica uradni pravni dokument, ki o obtožencu nekaj **trdi** *(je storil)* in ne **domneva** *(menda, baje, domnevno je storil)*, poročevalec pa poroča o dejstvih, ki so navedena v obtožnici, se "na jezikovni ravni to izraža v povednem naklonu (indikativu), poročevalsko pa se najbolj nedvoumno uresniči s frazemom: *obtožnica XY-u očita, ga bremeni ipd., da je storil to in to*". Zato poročevalcem svetuje, naj se v primerih poročanja iz sodne obravnave naslonijo na obtožnico in jo citirajo (*obtožnica očita, da je XY storil ...)*, v razvoju besedila pa se ni treba vračati k indikativni obliki v obtožnici, ampak lahko nedokazanost kaznivega dejanja izrazijo morfemsko z *naj bi*. S tem povedo, da "je bilo kaznivo dejanje, da ga je storil XY, da pa mu to še ni dokazano s posebnim postopkom" (Korošec, 2004).

6.2.2 Besedno izražanje nezanesljivosti

Besedno izražanje nezanesljivosti pri poročevalskem sklicevanju je nasproti morfemskemu jasnejše, saj besedni pomen sklicevalnega členka domneve *menda* v poročevalskih stopnjah ne krepi izražanja nezanesljivosti, ampak v večji meri kot morfemsko poudarja sklicevalnost, ozir na izjavo drugega (Korošec, 1998: 205).

Kot še pravi, je prejela le manjši znesek, večjega nikoli, Orionu pa ***je menda*** *vseeno več mesecev* ***odplačevala*** *celotno kupnino.*

(TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

Predstavniki Oriona se menda niso mogli pripraviti *na narok, ker so minuli ponedeljek podjetje preiskali policisti in zasegli večji del njihove dokumentacije.*

(TV Dnevnik, 15. 3. 2004)

Tega, koliko bomo za to plačali zavezništvu, ***menda ne ve nihče****.*

(TV Dnevnik, 25. 3. 2004)

Sicer pa ***so Slovenci menda dobri vozniki****.*

(TV Dnevnik, 5. 4. 2004)

Orionova prošnja je bila sprva nepopolna, popravljena pa ***je menda ustrezala*** *predpisom.*

(TV Dnevnik, 23. 3. 2004)

In če bi se notarska zbornica takoj odzvala, ***bi bil*** *disciplinski postopek v letu dni po podpisovanju pogodb* ***menda še lahko sprožen****.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Po neuradnih podatkih gre za *notarja Borisa Lepšo, na več listinah pa je* ***menda*** *podpisana tudi notarka Nevenka Tory.*

(TV Dnevnik, 1. 4. 2004)

Nezanesljiv podatek stoji za sklicevalnim členkom, tako da je "večinoma izpričana nezanesljivost glede dogodka/stanja sploh, v nekaterih primerih pa stoji členek pred imenovanjem vira, tako da je kot nezanesljiv predstavljen vir, seveda s tem posledično tudi informacija" (Kalin Golob, 2003: 119). Na tak primer v naši analizi nismo naleteli, smo pa našli zgled, v katerem stoji sklicevalni členek *menda* na mestu, kjer se zdi, da je v luč nezanesljivosti postavljen le podatek o "tretjinskem deležu". A kot kaže nadaljevanje besedila, je novinarka sklicevalni členek v besedilu postavila na napačno mesto, saj je želela kot nezanesljivega predstaviti podatek o tem, da *bi lahko iztržila več*.

KAD in SOD, ***ki bi pred časom menda za tretjinski delež SCT-ja lahko iztržila več****, je še ne komentirata, bo pa pravzaprav ironija, če se pokaže, da je Zidar sklada v kot potisnil s pomočjo takorekoč državne banke.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Členek verjetnosti *morda* pa je v primerih besednega izražanja nezanesljivosti redek, saj gre za izrazito poročevalčev izraz ocene o verjetnosti dogodka ali stanja, ali pa je verjetnost prevzel in tega naslovniku ne pove (Korošec, 1998: 205). V našem naslednjem zgledu se poved s členkom *morda* pojavi takoj za sklicevalnim členkom *menda*, zato jo lahko razumemo kot poročevalčev komentar k povedanemu.

V Kranju, pravi (Jožef Jerovšek, op. p.)*, so opravili nadzor nad uporabo posebnih metod.* ***Pavla Ruparja menda ni med prisluškovanimi. Morda bi bila današnja zgodba drugačna, če bi bil****.*

(TV Dnevnik, 10. 3. 2004)

6.3 NAVEZOVALNA SKLICEVALNOST

Z navezovalno sklicevalnostjo poročevalec določene dele besedila zaznamuje kot neavtorske tako, da jih – skladenjsko sicer vključene v svoje besedilo – loči od tega besedila s členkom *da*, ki v sebi strnjuje glagol rekanja in svojo prvotno vezniško vlogo. Ta tehnika poročevalcu omogoča, da s svoje besedilo vključuje dele tujega besedila, kot da bi bili dobesedni navedki premega govora, čeprav to niso, ker je v njih opravil določene prirejevalne posege (pretvorbe), vendar jih ne nakazuje kot posege odvisnega govora. (Korošec, 1998: 206–207)

Šturm predlaga, da bi bili učenci, ki obiskujejo verski pouk, oproščeni enega od obveznih izbirnih predmetov. V zvezi z verskimi objekti ***pa da*** *jih imajo skupnosti pravico graditi.*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Nacionalna stranka pa da bi, *če sledimo enakopravnost, lahko zapisali tudi večjo zastopanost mladih ali starejših in še katerih skupin.*

(Poročila 16.30, 6. 4. 2004)

V televizijskem poročevalstvu so pogosti tudi primeri sklicevalnosti s členkovnimi zvezami s povedniki *ker da je* in *češ da je*, ki jih lahko obravnavamo kot besedno izražanje nezanesljivosti (domneve, neuradnosti, nedokazanosti) ali kot obliko navezovalne sklicevalnosti, "kadar je vidik nezanesljivosti zožen na tisti del besedila, ki ga poročevalec pripisuje drugemu" (Korošec, 1998: 206).

Smo pa danes slišali veliko očitkov na račun policije, ***češ da je*** *šlo za zamujeno dejanje.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

*Pred kamero niso želeli****, češ da se*** *ne bodo vpletali v slovenske zdrahe.*

(TV Dnevnik, 20. 3. 2004)

Lekič ni želel dajati izjav, ***češ da*** *z izjavami Sodržnika o vložitvi kazenskih ovadb ni seznanjen.*

(TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

Premier Rop je Janšev predlog zavrnil, ***češ da*** *predčasne volitve časovno niso več mogoče in da vlada ne bo odstopila.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Združena lista ni želela komentirati neizvolitve Engelmana, tudi kandidat ne, ***ker da se*** *ga politika ne tiče.*

(TV Dnevnik, 24. 3. 2004)

Predvsem v manjših verskih skupnostih so kritični do predloga, ***češ da je*** *bolj pisan na kožo večjim.*

(TV Dnevnik, 8. 3. 2004)

Sicer pa je sodišče kaznovalo tudi Peričevega zagovornika Petra Čeferina (...), ***ker da je*** *namerno zavlačeval postopek in žalil priče.*

(TV Dnevnik, 19. 3. 2004)

V naslednjem zgledu pa je opazna nekakšna kombinacija treh tipov sklicevanja – navezovalna sklicevalnostjo (*ker da*) s prej navedenim virom informacije (*opozicija*), besedilo, ki sledi, pa je viru pripisano tako s povednikom *ker da* kot s sklicevalnim avtomatizmom kot predložno zvezo (*po njihovem*), oboje pa je seveda odveč:

Največ vsebinske razprave je bilo o predlogu, da bi k ustanavljanju pokrajin občine dajale le mnenje in ne soglasja, ***kot zahteva opozicija****,* ***ker da*** *mnenja* ***po njihovem*** *ne bo upošteval nihče.*

(TV Dnevnik, 6. 4. 2004)

Popis in razčlenitev uporabljenih sklicevalnih avtomatizmov v obravnavanih televizijskih novinarskih besedilih končujemo z edinim primerom – v televizijskem poročevalstvu sicer izjemno redkega – **poročanega intervjuja**, ki je po Korošču (1998: 213–216) "poročilo o intervjujskem dvogovoru oziroma informacija o pogovoru, in zato poročevalska vrsta informativne zvrsti":

Branko Lužar, ***s katerim smo se popoldne pogovarjali po telefonu****,* ***je,*** *drugače kot njegov odvetnik,* ***potrdil naše informacije****, da je preiskava na njegovem domu trajala nekoliko dlje, da pa med doma zaseženo dokumentacijo ni bilo,* ***kot je sam dejal****, kakšnih zelo pomembnih dokumentov.* ***Na naše vprašanje,*** *ali nam je pripravljen pokazati zapisnika o obeh preiskavah, pa* ***je Lužar odgovoril****, da zaenkrat tega ne želi.*

(TV Dnevnik, 9. 3. 2004)

6.4 POVZETEK

V jezikovnostilistični analizi smo popisali sklicevalne avtomatizme, ki jih pri svojem poročanju uporabljajo novinarji in novinarke Televizije Slovenija, in s tem prvič v slovenskem prostoru razčlenili jezikovna sredstva sklicevalnosti v dnevnem televizijskem poročevalstvu.[21] Ugotovili smo, da pri ubesedovanju podatkov o viru informacije poročevalci daleč najpogosteje uporabljajo sklicevalne avtomatizme kot glavne stavke, z glagolom v 3. osebi ednine ali množine. Pri tem smo našteli kar 36 različnih glagolov rekanja, mišljenja in zaznavanja, ki so del sklicevalnega avtomatizma, torej "jezikovnega sredstva, ki je nastajalo pod vplivom najpomembnejšega objektivnega stilotvornega dejavnika – enake, podobne, ponavljajoče se okoliščine, ki jo poročevalno besedilo vsak dan znova in znova ubeseduje" (Kalin Golob, 2003: 89).

Ugotovimo lahko, da se vsi na začetku poglavja navedeni glagoli v televizijskih poročevalskih besedilih ne uporabljajo enako pogosto. Zdi se, da je vzrok za njihovo veliko število predvsem želja novinarjev, da bi se v tako kratkem času, kot ga imajo v televizijskem mediju na razpolago za svoje besedilo, izognili monotonemu ponavljanju – v enem besedilu se zato le redko ponovi isti glagol, k temu navsezadnje novinarje sili tudi stilni pritisk izogibanja ponavljanju – in dosegli večjo razgibanost besedila.

Prav zapovedana kratkost in jedrnatost televizijskih poročevalskih besedil je razlog za še eno posebnost televizijskega diskurza: izogibanje popolni identifikaciji vira informacije v besedilu, saj novinarji vir pogosto predstavijo le skupinsko, nekaj sekund, ki so jih s tem prihranili, pa porabijo za predstavitev drugih podatkov. Vir je nato v izjavi, ki sledi, prikazan na televizijskem zaslonu, s pomočjo grafike pa so izpisani tudi vsi podatki, potrebni za njegovo popolno identifikacijo (ime, priimek, funkcija).

---

[21] Pri tem ni odveč opozorilo, da smo se lotili le raziskave o poročanju Televizije Slovenija. Zanimiv izziv za prihodnost vidimo v primerjavi uporabe jezikovnih sredstev sklicevalnosti na drugih slovenskih televizijah, predvsem na komercialni POP TV, kjer je v zadnjem času npr. opazno narasla raba besede domneven, domnevno kot prislova (so domnevno odpotovali). Rabo te besede v poročanju Televizije Slovenija nismo zasledili, zato se tudi nismo lotili njene analize – po Korošču (2004) gre namreč za napačno (uvoženo) obliko, ki je primerna samo v prilastkovni rabi (domnevni morilec). Prav tako je pri novinarjih na POP TV zelo pogosta raba različnih jezikovnih sredstev sklicevalnosti za poudarjanje le določenih delov besedila, ki pripadajo viru informacije, in s tem poskusa prikritega komentiranja.

Posebne značilnosti televizijskega medija in s tem televizijskega poročevalstva v primerjavi z drugimi, predvsem tiskanimi mediji so največji razlog za monotonost pri poročevalčevi izbiri med različnimi jezikovnimi sredstvi sklicevalnosti, s katerimi lahko ubesedi navedke virov informacij. Med analiziranimi enotami je zelo malo primerov premega ali polpremega govora, saj grafična ločitev z začetnimi in končnimi narekovaji, ki bi ponazorili dobesedni navedek, v televizijskem poročevalstvu ni mogoča, izgovarjanje pisnim znakom pa je zamudno in moteče. Nezmnožnost označitve meje med avtorskim in neavtorskim delom besedila lahko vodi v poročevalčevo zavajanje občinstva, saj pogosto ni jasno, ali gre za mnenje vira ali za prikriti komentar avtorja.

Podobna težava spremlja televizijskega novinarja pri uporabi spremnega stavka s podatkom o viru po dobesednem navedku – vse do podatka o viru informacije namreč novinar gledalcu sporoča, da gre za njegovo mnenje; ko vir informacije končno navede, pa je gledalec pogosto že pozabil, kaj je bilo prej navedeno. Prav zaradi teh težav in zahteve po jasnem in razvidnem navajanju virov informacij ter njihovih mnenj televizijski poročevalci vir informacije največkrat navedejo takoj na začetku povedi – bodisi kot glavni stavek, odvisni stavek ali kot predložno zvezo, pri tem pa uporabljajo najrazličnejše glagole rekanja, mišljenja in zaznavanja. Kljub nezmožnosti označitve vejice ali pomišljaja pa se v televizijskem poročevalstvu precej pogosto pojavlja tudi sklicevalni avtomatizem kot medstava, zaznamovana z nižjim registrom in hitrejšim tempom ter antikadenco pri zadnjem pomišljaju, s katero damo znak, da sledi nadaljnje, pri tem pa je večkrat močno opazen vtis poudarjanja določenih subjektivno izbranih delov besedila, ki pripadajo viru informacije, in s tem poskus poročevalčevega prikritega komentiranja.

Pri sklicevalnih avtomatizmih glede na zanesljivost oziroma negotovost o ubesedenem dogodku ali stanju pa daleč prevladuje morfemsko izražanje nezanesljivosti, ki ga Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija[22] sicer navajajo kot besedo, ki naj bi se v programih RTV Slovenija ne uporabljala. Kot smo ugotovili, je uporaba morfema *naj bi* + *del. -l* v televizijskih poročevalskih besedilih marsikdaj povsem nepotrebna in pretirana, pripišemo pa jo lahko neznanju o njeni pravilni uporabi in

[22] Deli Poklicnih meril in načel novinarske etike v programih RTV Slovenija, ki obravnavajo jezikovna pravila, so navedeni na začetku 6. poglavja.

pretirani skrbi novinarjev za čim bolj objektivno prenašanje navedkov, ki z nepremišljeno rabo stilema *naj bi + del. -l* dosežejo ravno nasprotno.

Namesto izražanja neuradnosti (ne uradne potrjenosti) dogodka, nedokazanosti kaznivih dejanj ali domneve, pri čemer bi se poročevalec moral sklicevati na mnenje koga drugega in z izbiro jezikovnih sredstev le izražati dvom o zanesljivosti sporočenega, je postala raba morfema *naj bi + del. -l* prepogosto le pretveza, pod katero poročevalci objavljajo marsikaj, ne da bi se pri tem sklicevali na kogarkoli, niti na neuraden, a zanesljiv in verodostojen vir informacij, ki ne želi biti imenovan. Naslovnik iz takega poročanja ne more izluščiti ničesar koristnega, predvsem pa ne more razbrati, od katerega vira je novinar informacijo dobil, ali vsaj dobiti novinarjevega zagotovila, da je vir s svojimi informacijami zanesljiv, čeprav v besedilu ni razviden.

V vsakdanji praksi novinarji velikokrat po liniji najmanjšega odpora posežejo po jezikovnih sredstvih, ki izražajo domnevo, neuradnost ali nedokazanost, in se tako zavarujejo pred morebitnimi tožbami zaradi žaljivih ali krivih obdolžitev, namesto da bi vsaj poskušali dobiti potrditev pri drugih virih informacij. Pogost izgovor "saj nisem trdil, da je tako, ampak sem zapisal *naj bi*" ni in ne more biti opravičilo za neprofesionalno opravljeno novinarsko delo; pri tem pa je po nepotrebnem zaradi neznanja pod vprašaj postavljena tudi povsem upravičena izbira morfemskega izražanja nezanesljivosti.

7. SKLEP

V magistrskem delu smo s pomočjo analize besedil, etnografskih študij in jezikovne stilistike razčlenili in raziskali televizijska novinarska besedila, s poudarkom na razvidnosti virov informacij. V raziskavi smo z veliko verjetnostjo potrdili, da uradnost vira informacij in pripisana pomembnost vira informacij statistično značilno vplivata na razvidnost virov informacij v televizijskih poročevalskih besedilih, kar pa ni statistično značilno pogojeno s kanali zbiranja informacij, čeprav je bil denimo odstotek povsem nerazvidnih virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih velik, kadar je novinar informacije zbiral prek rutinskih kanalov.

V drugem delu smo se lotili jezikovnostilistične analize tistih besedil, kjer je bil vir informacije bolj ali manj razviden, ali pa se je novinar na nerazvidni vir vsaj skliceval. Ugotovili smo precejšnjo raznolikost rabe jezikovnih sredstev sklicevalnosti, čeprav je še vedno najpogostejša – tudi zaradi specifičnih tehničnih omejitev televizijskega medija v primerjavi s tiskom – raba sklicevalnih avtomatizmov kot glavnih stavkov, z glagolom v 3. osebi ednine ali množine. Problematični pa sta predvsem neselektivna raba morfemskega izražanja nezanesljivosti, ki jo Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija novinarjem in urednikom sicer (povsem nepremišljeno in neupravičeno) v vsakem primeru odsvetujejo, in močno opazna raba različnih jezikovnih sredstev sklicevalnosti, ki dajejo vtis poudarjanja le določenih, subjektivno izbranih delov besedila, ki pripadajo viru informacije, in s tem poskusa poročevalčevega prikritega komentiranja

Nerazvidnost virov informacij, predvsem služb in predstavnikov za odnose z javnostmi, v televizijskih novinarskih besedilih, ogromno zanašanje novinarjev na uradne vire informacij in vse večja rutinskost novinarskega dela so pričakovana posledica t. i. informacijske družbe, v kateri se informacija pretakajo zelo hitro, preverjanje podatkov in virov informacij pa postaja vse bolj težavno zaradi njihovega ogromnega obsega. “Zmanjševanje časovno-prostorske razdalje z razvojem novih (tehničnih) načinov prenosa informacije ni le povečalo človekovega časovnega in prostorskega obzorja, ampak je hkrati tudi razširilo okolje, ki ga mora posameznik "nadzorovati" ("biti informiran" o njem), da bi

lahko upravljal in usmerjal svoje delovanje, svoje lastno življenje," pravi Splichal (1984: 116).

Zato ne čudi, da v sodobnem medijskem tržnem sistemu obstaja velika tekmovalnost, vsak želi prvi objaviti določeno informacijo; odločitve glede objave novic so zelo hitre, a vse to s seboj prinaša veliko tveganje za prihodnost kakovosti in poslanstva novinarstva. V današnjem svetu, ki se je vse preveč osredotočil le na največji možni dobiček v najkrajšem možnem času, je neodvisno in visoko kakovostno novinarstvo v veliki nevarnosti – pritiski po hitrih dobičkih brez razmišljanja o kakovosti ga spreminjajo v ekonomski produkt, kjer informacija ne bo več predvsem temeljna pravica, ki je last vsakega posameznika.

Del rezultatov raziskave, ki smo jo opravili in ki kaže na novinarsko zanašanje na uradne, večinoma oblastne vire informacij, je razumljiv, saj je dolžnost državne uprave, da svoje odločitve in dejavnosti predstavlja javnosti. Zagotavljanje dostopa do informacij državljanom o njihovih pravicah, dolžnostih in možnostih, da aktivno sodelujejo v procesu odločanja, je osnovno načelo demokratične države in je zapisano v ustavi, Zakonu o medijih (2001), Zakonu o dostopu do informacij javnega značaja (2003) ... Novinar se torej lahko pri zagotavljanju informacij o delu državne uprave sklicuje na vrsto zakonskih členov, svojih dolžnosti pa se zavedajo tudi državni uslužbenci, zato od njih lažje in hitreje dobi informacije kot od predstavnikov zasebnega sektorja ali od neuradnih virov.

A poleg informiranja državljanov o formalnih aktivnostih vlade je "naloga medijev kot "psov čuvajev", da zagotavljajo tudi njeno odgovornost do javnosti, zmanjšajo vladno podkupovanje, posredujejo javno mnenje o spornih zadevah in s tem prevzemajo vlogo predstavnika državljanov v smislu zagotavljanja preverljivosti in ravnotežja" (Cutlip in drugi, 2000: 503). Vse to od slovenskih novinarjev pričakujejo in zahtevajo tudi njihov Kodeks, številni zgoraj predstavljeni zakoni, od novinarjev in urednikov RTV Slovenija, katerih poročanje smo raziskovali, pa še posebej poklicna načela, sprejeta leta 2000. A praksa kljub temu kaže precej drugačno sliko.

Demokratični sistem naj bi temeljil na pluralnosti interesov različnih akterjev, omogočal naj bi enakomerno porazdelitev ekonomske in politične, s tem pa tudi komunikacijske moči. A v sodobnem svetu idealni model demokracije ne obstaja – politično odločanje je skoncentrirano v nekaj središčih, ki razpolagajo z večino politične in ekonomske moči. Vladne institucije bodo tako medijem s pomočjo svojih služb za odnose z javnostmi še naprej dostavljale popolno obdelane informacije, ki služijo izključno njihovim interesom, in imele vse več možnosti, da ne bodo podvržene tradicionalni novinarski in uredniški selekciji ter bodo nespremenjene dosegle ciljne množice.

Hardt (1996: 38) v tem vidi začetek "novega tipa novinarstva" – ravnotežje med zasebnimi interesi in odgovornostjo javnosti se bo premaknilo v medijski sistem, v katerem informacija ne bo več pravica, ampak privilegij. Posledic ne bo čutilo le novinarstvo kot profesija, temveč bo imelo to negativen vpliv na vso družbo ter na odnos med informacijami, znanjem in demokracijo, opozarja Hardt (1996: 22): "Demokracija bo pomenila zasebni podvig namesto prizadevanja javnosti – obseg, kakovost in dostopnost informacije bodo bolj odvisni od družbenih, ekonomskih in političnih potreb trgovine in industrije namesto od zahtev informirane javnosti."

Splichal (2001: 45) pa o trendih v sodobnem novinarstvu pravi: "Tekmovanje za potrošnike povzroča tekmovanje za najbolj svežo novico, s tem pa postanejo novinarji dovzetni za politiko. Politiki se vmešavajo v novinarstvo neposredno z intervjuji in novinarskimi konferencami, ali posredno z "informacijskimi subvencijami" – tako vplivajo vsaj na novinarjevo odločanje o pomembnih temah, če ne celo na novinarjeva stališča in dejanja, posledično pa naredijo novinarstvo odvisno od odnosov z javnostmi". Hkrati dodaja, da težnja novega pokroviteljsko-komercialnega medijskega sistema ni le privatizacija in komercializacija medijev, ampak tudi maksimiziranje političnega vpliva na medije, še posebej na televizijo. Iggers (1999: 156) je zato prepričan, da bi morali novinarji poiskati zaveznike v javnosti in si končno priznati, da "novinarji potrebujejo javnost celo bolj, kot javnost potrebuje njih".

Ideja o velikem poslanstvu novinarstva, ki javnosti posreduje neodvisne in nepristranske informacije, brez politične ali komercialne kompromitiranosti, se zdi vedno bolj arhaična in iluzorna. Kljub temu končajmo z optimistično mislijo Daniela C. Hallina (1994: 259–260), ki je prepričan, da lahko zaton kakovostnih množičnih medijev, ki služijo interesom javnosti, preprečimo, a zgoditi se morata dve stvari: 1) preobrazba novinarjev iz predstavnikov pasivne javnosti v organizatorje in spodbujevalce javnega dialoga, in 2) ponovno potrebujemo javno razpravo o vprašanju, zastavljenem leta 1947 v poročilu Hutchinsove Komisije za svoboden tisk "A Free and Responsible Press" – *Kako množične medije osvoboditi vplivov in pritiskov, ki jim preprečujejo, da bi javnosti posredovali novice in ideje, potrebne za družbo, kakršno imamo in kakršno si želimo?*

8. VIRI IN LITERATURA

1. Baerns, Barbara (1991): *Öffentlichkeitsarbeit oder Journalismus? Zum Einfluß im Mediensystem.* Köln: Nottbeck.
2. Basil, Michael D. (1990): *Primary News Source Changes: Question Wording, Availability, and Cohort Effects*. Journalism Quarterly (67)4: 708–722.
3. Baskin, Otis W., Craig E. Aronoff (1988): *Public Relations: The Profession and the Practice.* Dubuque: Wm. C. Brown Publishers.
4. Bašić, Sandra (1990): *Konstrukcija realnosti v medijih*. Magistrsko delo. Ljubljana: FSPN.
5. Bašić Hrvatin, Sandra (2002): *Državni ali javni servis. Perspektive javne radiotelevizije v Sloveniji.* Ljubljana: Mirovni inštitut.
6. Bašić Hrvatin, Sandra, Marko Milosavljević (2001): *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih – regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
7. Bell, Allan (1991): *Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
8. Bennett, W. Lance (2003): *News: The Politics of Illusion*. White Plains: Longman.
9. Berkowitz, Dan, Douglas B. Adams (1990): *Information Subsidy and Agenda-Building in Local Television News.* Journalism Quarterly (67)4: 723–731.
10. Bertrand, Jean-Claude (1994): *Media in 2044.* Krakow: The Press Research Center.
11. Bivins, Thomas (2004): *Mixed Media: Moral Distinctions in Advertising, Public Relations, and Journalism*. Mahwah, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
12. Boorstin, Daniel (1961): *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America.* New York: Harper & Row.
13. Bourdieu, Pierre (2001): *Na televiziji.* Ljubljana: Krtina.
14. Brooks, Brian S., George Kennedy, Daryl R. Moen, Don Ranly (1988): *News Reporting and Writing.* New York: Martin's Press.
15. Burns, Joseph E. (1998): *Information Subsidies and Agenda Building: A Study of Local Radio News.* The New Jersey Journal of Communication (6): 1–9.

16. Cutlip, M. Scott, Allen H. Center, Glen M. Broom (2000): *Government and Politics. Effective Public Relations.* Eight Edition. New Jersey: Prentice Hall.
17. Davis, Aeron (2000): *Public relations, news production and changing patterns of source access in the British national media*. Media, Culture & Society (22)1: 39–59.
18. Davis, Aeron (2003): *Public Relations and News Sources*. V Simon Cottle, News, Public Relations and Power, 27–42. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
19. Day, Louis A. (1991): *Ethics in Mass Communications: Cases and Controversies*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
20. Delano Brown, Jane, Carl R. Bybee, Stanley T. Wearden, Dulcie Murdock Straughan (1987): *Invisible Power: Newspaper News Sources and the Limits of Diversity.* Journalism Quarterly (64)1: 45–54.
21. Dennis, Everette E. (1989): *Reshaping the Media: Mass Communication in an Information Age*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
22. Dominick, Joseph R. (1993): *The dynamics of mass communication*. New York: McGraw-Hill.
23. Drame, Ines (1994): *Kdo je sporočevalec?* Teorija in praksa (31)3–4: 298–309.
24. Encabo Nuñez, Manuel (1996): *Časnikarska etika. Uvodna študija k resoluciji Parlamentarne skupščine Sveta Evrope o etiki časnikarstva, 17. junij 1993.* V Marjan Sedmak (ur.), Mediji, etika in deontologija, 63–78. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Erjavec, Karmen (1998): *Koraki do kakovostnega novinarstva*. Ljubljana: Jutro.
26. Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. Erjavec, Karmen, Melita Poler Kovačič (2004): *Rutinizacija slovenskoga novinarstva u razdoblju društvene tranzicije*. Medijska istraživanja 10(1): 5–21.
28. (1978, 1989) *Evropski kodeks profesionalnega obnašanja v odnosih z javnostmi*. V Brane Gruban, Dejan Verčič, Franci Zavrl, Pristop k odnosom z javnostmi, 160–163. Ljubljana: Pristop, 1997.
29. Fishman, Mark (1980): *Manufacturing the News.* Austin: University of Texas Press.
30. Frankl, Peter (2002): *Ples ene pomladi?* Medijska preža, 14, poletje 2002.

31. Fröhlich, Romy (1992): *Qualitativer Einfluß von Pressearbeit auf die Berichterstattung: Die "geheime Verführung" der Presse?* Publizistik (37)1: 37–49.
32. Gans, Herbert J. (1980): *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Vintage Books.
33. Gans, Herbert J. (2003): *Democracy and the News*. Oxford: Oxford University Press.
34. Goodwin, H. Eugene (1990): *Groping for Ethics in Journalism*. Ames: Iowa State University Press.
35. Grossenbacher, René (1989): *Die Medienmacher – eine empirische Untersuchung zur Beziehung zwischen Public Relations und Medien in der Schweiz.* Solothurn: Vogt-Schild.
36. Grossenbacher, René (1996): *Hat die "Vierte Gewalt" ausgedient? Zur Beziehung zwischen Public Relations und Medien.* V Johanna Dorer (ur.), Öffentlichkeitsarbeit: Theoretische ansätze, empirische befunde und berufspraxis der Public Relations, 42–49. Wien: Braumüller.
37. Grunig, James E., Todd Hunt (1984): *Managing Public Relations*. Forth Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
38. Hallin, Daniel C. (1994): *Commercialism and Professionalism in the American News Media.* V Leo W. Jeffres (ur.), Mass Media Processes, 243–262. Illinois: Waveland Press.
39. Hansen, Kathleen A. (1991): *Source Diversity and Newspaper Enterprise Journalism.* Journalism Quarterly (68)3: 474–482.
40. Harcup, Tony (2004): *Journalism: Principles and Practice.* London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
41. Hardt, Hanno (1996): *The End of Journalism. Media and Newswork in The United States.* Javnost/The Public (3)3: 21–41.
42. Hartley, John (1982): *Understanding News*. London, New York: Routledge.
43. Hausman, Carl (1990): *The Decision-Making Process in Journalism*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
44. Holland, Patricia (2001): *Authority and authenticity: Redefining television current affairs.* V Michael Bromley (ur.), No news is bad news: radio, television and the public, 80–95. Essex: Pearson education.

45. Hunt, Todd, James E. Grunig (1995): *Tehnike odnosov z javnostmi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
46. Iggers, Jeremy (1999): *Good News, Bad News: Journalism Ethics and the Public Interest*. Boulder, Colorado: Westview Press.
47. Jeffres, Leo W. (1994): *Mass Media Processes.* Illinois: Waveland Press.
48. Kalin Golob, Monika (2003): *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.
49. Kalin Golob, Monika (2004): *Moderno in modno v publicističnem spletu vplivanja ter stilu slovenskih novinarskih besedil.* V Marko Stabej (ur.), Zbornik predavanj 40. seminarja SJLK, 48–57. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
50. Knez, Primož (2000): *Viri informacij za novinarski prispevek ter analiza prispevkov v Dnevniku.* Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
51. (2002) *Kodeks slovenskih novinarjev*. Izola: Društvo novinarjev Slovenije, 10. oktober.
52. Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva.* Ljubljana: Kmečki glas.
53. Korošec, Tomo (2004): *Stilistika poročevalstva – španska vas.* V Poti za jutri. Znanstveni zbornik ob 40. obletnici študija novinarstva na Slovenskem – v tisku.
54. Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
55. Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
56. Košir, Manca, Melita Poler (1996): *Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev*. V Marjan Sedmak (ur.), Mediji, etika in deontologija, 9–26. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
57. Lichtenberg, Judith (2000): *In Defence of Objectivity Revisited.* V James Curran, Michael Gurevitch (ur.), Mass Media and Society, 238–254. London: Arnold.
58. Lippmann, Walter (1922/1999): *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
59. Luthar, Breda (1992): *Čas televizije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
60. Luthar, Breda (1998): *Politika teletabloidov.* Ljubljana: Open Society Institute.
61. Manning, Paul (2001): *News and News Sources: A Critical Introduction.* London: Sage.

62. McManus, John H. (1990): *How Local Television Learns What Is News*. Journalism Quarterly (67)4: 672–683.
63. McManus, John H. (1994): *Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beware?* London, New Delhi: Sage.
64. McNair, Brian (1998): *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
65. McNair, Brian (2001): *Public relations and broadcast news: An evolutionary approach.* V Michael Bromley (ur.), No news is bad news: radio, television and the public, 175–189. Essex: Pearson education.
66. McNair, Brian (2002): *Journalism, politics and public relations. An ethical appraisal.* V Matthew Kieran (ur.), Media Ethics, 49–65. London, New York: Routledge.
67. Mencher, Melvin (1991): *News reporting and writing*. Dubuque: Brown Publishers.
68. Merljak, Sonja (2003): *Piarovci so dodatna ovira na poti do informacij.* Medijska preža, 16. marec.
69. Merslavič, Martina (1998): *Izvajanje v odnosih z javnostmi*. V Brane Gruban, Dejan Verčič, Franci Zavrl (ur.), Preskok v odnose z javnostmi, 131–142. Ljubljana: Pristop.
70. Perovič, Tomaž, Špela Šipek (1998): *TV novice*. Ljubljana: Študentska založba.
71. (2000) *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*. Dostopno prek http://www.rtvslo.si, 5. 11. 2004.
72. Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
73. Poler Kovačič, Melita (2002): *Vplivi odnosov z mediji na novinarski sporočanjski proces*. Teorija in praksa (39)5: 766–785.
74. Poler Kovačič, Melita (2004): *Novinarska rutina in (pre)moč uradnih virov informacij*. Teorija in praksa 41(3–4): 690–702.
75. (2000) *Portoroška listina o etični nedopustnosti prikritega oglaševanja*. Dostopno prek http://www.prss-drustvo.si, 5. 11. 2004.
76. (2001) *Poslovnik Vlade Republike Slovenije*. Uradni list RS, 43/2001.
77. Rijavec, Petja (1998): *Odnosi z mediji.* V Brane Gruban, Dejan Verčič, Franci Zavrl (ur.), Preskok v odnose z javnostmi, 189–202. Ljubljana: Pristop.
78. Ryan, Michael, David L. Martinson (1988): *Journalists and Public Relations Practitioners: Why the Antagonism?* Journalism Quarterly 65(1): 131–140.

79. Schlesinger, Philip (1987): *Putting Reality Together*. New York: Methuen.
80. Schröter, Detlef (1992): *Qualität im Journalismus. Testfall: Unternehmensberichterstattung in Printmedien.* München: Publicom Medienverlag.
81. Schudson, Michael (1989): *The Sociology of News Production Revisited.* Media, Culture & Society (11)3: 263–282.
82. Schudson, Michael (2000): *The Sociology of News Production Revisited (Again).* V James Curran, Michael Gurevitch (ur.), Mass Media and Society, 175–200. London: Arnold.
83. Serajnik Sraka, Nada (1998): *Delovno mesto v državni upravi.* V Brane Gruban, Dejan Verčič, Franci Zavrl (ur.), Preskok v odnose z javnostmi, 57–69. Ljubljana: Pristop.
84. Sheridan Burns, Lynette (2002): *Understanding Journalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
85. Shoemaker, Pamela, Stephen D. Reese (1996): *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*. White Plains: Longman.
86. Sigal, Leon V. (1973): *Reporters and Officials*. Lexington: D. C. Heath and Company.
87. Soloski, John (1989): *Sources and Channels of Local News.* Journalism Quarterly (66)4: 864–870.
88. Splichal, Slavko (1973): *Pretok sporočil na radiu in televiziji*, Raziskava št. 19. Ljubljana: FSPN.
89. Splichal, Slavko (1984): *Mlini na eter*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
90. Splichal, Slavko (1990): *Analiza besedil. Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah.* Ljubljana: Raziskovalni inštitut FSPN.
91. Splichal, Slavko (2000): *Novinarji in novinarstvo.* V Slavko Splichal (ur.), Vregov zbornik, 47–56. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo ter Fakulteta za družbene vede.
92. Splichal, Slavko (2001): *Imitative Revolutions. Changes in the Media and Journalism in East-Central Europe*. Javnost/The Public (8)4: 31–58.
93. Stepišnik, Matija (2002): *Cenzorji v službi javnosti*. Večer, 22. julij.
94. Strentz, Herbert (1989): *News reporters and news sources: accompices in shaping and misshaping the news.* Ames: Iowa State University Press.

95. Škerlep, Andrej (1998): *Veščina razreševanja interesnih konfliktov in elokventne artikulacije organizacijskega diskurza*. Teorija in praksa (35)4: 738–758.
96. Tuchman, Gaye (1978): *Making News: A Study in the Construction of Reality*. New York: Free Press.
97. Tumber, Howard (1999): *Introduction to Part IV: Sources of News.* V Howard Tumber (ur.), News: A Reader, 215–217. Oxford, New York: Oxford University Press.
98. Van Dijk, Teun A. (1988): *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
99. Van Dijk, Teun A. (1995): *The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?* Javnost/The Public (2)2: 27–45.
100. Verčič, Dejan, Franci Zavrl, Petja Rijavec (2002): *Odnosi z mediji*. Ljubljana: GV Založba.
101. Weinberg, Steve (1996): *Etika in skrbnost pri poizvedovalnem časnikarstvu*. V Marjan Sedmak (ur.), Mediji, etika in deontologija, 89–99. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
102. Yorke, Ivor (1995): *Television News.* Oxford: Focal Press.
103. (2003) *Zakon o dostopu do informacij javnega značaja.* Uradni list RS, 24/2003.
104. (2001) *Zakon o medijih*. Uradni list RS, 35/2001.